

Universitas trochu jinak

Vážené čtenářky, vážení čtenáři revue Universitas,

poprvé v tomto roce se Vám dostává do rukou toto populárně-vědecké periodikum a jistě jste si na první pohled všimli určitých změn. Některé další na Vás ještě čekají v následujících číslech, a proto mi dovolu je blíže představit.

První změnou mimo barvy, mění se každým rokem, aby se jednotlivé ročníky lépe rozpoznaly, je nový vizuální styl obálky Universitas, který se snaží přizpůsobit stylu Masarykovy univerzity jako celku a který jste již mohli zaregistrovat například na propagačních materiálech, hlavičkových papírech, na univerzitním měsíčníku MUNI.cz, pozvánkách, novoročenkách a ostatních celouniverzitních tiskovinách. V rámci redakční rady jsme pečlivě zvažovali, diskutovali a nakonec vybrali s ohledem na specifčnost obsahové stránky revue variantu, kterou nyní držíte v ruce.

Další změnou, kterou však budete moci spatřit až v čísle 2/2006 bude úprava sazby, která stejně jako návrh obálky vzešla z dílny tvůrců celkového vizuálního stylu MU a měla by přispět k výraznému oživení periodika, opět s přihlédnutím k jeho obsahu a informační hodnotě. Změny se konkrétně objeví v použití nového typu písma, zvaného Syntax, v některých částech textu, především pak v nadpisech (ty taktéž projdou drobnou úpravou) a písma Garamond pro běžný text. Úpravy dozná i umístění obrázků a fotografií, které by mělo citlivěji doplňovat text a přitom působit moderněji a estetičtěji.

Zatím poslední z nejmarkantnějších změn bude doplnění revue Universitas o jednu či více stran informací o publikacích vydávaných MU, a to formou prezentace obálky a krátké anotace s technickými informacemi o titulu (také zřejmě až od č. 2/2006). Tyto informace by měly přispět k propagaci projektu celouniverzitního internetového knihkupectví, jenž se v současnosti nachází ve stádiu realizace a jehož cílem je větší informační propojenost univerzitních aktivit v oblasti ediční, publikační a distribuční.

Společně s redakční radou Universitas pevně věříme, že připravované změny přispějí k zvýšení celkového „komfortu“ Vás čtenářů tohoto již tradičního univerzitního periodika a že se vhodně začlení mezi ostatní publikační počiny na MU, aniž by přitom ztratila svoji tradiční obsahovou tvář.

Dovolu mi, abych Vám jménem svým i jménem redakční rady popřál mnoho zdraví, pracovních i osobních úspěchů v nastávajícím roce 2006, a doufám, že pro Vás Universitas zůstane příjemným a zajímavým čtením.

Mgr. Radek Skopal
ředitel Vydavatelství MU

C. Monet: Boulevard des Capucines, 1875

Vyprávět ve 21. století

Hvězdné války a tradice západoevropského vyprávění

IRENA KOZELSKÁ

Hvězdné války režiséra George Lucase představují svou epickou šíří a zejména svou vyprávěcí strategií ve světové kinematografii ojedinělý projekt. Vícedílné snímky nejsou zas až takovou vzácností. Zcela mimořádné je ale vyprávění příběhu od středu ke konci a teprve poté od začátku ke středu.

Jen pro pořádek si připomeňme, jak celá „hvězdná“ sága vznikla. V roce 1977 režisér naservíroval nic netušícímu divákovi hned *Epizodu IV. (Nová naděje)*, po níž r. 1980 následovala *Epizoda V. (Impérium vrací úder)* a r. 1983 *Epizoda VI. (Návrat Jediho)*. Lucas tak od prvního okamžiku namířil očekávání svého publika do dvou opačných směrů. Jednak k budoucnosti, k logickému vyústění příběhu, a jednak k minulosti, k jeho prehistorii a vševysvětlujícímu počátku.

Byl to tah hodný toho nejlepšího vypravěče, který dokáže hned na začátku nad svým příběhem vykouzlit dráždivé otazníky a ihned si tak zcela podmanit posluchače, který bude poslouchat (a platit) tak dlouho, dokud na své otázky nedostane uspokojivou odpověď. Nahlodený divák první vlny *Hvězdných válek* si tak počkal úctyhodných šestnáct let na nový přívál vyprávění, počínaje *Epizodou I. (Skrytá brozba)* z r. 1999 přes *Epizodu II. (Klony útočí)* z r. 2001 až po zcela novou, završující *Epizodu III. (Pomsta Sithů)*.

Takový vyprávěcí postup vyvolává řadu zajímavých otázek. Víme, kde začíná vyprávění, tedy ve kterém okamžiku si vypravěč George Lucas bere slovo. Kde ovšem začíná příběh? Splývá s počátkem *Epizody I* nebo *Epizody IV*? A kde příběh končí? Uzavírá se s *Epizodou VI* či s *Epizodou III*? Anebo se počátek i konec nacházejí úplně jinde? Klíčem k této hádance může být pohled zpátky, ke kořenům vyprávěcí tradice na evropském Západě.

K té se *Hvězdné války* hlásí už svým žánrovým označením. Filmoví kritici i sám tvůrce mluví spontánně o „sáze“ či „cyklu“. Pojem sága se dnes užívá především ve svém moderním významu, totiž ve smyslu rodové historie, jakou *Hvězdné války* také (a mimo jiné) jsou. Jde však o mnohem starší literární útvar na pomezí historie a mýtu, který vznikl na Islandu už ve 12. st. Výraz sága je odvozen z islandského slovesa *segja*, což znamená říkat, vyprávět. Tvarově byly severské ságy velmi rozmanité. Historie králů,

životy světců, příběhy bájných hrdinů, to vše se rozvíjelo vedle sebe, pomalu prorůstalo a postupně se splétalo v jedno nezměrné vyprávění. Tyto různorodé příběhy však spojoval jednotný princip vyprávění: šlo vlastně o epické genealogie, kde se řetězily životy jednotlivých generací, které se mýjely v okamžiku zrození a smrti. Lidský život tu byl vesměs pozvolným, ale neodvratným naplňováním věštby, která jej směřovala k nevyhnutelnému tragickému konci.

Princip vyprávění jako rodokmenu je společný velké části staré západoevropské epiky. K obdobnému uspořádání pozvolna dospěly i starofrancouzské romány o králi Artušovi a rytířích Kulatého stolu, s nimiž *Hvězdné války* pojí řada nápadných podobností. Tyto příběhy existovaly původně jako nezávislé „povídky“ (*contes*, od slovesa *conter*, povídat, vyprávět), které líčily různá dobrodružství Artušových rytířů. Podnět k řetězení stávajících i zcela nových příběhů dalo náhlé literární zjevení svatého Grálu. *Povídka o grálu* Chrétiena de Troyes (osmdesátá léta 12. st.) přinesla na svět podivnou věc s dosud malým g a bez přívlastku, se zastřeným původem a nejasným určením. Rozpoutala tak veliké „hledání svatého Grálu“ (jak zní i titul jednoho z nejznámějších artušovských románů), či ještě lépe hledání jeho smyslu a významu. Chrétienovi pokračovatelé se dali do pátrání v budoucnosti i minulosti *Povídky* a začali vymýšlet, co asi Chrétienovu příběhu následovalo a co mu předcházelo. Začal se tak rodit obrovský příběh, který se rozrůstal zároveň do obou směrů, přičemž postupně pohlcoval všechny starší artušovské příběhy. Cesta od středu ke konci i k počátku byla otevřena.

Literární kritika těmto rozsáhlým vyprávěním, budovaným na rodovém principu, říká cykly. Zdůrazňuje tak, že lineární, historický čas genealogie tu soutěží s časem cyklickým, s časem věčného návratu, s časem mýtu. A mýtus dává historii/genealogii smysl.

Hvězdné války jsou v tomto smyslu ságou i cyklem, epickým rodokmenem i mýtem. Jsou ságou dvou generací rodu Skywalkerů, příběhem Anakina a jeho syna Luka. V pořadí vzniku první, Lukova trilogie je ale zároveň předobrazem druhé trilogie, trilogie Anakinovy.

Luke je na počátku své trilogie hrdinou, který sám žádný počátek nemá: nezná své rodiče, své kořeny, a dospívá na planetě Tatooine, uprostřed písku, kde ani kořeny zapustit nelze a není možné růst. Tatooine je světem na okraji, „nejzapadlejší planetou“ galaxie, kde se shromažďuje lůza jako v přístavní hospodě. Slavný záběr, kdy se Luke dlouze dívá na nebe se dvěma slunci, je emblémem této postavy a svým způsobem i emblémem celého cyklu. Je v něm vepsán Lukův budoucí osud stejně jako v jeho mytologickém jméně Skywalker: je tím, který má kráčet po obloze, nebeským jezdcem, a „tetovaná“ planeta je jen přístavem, odkud musí vyplout na svou cestu.

Na pouštních pláních Tatooinu začíná i příběh Anakina Skywalkera. Anakin nejenže svého otce nezná. „Žádného neměl. Odnosila jsem ho, poro-

dila, vchovala. Nedokážu to vysvětlit,“ říká jeho matka. Jediové uvěří, že byl počat „midichloriany“, vesmírnou Silou, a že je tím, který podle proctví nastolí její rovnováhu. Jenže se zmýlí. Z *Epizody III* lze vytušit, že Anakinovým stvořitelem byl snad lord Plagus, sithský mistr budoucího Imperátora, který „*podle legendy*“ dokázal stvořit život ze Síly. Anebo dokonce sám Imperátor, který se od svého mistra naučil vše dříve, než ho sám zabil. Předzvěst fatálního omylu a zhoubné ctižádosti je cítit už z věty malého kluka Anakina, hledícího na oblohu plnou hvězd: „*Budu první, kdo je uvidí všechny.*“ Tady začíná Anakinovo dobývání hvězd, začínají jeho hvězdné války.

Stejná planeta, stejný zatemnělý počátek, stejné symbolické jméno. Luke i Anakin mají i stejné výjimečné schopnosti. Dokáží věci předvídat dříve, než se stanou, umí nahlížet do budoucnosti. Oba se pro svou výjimečnost stanou učedníky řádu Jediů. Mají dokonce stejného mistra, Obi-Wana Kenobiho. Členství v řádu je ovšem podmíněno oproštěním se od osobních závazků: cit musí podle jedijské řehole ustoupit soucitu. Luke ani Anakin se ale nedokážou citu zříct. Oba svazují obavy o osud jejich blízkých, což je neblahý předpoklad jejich možného pádu. „*Strach je cesta k temné straně. Strach vede k hněvu. Hněv vede k nenávisti. Nenávist vede k utrpení.*“ To je „cyklus“ pádu, tak nabírá Temná strana nové síly. Cit bude Lukovou i Anakinovou největší slabinou, ale zároveň i největším trumfem.

V jistém okamžiku se cesty Luka a Anakina rozejdou a dál se odvíjejí opačnými směry, jako v odrazu zrcadla. Oba ztratí na Tatooinu své nejbližší. Luke své pěstouny, které připraví o život vojáci Impéria, Anakin pozbuďe matku, kterou umučí Pouštní lidé. Oba propadnou hněvu. Hněv ze ztráty přivede Luka do řad nepřátel Impéria, a tedy i Temné strany Síly. Anakin se naopak od tohoto okamžiku začne k Temné straně přibližovat jako k Magnetové hoře. Uvěří, že další ztrátu, smrt své ženy, odvrátí jen tehdy, přidá-li se k Temné straně.

V tomto omylu tkví tragická hloubka Anakinovy trilogie a jeho spřízněnost s králem Oidipem. Anakin je dobrý člověk, který se přikloní ke zlu, aby odvrátil neblahé proctví a zachránil ženu, kterou miluje. Čím víc se ale snaží zažehnat katastrofu, kterou spatřil ve svém snu, tím rychleji se k ní blíží a sám ji svými skutky spoluvytváří.

Jeho cestu k Temné straně, jeho pozvolnou metamorfózu v odlidštěné monstrum, vyznačují „prahy“, osudová setkání se smrtí, při kterých vždy odumře něco z Anakina Skywalkera a zrodí se kus Dartha Vadera. První práh překoná v okamžiku smrti své matky, kdy se přetrhne první z jeho pout s lidmi a Anakina ovládne zhoubná logika msty. Druhý práh překročí ve chvíli, kdy ho jeho láska Padmé odmítne následovat na cestě, kterou si zvolil, a zřekne se ho v jeho nové roli lorda Temné strany. Láska byla smyslem jejich života, s koncem lásky končí i jejich životy. Padmé a Anakin prožívají v témže okamžiku svou agónii a v témže okamžiku i umírají. Padmé dá na prahu smrti život Lukovi a jeho sestře Leie. Anakin, k nepoznání zmr-

začeny v souboji se svým starým mistrem Obi-Wanem, je znovu vzkříšen k životu svým novým mistrem, Imperátorem, v jiném těle, bez tváře, se změněným hlasem. Anakin umírá a rodí se Darth Vader.

Luke tedy přichází na svět v okamžiku smrti Anakina Skywalkera a zrození Dartha Vadera. Jakoby se Anakin rozdvojl a jeho zlé já se znovu narodilo v postavě lorda Vadera a jeho dobré já v postavě Luka Skywalkera. Cyklus Luka Skywalkera se tak stává Anakinovou „druhou šancí“ a zápasem jeho dvou já. I Luke musí na své cestě přejít přes několik prahů, aby v sobě s konečnou platností zahubil Dartha Vadera.

První práh na něj čeká v temné jeskyni na bažinaté planetě Dagobah, kde podstupuje jedijský výcvik pod vedením mistra Yody. „*Co je tam?*“ ptá se Yody. „*Jen to, co si vezmeš s sebou.*“ V jeskyni se před Lukem vynoří Darth Vader. Když mu ale Luke setne v souboji hlavu, uvidí, že se pod černou maskou skrývá jeho vlastní tvář. Je to boj proti přeludu, proti Vaderovi, který je v něm. Druhý práh zdolává ve chvíli, kdy se poprvé skutečně utká s lordem Vaderem, který mu odhalí svou totožnost: „*Já jsem tvůj otec.*“ Následuje Lukův pád do propasti, jeho dobrovolné rozhodnutí zemřít a zabít tak Dartha Vadera, který je jeho součástí. Znovu však procitá k životu, aby se svým otcem změřil síly potřeťi, na Hvězdě smrti. Je to třetí práh pro Luka i pro jeho otce. Jde o okamžik vrcholného pokušení: nadcházejícímu souboji přihlíží sám Imperátor, před jehož očima má být zabit jeho starý učedník Vader a jeho místo zaujmout jeho mocnější syn.

Smyslem Lukových zkoušek je umlčet hlas Temné síly, který se v něm ožívá jako otcovo dědictví. Vítězem se stává - zdánlivě paradoxně - tehdy, když skutečného Vadera, zlo, proti němuž bojuje, odmítne zabít a vymaní se ze začarovaného kruhu „*strachu, hněvu, nenávisti a utrpení*“. Ani Darth Vader nedopustí smrt svého syna. Je to konec vlády zla v něm i zla vůbec. Cit syna k otci a otce k synovi tu slaví dvojnásobný triumf nad logikou msty, která je principem Temné strany. Rovnováha Síly je nastolena, stejně jako rovnováha Anakinova i Lukova dobrého a zlého já. Darth Vader umírá a znovu procitá „na druhém břehu“ jako Anakin Skywalker, jako dobrý duch Síly, po boku Obi-Wana a Yody. Lukův výcvik je u konce, rodí se poslední a první Jedi - poslední Jedi minulého času a první Jedi času nadcházejícího.

Skutečnost, že se *Hvězdné války* odehrávají na rozhraní dvou věků, je dalším argumentem pro jejich blízkost se starými příběhy západoevropské tradice. Posloupnost či střídání věků je představou o čase, o historii, je už jakousi filozofií dějin. Cyklické romány středověku tíhly k totálnímu vyprávění, k vyprávění, které by obsahovalo veškerý čas. Jediným modelem takového totálního vyprávění byla *Bible*, která začíná Stvořením, počátkem času, a končí budoucí Apokalypsou, kdy čas znovu ustoupí věčnosti. Nejrozsáhlejší z románových cyklů o svatém Grálu, který literární kritika označuje jako *Artušovskou vulgátu* či cyklus *Lancelot-Grál* (1. pol. 13. st.),

klene se doslova od Adama až po Artušovu smrt v apokalyptické bitvě u Salisbury.

Ze své biblické předlohy si *Artušovská vulgáta* vypůjčila i myšlenku očekávání mesiáše. Biblické plynutí času k neodvratné zkáze „půli“ příchodu Krista jako Spasitele, jako nové naděje. Od tohoto okamžiku se čas stává očekáváním jeho vysvobozujícího návratu. Viděli jsme, že *Hvězdné války* tvoří dvě analogické trilogie, dva cykly, dvě poloviny. Druhá polovina začíná *Epizodou IV* s podtitulem *Nová naděje*. Celý cyklus se pak uzavírá *Epizodou VI. Návrat Jediho*. Biblické schéma se tu prosazuje zcela zjevně. *Artušovská vulgáta* na místo spasitele dosadila rytíře Galáda, *Hvězdné války* posledního rytíře Jedi, Luka Skywalkerera.

Čas *Hvězdných válek* je časem soumraku. Celý cyklus tone v nostalgické atmosféře, je z něj cítit lítost po „starých časech“, po ztracené rovnováze. Jediové vymírají. Jejich způsob boje má v sobě tklivou krásu „lepších časů“ a dojíká svým smyslem pro čest v době, kdy se anonymně páli z davu do davu a nejlepším cílem je nepřítelův týl. V jejich boji proti absurdní přesile umírá stará doba i étos Republiky. V *Epizodě IV* už v Jediu nikdo nevěří, po smrti mistra Yody v *Epizodě VI* je Luke posledním členem řádu.

V *Epizodě I* je v souvislosti s náhlým zjevením sithského bojovníka řečeno, že „*Sithové vymřeli před tisícem let*“. Najednou se tu před námi rozvine celá širě končící „hvězdné“ historie, počínaje dávným vítězstvím nad Sithy a Temnou stranou. Věk Galaktické republiky tak nabývá rysů tisícileté říše, věku míru a spravedlivé vlády. Anakinova trilogie pak líčí její plíživý rozklad a nástup zla, které jako apokalyptický Satan vyšlehně přímo uprostřed řad nepřátel a stráví spravedlivou říši z jejího středu.

Za těchto okolností je na počátku celé ságy Anakin mylně rozpoznán jako očekávaný spasitel. Svým zázračným početím z transcendentního principu, z vesmírné Síly, a zrozením z nedotčené matky se podobá Kristu. Ukáže se však být opakem toho, za koho je pokládán. Anakinova trilogie je pátráním po skryté hrozbě, je hledáním tajemného Sitha, který je protikladem očekávaného mesiáše. Anakin, který pátrá spolu s ostatními Jedi, netuší, že hledá sám sebe. Místo spasitele v něm přichází antikristus, který ukončí jeden věk a rozpoutá apokalypsu. *Epizoda III* se uzavírá v krvi a plamenech.

Je-li čas *Hvězdných válek* časem soumraku, je zároveň i příslibem nového dne. Se zrozením antikrista přichází na svět i nová naděje, Luke. Druhý Skywalker by v tomto smyslu mohl nést emblematické jméno Skywalker, tedy ten, který zahání temnotu a probouzí nebe. Mezičas velké bitvy s Temnou stranou končí návratem Jediho. Je jím Luke, který má jako poslední Jedi obnovit řád? Anebo Anakin, který se vrací opět jako Jedi? V těchto otázkách je celé a trvalé kouzlo cyklického vyprávění. Začátek je koncem a konec začátkem a začátků a konců je nekonečně. Zbývá jen hledat v budoucnosti či minulosti příběhu, vyprávět dál...

Z historie a současnosti univerzity

Fotovoltaika na MU – od základního výzkumu k aplikaci

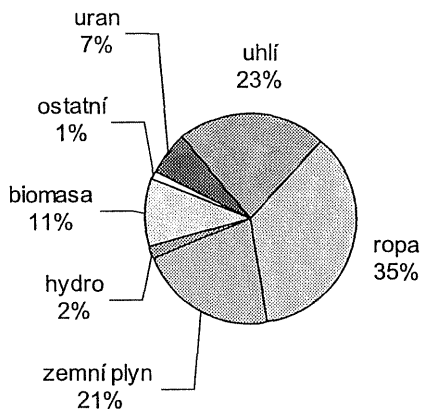
PETR SLÁDEK

Místo úvodu

Nepříliš často se stane, že se na jednom pracovišti podaří projít celým kruhem od základního výzkumu až po realizovanou aplikaci, přinášející zpětně výhody pro pracoviště. Zvláště pokud se vše odehraje jen během relativně krátké doby. Zajisté si to zaslouží shrnutí, i když ne v časové posloupnosti.

Významné trendy z hlediska energetiky

Ekonomický růst je ovlivňován především populací, hrubým domácím produktem, energetickou náročností hospodářských odvětví, účinností při výrobě a spotřebě energie, rozvojem urbanistických oblastí, elektrifikací, dopravní obslužností. Ukazuje se, že trvale udržitelný rozvoj je možné zajistit jen harmonickým vyvážením tří pilířů 3E, které zásadním způsobem ovlivňují a jsou ovlivňovány lidskou činností: Ekonomika (a z ní vyplývající potřeba energie), Energetika (dostupnost zdrojů) a Ekologie (vliv těžby surovin a výroby a spotřeby energie na životní prostředí). Je jednoznačně prokázáno, že ekonomický růst je doprovázen růstem spotřeby primární a především elektrické energie (i přes úsporná energetická opatření) a že uspokojování rostoucích energetických potřeb přináší nevrátne zásahy do životního prostředí. Je zřejmé, že díky omezeným zásobám fosilních paliv (uhlí, ropa, plyn) lidstvo musí hledat nové zdroje energie. Produkce elektřiny a tepla bývá často diskutována jenom z technologického hlediska, ale přitom je potřeba brát v úvahu i otázky ekonomické, politické, sociální a vše musí být vnímáno jako jeden komplex.

Zdroje energie – svět 2004

Obr. 1 Podíl jednotlivých zdrojů energie – celý svět, rok 2004

Dnes lidstvo spotřebuje za rok víc než 10,5 Gtoe = 4 670 EJ¹ energie, z toho elektrické energie 16 661 TWh = 59,9 EJ (údaje za rok 2003). Primární energetický sektor ve světě dnes využívá fosilní paliva, uran a obnovitelné zdroje (obr. 1). Tyto zdroje jsou pak spotřebovávány v elektroenergetice, teplárenství, dopravě, průmyslu, domácnostech a službách. Světová výroba elektrické energie je zajišťována zejména z elektráren uhelných (39%), plynových (18%), jaderných (17%) a vodních (17%). V Bílé knize je uvedeno: „Z doby, během níž jsou ještě dostupné pohodlné a levné fosilní zdroje energie a během níž je nutno vyvinout nové technologie a zařízení a zajistit tak trvalý a uspořádaný přerod celosvětové energetiky do definitivně nové podoby, zbývá již málo: období ekonomické příhodnosti je daleko kratší než doba fyzické dostupnosti „konvenčních“ zdrojů energie.“ Urychlené zavedení obnovitelných zdrojů energie (dnes mají podíl kolem 12% z celkové spotřeby energie) vyžaduje vytváření k tomu příznivých podmínek či na motivaci souvisejících nutných změn, a to s dostatečným předstihem.

S velkým znepokojením se očekává, že světové emise CO₂ ze spalování fosilních paliv vzrostou z 24,1 miliard tun CO₂/rok v r. 2002 na 45 miliard tun CO₂/rok v r. 2030. Současná jaderná energetika „šetří“ životní prostředí eliminací asi 2,4 miliard tun CO₂/rok. Přitom úspěšná opatření (především snižování energetické náročnosti při výrobě a spotřebě energie) v průmyslově vyspělých zemích povedou ke snížení podílu těchto zemí na emisích ze 70% v r. 1990 na 42% v r. 2030. Naopak extrémní absolutní nárůst je očekáván v rozvojových zemích, především Číně a Indii. Uhlíková elektrárna o ekvivalentním výkonu 1000 MWe spotřebuje ročně 2 až 6 milionů tun paliva (podle typu uhlí) a vyprodukuje 6,5 milionu tun CO₂ (960 t CO₂/GWh). Analogická plynová elektrárna spotřebuje ročně 2-3 miliardy m³ plynu a produkuje 480 t CO₂/GWh. Olejová elektrárna stejného výkonu spotřebuje ročně 1,5 miliónu tun topného oleje a produkuje 730 t CO₂/GWh. Elektrárna na spalování biomasy o stejném výkonu by představovala zábor půdy pro pěstování biomasy na rozloze 6.000 km², větrná elektrárna by zabrala 100 km² a sluneční 50 km². Naproti tomu bezemisní jaderná elektrárna o výkonu 1000 MWe spotřebuje ročně jen 35 t paliva a zabírá rozlohu několika km².

Technologie jsou již dnes pokročilé natolik, že umožňují významnější pronikání energie z obnovitelných zdrojů do hlavního proudu energetiky a společenských infrastruktur. Vládami zemí EU jsou pevně stanoveny cíle zvyšování podílu energie z obnovitelných zdrojů na primárních energetických zdrojích a zdrojích elektrické energie (u nás 8% do roku 2010). Většinou se uvádí následující dělení obnovitelných zdrojů (mimo velké vodní elektrárny; dále je uveden procentuální podíl na celosvětové výrobě energie z obnovitelných zdrojů):

1 jednotka 1 toe (tonne of equivalent) = 0,447 TJ, 1 Gtoe = 10⁹ toe, 1 EJ = 10¹⁸ J

• Malé vodní elektrárny	16,4%
• Biomasa + spalovny odpadu	79,9%
• Solární - teplo	0,3%
• Solární - fotovoltaické	< 0,05%
• Větrné	0,2%
• Geotermální	3,2%
• Přílivové	< 0,05%

Každý druh obnovitelných zdrojů energie má své přednosti, ale také svá omezení a limity. Např. naše republika nemá pro využití větrné energie tak výhodné podmínky jako přímořské státy. Příhodné lokality se u nás téměř vždy nacházejí ve vyšších nadmořských výškách, obvykle nad 600m n. m. Ale máme-li před sebou „větrnou“ mapu ČR s vyznačením izochar rychlostí větru, je vidět, že zcela převažují území, kde rychlost nepřesahuje 4 m/s. Oblasti s vyšší rychlostí připomínají mapu zvláště chráněných území a rezervací. Možnost výstavby „větrných farem“ je v těchto územích velmi limitovaná, a bereme-li vážně ochranu přírody a krajiny, je prakticky ne možná.

Elektrická energie ze Slunce

Stejně jako disponibilita větru i disponibilita slunečního záření má náhodný charakter, což samo o sobě představuje značný technický problém a ze samotné podstaty plyne, že tzv. koeficient ročního využití se mění s lokalitou. Sluneční záření dopadající na povrch České republiky poskytuje ročně asi 90 000 TWh² elektrické energie. Ploch použitelných pro fotovoltaické systémy je 50,2 km², což reprezentuje ročně asi 5,5 TWh, dosud však instalované fotovoltaické systémy poskytují jen 0,00003 TWh ročně.

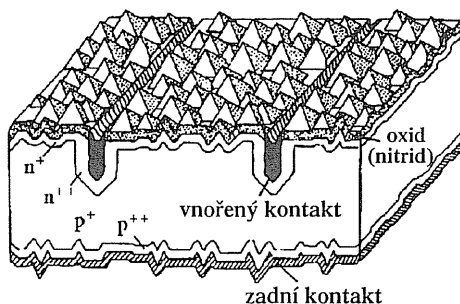
Jedna z velkých předností nabízená fotovoltaikou (FV) je možnost vyrábět elektřinu v oblastech, které nejsou napojeny na elektrické rozvodné sítě. To je významná skutečnost, protože v současné době elektrifikace narůstá pomaleji, než je růst lidské populace. Dnes např. z přes 6,3 mld. obyvatel Země nemají více než 2 miliardy lidí žádný přístup k elektřině a mnohem více lidí nemá možnost připojení na elektrickou síť. Je docela možné, že během 40 let toto číslo může narůst na 5 miliard. Klíčovým momentem ekonomického rozvoje a modernizace některých zemí je fakt, že převážná většina jejich obyvatelstva je bez elektrických zdrojů.

Přímá přeměna slunečního záření na elektřinu pomocí fotovoltaické přeměny má několik značných výhod: Sluneční FV systém představuje nevyčerpatelný zdroj nevyžadující další náklady a je přístupný kdekoli v světě, i ve vesmíru. Množství energie dodávané Sluncem je o 5 řádů vyšší než spotřeba elektrické energie, která je nezbytná k chodu moderní civili-

2 Jednotka 1 TWh (terawatthodina) = 10⁹ kWh, 1 TWh = 3,6 x 10¹² J

rozdíl od ostatních materiálů těží z mohutné průmyslové výroby integrovaných obvodů. Proto mnoho technologických procesů, které byly již vyvinuty, mohlo být snadno rozšířeno i do výroby křemíkových slunečních článků. Křemíkové krystalické fotovoltaické články mají sice vyšší účinnost (kolem 16%), ale je potřeba je deponovat v tlusté vrstvě (desítky mikronů), tím je jejich výroba dražší a časově náročnější. Většinou je možno je rozeznat podle tmavě modrého zbarvení.

Obr. 2 Schematické znázornění struktury křemíkového solárního článku se zanořenými kontakty na přední straně. Texturovaný povrch pro snížení reflexe a zvýšení „light trapping“ efektu je vytvářen využitím anizotropního leptání křemíku na rovině $\langle 100 \rangle$. Vrstva oxidu, případně nitridu křemíku je použita pro pasivaci povrchu křemíku a pro snížení reflexních ztrát. Zadní kontakt (Al) funguje jako zpětný reflektor.

Nafialovělé články na bázi amorfního křemíku jsou deponovány v tenké vrstvě (desetiny, jednotky mikronu), jejich stabilizovaná účinnost je kolem 6–7%. Přes nižší účinnost jsou ekonomicky výhodnější, ale vykazují degradační efekt, kdy se jejich účinnost při expozici světlu snižuje. Další trendy jsou nabízeny použitím depozice dvou (tandemových), popř. až čtyřnásobně vrstvených přechodů při použití vedle hydrogenovaného amorfního křemíku, např. slitin amorfni křemík-germánium, mikrokrytalického a nanokrytalického křemíku.

Pro výkonové využití (střešní systémy, fotovoltaické elektrárny) se tedy převážně využívá panelů na bázi krystalického křemíku, pro nízkovýkonové aplikace (kalkulačky) pak panelů na bázi amorfního křemíku. Pro hodnocení instalovaného výkonu se používá jednotek tzv. Wp, resp. kWp, čímž se rozumí špičkový dosažený výkon. Průměrný skutečný výkon je nižší. Navíc plný teoretický fyzikální potenciál zdrojů energie nemůže být vždy uvažován. Ten je dán jednak počtem slunečních dní, jednak hodnotou tzv. solární konstanty. Je to výkon dopadajícího slunečního záření na 1m^2 plochy. Na dvoře Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (PDF MU) byla za slunného dne (26. června 2001, 12h) naměřena hodnota solární konstanty 721 W/m^2 .

zace. Nemá mechanicky se pohybující části, nepotřebuje mazivo, což vede ke konstrukci snadno ovládatelné elektrárny, nevyžadující údržbu. Neprodukuje žádné emise. Další výhodou je možnost vykrytí špiček spotřeby elektrické energie v případech, kdy se odběr realizuje zejména v denních hodinách.

Mezi nevýhody FV panelů patří zatím vyšší vstupní náklady (ale snižující se), které jsou však kompenzovány dlouhou, prakticky bezúdržbovou životností (20 let a více). Dále pak potřeba velkých ploch pro články s nižší účinností a degradace, tj. snížení účinnosti zejména u amorfních FV článků. Navíc je zřejmé, že intenzita slunečního záření kolísá.

Snížení nákladů je přímo spojeno se zvýšením účinnosti článků. Mnoho úsilí bylo vyvinuto na každém kroku procesu výroby účinného FV systému: od základního výzkumu depozice vlastního materiálu, heteropřechodů s vhodnou volbou šířky zakázaného pásu, studia jejich degradace, po vytvoření neodrážejících povrchových textur u antireflexních povrchů s dostatečnou odolností proti mechanickému namáhání, např. při použití flexibilních substrátů.

Sluneční články

Již v minulém století byla u selenu pozorována změna elektrického odporu při osvětlení a fotovoltaický jev (vznik elektrického napětí při osvětlení) na kontaktu s kovem. Fotovoltaická přeměna v solárních člancích je založena na fotoelektrickém kvantovém jevu v polovodičích.

První skutečné fotovoltaické sluneční články (dále jen „sluneční články“) byly připraveny z monokrystalů křemíku v Bellových laboratořích v USA v roce 1954. Ty již měly účinnost 6%, více než desetinásobnou ve srovnání se selenovými články. Byly logickým vyústěním výzkumu polovodičů, byly teoreticky založeny na výsledcích kvantové mechaniky a technologicky na zvládnutí přípravy velmi čistého křemíku a jeho dopování.

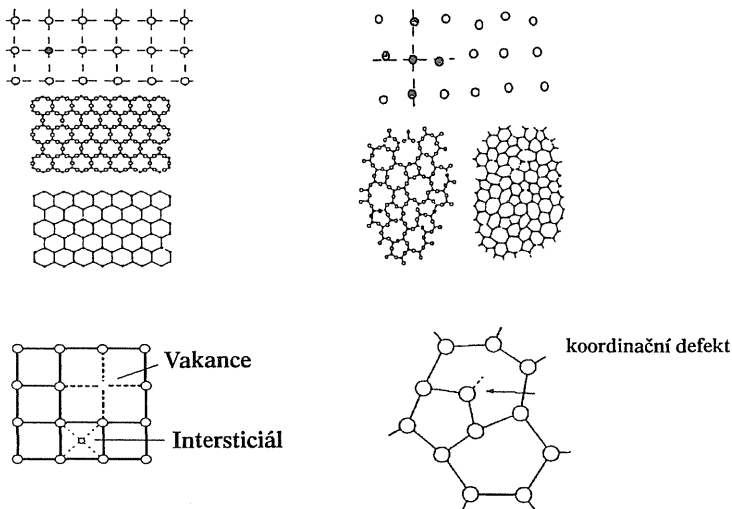
Fotovoltaický sluneční článek je polovodičová dioda (přechod p-n) mající velkou plochu (decimetry čtvereční), spodní celoplošný kovový kontakt (reflektor) a vrchní kovový kontakt (mřížku, hřeben) zabírající velmi malou plochu (4-8% plochy článku), aby nestínil.

Skutečná struktura je mnohem složitější, jak je vidět na obr. 2, s cílem zmenšení všech možných ztrát (reflexe světla, rekombinace nosičů proudu) a realizace co největší účinnosti přeměny sluneční energie v energii elektrickou. Teoretická účinnost v případě článku z krystalického křemíku je okolo 30%. Vyšší teoretickou účinnosti lze dosáhnout u článků složených z různých materiálů s různou absorpční hranou nebo koncentrací světla, která zvyšuje (logaritmicky) získané napětí.

Křemík zůstal dominantním FV materiálem, zahrnujícím asi 98% z celkové produkce odhadované na 65 MW. Ploché moduly z krystalického křemíku (monokrystalický a mikrokrystalický Si) reprezentují zhruba 80% celkové produkce. Pokračující převaha křemíku odráží skutečnost, že na

Základní výzkum: Fotovoltaické články na bázi a-Si:H

Na Masarykově univerzitě se věnují základnímu výzkumu fotovoltaických článků zejména pak na bázi hydrogenovaného amorfního křemíku (a-Si:H) členové katedry fyziky na Pedagogické fakultě ve spolupráci s katedrou fyzikální elektroniky na Přírodovědecké fakultě.

Obr. 3 a) Krystalická struktura

b) Amorfní struktura

Jde zejména o studium hlavní nevýhody a-Si:H (je to ve skutečnosti nespořádaná slitina křemíku s 5-10% vodíku, který pasivuje většinu defektů v materiálu), tj. tvorby nových defektů v materiálu následkem silného osvětlení, tzv. Staeblerův-Wronského jev. Základním strukturálním rozdílem mezi amorfním a krystalickým křemíkem je jistá deviace v úhlech vazeb (ideálně cca 109°) a délce vazeb (vzdálenosti sousedních atomů) – viz obr. 3. Tyto deviace mají za následek vznik „chvostových“ stavů v energetickém pásovém spektru. Některé teorie předpokládají, že „chvostové“ stavy valenčního pásu jsou spojeny s odchylkami v úhlech vazeb, naopak chvostové stavy vodivostního pásu souvisí s odchylkami v délce vazeb. Rozuspořádání mříže vede ke vzniku koordinačního defektu – nenasycených vazeb křemíku, které mohou být neutrální nebo záporně či kladně nabitě. Nenasycené vazby tvoří energetické stavy v pohyblivostní mezeře, což nepříznivě ovlivňuje jejich součástkové aplikace. Proto jsou pasivovány atomy vodíku. Světelné záření a zvýšená teplota vazby Si-H rozrušují, resp. znovuvytvářejí. Takto vzniklé změny v hustotě stavů v pohyblivostní mezeře tenkých vrstev amorfních polovodičů jsou na KF PDF MU studovány pomocí optoelektrických metod.

Dále jsou studovány mechanické vlastnosti tenkých vrstev a struktur, jako je mikrotvrdotost, houževnatost, pružnost dynamickou metodou mikropichu a jejich vazba na podmínky depozice a výsledné vlastnosti fotovoltaických článků.

Aplikace:

40kWp fotovoltaický systém na budově PdF MU

V současnosti je v provozu největší fotovoltaický systém v ČR na budově PdF MU v Brně. Jedná se o panely s instalovaným výkonem 40 kWp, umístěné jednak na ploché střeše (30+5 kWp), jednak ve vertikálním pásu (5kWp) v horní části fasády budovy Poříčí 31 (obr. 4).

Obr. 4 Fotovoltaický systém na budově PdF MU v Brně, Poříčí 31

Fotovoltaický systém na bázi krystalického křemíku byl dodán v rámci projektu Ministerstva životního prostředí, které poskytlo na projekt dotaci ve výši 90%. Před instalací bylo potřeba žádat o souhlas památkáře (budova je v samém okraji památkové zóny), kteří požadovali snížit o něco sklon střešních panelů, čímž dochází k poklesu výtěžnosti.

Celý fotovoltaický systém je napojen v hlavním rozvaděči na vnitřní silnoproudou síť fakulty, která zahrnuje tři budovy. Je tak do budoucna umožněno dodávat vyrobenou elektrickou energii do rozvodné sítě.

FV panely na střeše a čelní fasádě jedné ze tří čtyřpodlažních budov pedagogické fakulty pokrývají v létě téměř denní potřebu elektrické energie celé fakulty. To je možno vidět na obr. 5, kdy např. dne 18. 6. 2005 byla spo-

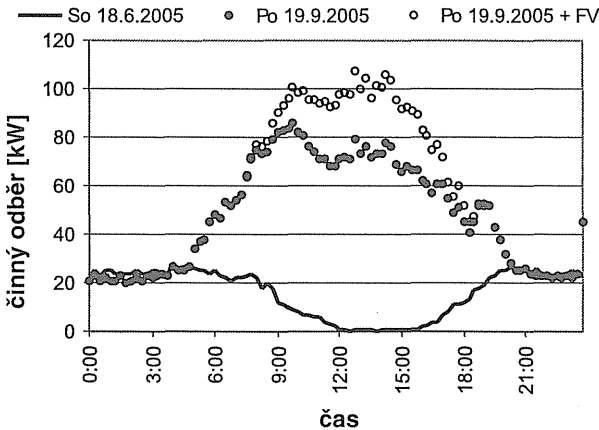
třeba fakulty mezi 12-16 hodinou pokryta plně, v pondělí 19. 9. 2005 se snížil špičkový odběr v poledních a odpoledních hodinách. Tento příznivý stav platí za slunného dne, pro dny, kdy je zataženo a slunce je níže na obloze, výkon FV panelů klesá na 5-10% jejich špičkové hodnoty.

Je zřejmé, že aplikace fotovoltaického systému na školní budově velmi dobře vykryvá její spotřebu elektřiny a že navíc odpadá potřeba úschovy vyrobené elektrické energie.

Osvěta: Fotovoltaika jako obnovitelný zdroj

Vedle základního výzkumu týkajícího se fotovoltaiky se na katedře fyziky na PdF MU věnují ještě didaktice obnovitelných zdrojů, a to jak při laboratorní výuce studentů učitelství fyziky, tak i v předmětu Enviromentální výchova, který absolvují i studenti nefyzikálních oborů. Vzhledem k možnosti získat v rámci projektu MŽP „Slunce do škol“ informace o denní výrobě elektrické energie z fotovoltaických panelů (většinou 100 Wp)

Odběr el. energie ze sítě – PdF MU

Obr. 5

Odběr elektrické energie ze sítě se současnou dodávkou z 40 kWp FV systému na PdF MU v Brně – slunečné dny, pro 19. 9. 2005 je doplněna křivka spotřeby, tj. odběr ze sítě + odběr z FV systému

rozmístěných po celé České republice lze z těchto informací zjistit např. délku slunečního svitu a využít je i v předmětech, jako je geografie či biologie. Mimo univerzitu je katedrou např. organizována celostátní soutěž pro žáky základních škol „O solární čepici“. Je připravována www stránka (přístupná z www.ped.muni.cz/wphy), na které jsou obdobné informace.

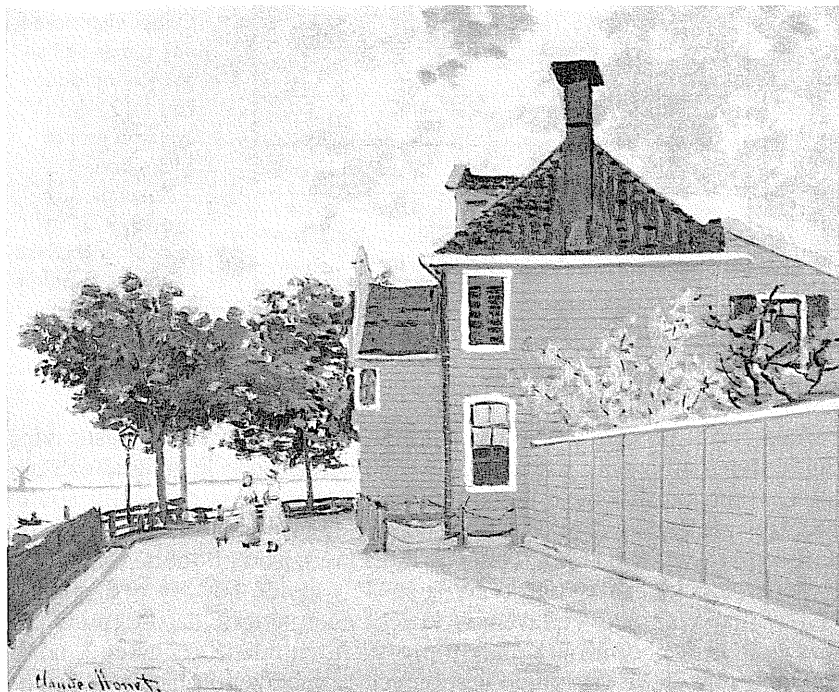
Fotovoltaické články umístěné na střeše a fasádě budovy pedagogické fakulty mají tak mimo získávání elektrické energie ještě další, neméně důležitý cíl. Jsou podpůrným pilířem pro výchovu mladé generace k udržitelnému rozvoji. Ve vstupních vestibulech je vyhrazeno místo pro dva informační panely, na nichž je zobrazován aktuální stav ve výrobě elektrické energie přímou konverzí z dopadajícího slunečního záření a další sledo-

vané parametry, jako je teplota či informace o větru a v neposlední řadě informace o snížení emisí CO_2 .

Očekáváme, že jedním z nejvýznamnějších dopadů umístěného fotovoltaického systému na naší fakultě bude větší rozšíření povědomosti o obnovitelných zdrojích energie přes budoucí učitele a jejich žáky na značnou část populace.

A co závěrem?

Přeji, všem, kteří pracují v základním výzkumu, aby měli možnost vidět výsledky své tvůrčí práce v běžném životě.

C. Monet: **Modrý dům v Zaanadamu**, 1871–1872

Úloha infekce v patogenezi aterosklerózy

KAREL ZEMAN

Výzkumy v posledních letech prokazují, že doposud známé rizikové faktory aterosklerózy (kouření, zvýšený krevní tlak – hypertenze, poruchy metabolismu – zvýšená hladina cholesterolu, cukrovka, obezita a další) objevené a publikované v letech 1948 – 1951 Framinghamskou studií v plné míře nepostihují individuální riziko vzniku aterosklerózy a kardiovaskulárních onemocnění. Objevují se **nové rizikové faktory**, totiž zvýšená hladina fibrinogenu, C – reaktivního proteinu (CRP) jako marker zánětu, syndrom inzulinové rezistence, zvýšená hladina homocysteinu (hyperhomocysteinemie), hormonální antikoncepce u kuřáček a další, které poškozují tepenný systém a podílejí se na patogenetickém mechanismu aterosklerózy.

Vznik aterosklerózy se dnes vysvětluje spojenou teorií lipidové infiltrace tepenné stěny a cévního endotelového poškození. V řadě prací se objevují informace o přítomnosti zánětlivých buněk ve stěně tepny poškozené aterosklerózou, aktivované makrofágy, monocyty, T-lymfocyty a jejich působky, jež přispívají k přetrvávání zánětu. Rizikové faktory poškozující stěnu tepny způsobují nejdříve funkční změny (dysfunkci endotelu), později změny anatomické (migraci a proliferaci hladkých svalových buněk tepny – medie) a jsou schopny produkovat prozánětlivé faktory, cytokiny nebo metaloproteinázy.

Myšlenka o infekci, která by mohla ovlivňovat aterosklerotický proces, se objevila více než před sto lety. Na zánětlivé změny provázející aterosklerózu upozornil již vídeňský patolog Carl Rokitsanský (1852), dále Virchow (1856), Vaněček a Bednář (1964). Aterosklerotický proces, ať je způsoben známými rizikovými faktory, infekcí, nebo jiným mechanismem, je podle dosavadních výzkumů provázen zánětem.

K renesanci výzkumu poškození cév aterosklerózou infekčním agens přispěly práce v posledních desetiletích 20. století. Byli to především Finové Vile Valton, Kimmo Mattila a jejich Helsink Heart Study, Saikku a jeho spolupracovníci v letech 1988 -1992. Pozornost se soustřeďuje na několik **infekčních agens** způsobujících chronickou infekci. Patří mezi ně *Helicobacter pylori*, Cytomegaloviry, Herpes virus, viry Coxsackie B nebo *Porphyromonas gingivalis*, jež je přítomen u jedinců trpících paradentózou.

Nejčastěji je ale citována *Chlamydia pneumoniae*. Vývojový cyklus *Chlamydií* je odlišný od všech ostatních mikroorganismů. *Chlamydie* jako elementární tělísko nejprve přilne, adhezuje k povrchu buňky makrofágu nebo T-lymfocytů. Pomocí fagocytózy pronikne do buňky a asi za 10 ho-

din po vstupu se přemění na retikulární tělísko. V dalších 24 - 48 hodinách se binárním dělením přemění a opět kondenzuje v elementární tělísko. Za asi 72 hodin vyplní cytoplazmatický prostor hostitelské buňky. Buď dojde k rozpadu buňky, nebo buňka přežije a dojde k vyplavení elementárních tělísek do oběhu.

Rada autorů považuje infekční agens způsobující **akutní** nebo **chronickou infekci** za další rizikový faktor aterosklerózy, který patogenetický proces buď spouští, akceleruje, nebo udržuje. Infekce se mohou podílet buď přímo, stimulací zánětlivých změn, akumulací lipidů, nebo mohou zvyšovat nestabilitu aterosklerotického plátu či ovlivňovat klasické rizikové faktory nepřímo.

V roce 1999 a 2001 publikovali Wong, Zhu, Nieto se svými spolupracovníky práce poukazující na **sdužené infekce** virové a bakteriální, které jsou doprovázeny zvýšenými prozánětlivými příznaky systémového zánětu nepříznivě ovlivňující riziko cévních příhod, infarktu myokardu a cévní mozkové příhody. Existují pozitivní korelace prokazující sérologickými vyšetřeními v krvi přítomnost více patogenů současně (Cytomegaloviru, Viro Epstein-Barové, C.pneumoniae, H. pylori a dalších), jež jsou spojovány s rizikem kardiovaskulární mortality. Současně zvýšená séropozitivita protilátek více patogeny zvyšují riziko, působí synergicky a vedou k představě o tzv. „celkové zvýšené zátěži“, pro kterou Nieto v roce 1998 zvolil výraz. Pathogen burden.

Přesvědčivé údaje o patogenetickém účinku zánětlivých mechanismů na vývoj aterosklerózy přinášejí séroepidemiologické, histologické, imunologické studie a analýzy. Některé autory přivádí dokonce k chápání aterosklerózy, této nejrozšířenější nemoci civilizace, jako onemocnění imunopatologického.

Séroepidemiologické studie ukazují, že infekční agens - nejčastěji uváděná C.pneumonie - nejsou sice silně sdužena s aterosklerózou koronárních nebo periferních tepen, ale určitou korelaci přece jen vykazují. Z výsledků četných dřívějších i novějších studií vyplývá, že chlamydiovou infekci prodělá většina populace, a to i vícekrát za život. U dětí a dorůstajících se vyskytuje pozitivita protilátek v imunoglobulinové třídě IgG od 30% do 50% pomocí mikroimunofluorescenční metody (MIF). U dospělých byly zjištěny protilátky až v 70 % a v 10 % se jednalo o infekci akutní. Přítomnost infekce lze prokázat buď přímo v aterosklerotických lézích polymerázovou řetězovou reakcí (PCR), nebo nepřímo, podle protilátkové odezvy vyšetřením sérologickým. Běžně se dnes používá nepřímá imunofluorescenční metoda (MIF) pro průkaz specifických protilátek nebo ELISA reakce, kde je specifickým antigenem endotoxin bakterie. Dále je možné použít pro doložení protilátek ELISA metodu, kde je antigenem specifická protilátka proti proteinu tepelného šoku (cHSP60). Pozitivní

asociace s protilátkami v imunoglobulinových třídách IgA, IgG a IgC a protilátky proti tepelnému šoku aticHSP60 byla nalezena u osob postižených ischemickou chorobou srdeční, významnou stenózou arteria carotis nebo ischemickou chorobou dolních končetin.

Histologická a imunochemická vyšetření prokazují v aterosklerotických plátech kromě modifikovaných lipoproteinů zvýšené koncentrace oxidovaných nízkodenzitních lipoproteinů (LDL), často aktivované monocyty/makrofágy a cytotoxické lymfocyty, jež vylučují prozánětlivé faktory, cytokiny, metaloproteinázy, histamin, sérotonin a další. Jejich zvýšená koncentrace vede k syntéze proteinů akutní fáze zánětu, k C-reaktivním proteinům (CRP), které ovlivňují koagulační kaskádu (zejména fibrinogen); jsou popisovány jako další nezávislé rizikové faktory aterosklerózy.

CRP je dnes často uváděn v souvislosti s akutním, ale i chronickým zánětlivým onemocněním a u nemocných postižených s takzvaným metabolickým syndromem CRP je pentametrický reaktant zánětu syntetizovaný v játrech. Poprvé byl popsán Tillem a Franciseem v roce 1930.

Zvýšená hodnota wr-CRP (wide rate-CRP) nad 10mg/l je odpovědí na zvýšení koncentrace cytokinů akutní fáze. U zdravých jedinců jsou jeho hodnoty nízké 3-8mg/l a stoupají několikanásobně při akutní infekci. Chronické zánětlivé choroby včetně autoimunních a nádorových mohou být příčinou trvale zvýšených hodnot. Řada epidemiologických pozorování prokázala, že zvýšené hodnoty CRP jsou spojeny s určitým rizikem koronárních příhod, chorob cerebrovaskulárních a periferních arterií. Laboratorní a klinické důkazy tak potvrdily, že ateroskleróza není vždy jen poruchou metabolismu, například lipidových zásob. CRP jako protein akutní fáze produkovaný v játrech se váže na cholesterol lipoproteinů o nízké denzitě (LDL), což naznačuje přímou integraci s aterogenními lipidy. Vývoj moderních metod umožnil měřit s vysokou citlivostí i velmi nízké hladiny CRP v séru pomocí tzv. ultra senzitivní CRP (high-sensitivity CRP) s detekčním limitem od 0,15 – 0,20 mg/l. Stoupající hodnota hs-CRP může být u rizikových jedinců předpovědí následné srdeční příhody u nemocných s anginou pectoris nebo chronickou ischemickou chorobou srdeční. Nemocní s vyšší koncentrací hs-CRP a nižší koncentrací HDL cholesterolu mají vyšší absolutní riziko kardiovaskulárního onemocnění v budoucnu.

Experimentální výzkumy a klinické studie potvrzující přítomnost infekčního agens přímo v aterosklerotických plátech otevírají nový pohled na diagnostiku dalších rizikových faktorů aterosklerózy a její léčbu. Je hypoteticky možné předpokládat, že u některých jedinců po prodělané infekci více patogeny nebo např. při respirační infekci chlamydiemi dojde k přestupu parazitujícího agens do cirkulujících monocytů, T-lymfocytů v cévním řečišti, poškození endoteliálního systému a ovlivnění aterosklerotického patogenního mechanismu.

Pokus o **lčění** infekce u nemocných s ischemickou chorobou srdeční představují četné sekundárně preventivní studie z posledního desetiletí, kde byla použita k léčbě **infekce** makrolidová antibiotika. V pilotní studii byl azitromycin podáván po prodělaném infarktu myokardu pacientům se zvýšenými protilátkami proti Chlamydia pneumoniae. Došlo k poklesu zánětlivých markerů. Nemocní s vysokými hodnotami zánětlivých markerů měli v následujících 18 měsících 4 x vyšší riziko nové kardiovaskulární příhody proti nemocným bez zvýšených titrů a proti nemocným léčeným azithromycinem. Studie ROXIS podávala makrolid roxithromycin 30 dnů po akutním srdečním infarktu. U léčené skupiny byl zjištěn pokles infarktů, nestabilní anginy pectoris a úmrtí u léčené skupiny proti placebové. Jiná studie ISAR-3 zkoumala vliv makrolidového antibiotika na vznik opakovaných zúžení koronárních tepen (restenóz) po implantaci koronárního stentu. Snížení rizika restenózy víc než o 50% bylo statisticky prokázáno jen u nemocných s vyšším titrem protilátek na začátku léčby.

Ne všechny studie však byly úspěšné. V roce 2002 studie CLARIFY, kde byli pacienti po dobu 3 měsíců léčení clarithromycinem a sledováni 18 měsíců, nebo v roce 2003 studie WIZARD, kde byli nemocní léčení azitromycinem po dobu 3 měsíců neprokázaly významné snížení výskytu kardiovaskulárních příhod. Až po 6 měsících byl pozorován trend k nižší incidenci úmrtí a infarktu myokardu. Podobně další studie PROVE IT - TIMI 22 a ACES, publikované v dubnu 2005, kde bylo sledováno více než 4000 pacientů se stabilní formou ischemické choroby srdeční, neprokázaly příznivý účinek, a vyvolaly tak další pochybnosti. Tyto autoritativní studie jednoznačně naznačily, že antibiotika zatím nejsou indikována při léčbě pacientů s akutním koronárním syndromem. Lze to částečně vysvětlit snahou potlačit pouze jediný mikroorganismus nedostatečnou dávkou antibiotika nebo nedostatečnou dobou jeho podávání.

Teorie sdružené infekční zátěže více patogeny, vyšší infekční zátěží, podporují novější studie Epinola-Klein Ch. a spol. Studie prokázaly, že infekce charakterizovaná zvýšenou hladinou protilátek v séru 6 až 8 patogeny statisticky významně koreluje s pokročilou aterosklerózou a vyšší mortalitou než u jedinců se séropozitivitou vůči 0 až 3 patogenům. Studie STATIMA u nemocných s infarktem myokardu a nestabilní anginou pectoris namířená proti C. pneumoniae a Helicobacter pylori prokázala, že léčba širokospektrými antibiotiky snižuje v průběhu dlouhodobého sledování nemocných výskyt srdečních příhod.

Intervenční studie s antibiotiky zatím nepřinesly jednoznačné výsledky. Neví se také, zda antibiotika kromě antibakteriálního efektu nepůsobí též přímo protizánětlivě k stabilizaci aterosklerotického plátu.

Ačkoliv prací prokazujících pravděpodobný vztah mezi infekcí a aterosklerózou stále přibývá, v žádném případě nebyl doposud podán exaktní důkaz o kauzalitě tohoto složitého patogenetického mechanismu a vzta-
hu.

Na závěr lze konstatovat, že experimentální a klinický výzkum vlivu infekce a imunitních mechanismů na rozvoj aterosklerózy dosáhl významného pokroku. Ukazuje se, že infekce může hrát určitou roli v modulaci imunitních pochodů, jež ovlivňují aterosklerózu. Bude však trvat ještě dlouhou dobu, než budeme moci potvrdit, zda vztah mezi infekcí a aterosklerózou je příčinný či náhodný, patogenetický proces spouští, akceleruje nebo zda je infekce jeho příčinou.*

* Literatura je k dispozici u autora: kzeman@fnusa.cz.

B. Morisotová: Na balkóně, 1872

Potíže s češtinou

Latina verzus angličtina v cizích slovech

MILAN JELÍNEK

Možná že jsem čtenáře překvapil hned pravopisem předložky *verzus* v nadpisu článku. Starší uživatelé češtiny si jistě zvykli na pravopisnou podobu *versus*, vyslovovanou ovšem [verzus]. V Pravidlech českého pravopisu z r. 1993, kdy byly provedeny některé změny v zapisování cizích slov, slovo *versus* nenajdete, ale Akademický slovník cizích slov z r. 1995 je doporučuje psát podle výslovnosti: *verzus*. Myslím, že žádný Čech už nevysslovuje ve slově *versus* souhlásku *-s-* a že často v duchu naší pravopisné soustavy uvádí pravopis do shody s výslovností. Pravda, tu a tam uslyšíme od pravopisných staromilců námitky proti takovému počestvování slov latinského původu, ale zachování *-s-* by zde bezpochyby narušovalo současné pravopisné zvyklosti. Přesto připusťme zatím pravopisné kolísání *verzus//versus*.

Ve výrazu *versus* máme ještě jednu zvláštnost, a to syntaktickou. Slova *versus* musíme podle jeho skladebné funkce zařadit mezi předložky. Jenže u předložek očekáváme jiný pád než nominativ, a tak máme se syntaktickým určováním slov jako *versus*, *kontra* potíže. Kolísání zjišťujeme také u slova *inkluze*, které je synonymické s předložkou *včetně čeho* nebo *počítaje v to*, např. *cena zboží inkluze obal* nebo *obalu*. Zaujímá-li slovo *inkluze* postpozici (*cena zboží obal inkluze*), zůstává ve větě obvykle nominativ. Jestliže však toto slovo, které jsme si vypůjčili ze středověké latiny, nahradíme některým výrazem domácí provenience (např. výrazem *včetně*), musíme substantivum na něm závislé převést do nepřímého pádu: *jásali bráči včetně trenéra*. Kdo si snad ze školy zapamatoval, že výraz *včetně* je poplatný němčině, a proto by se měl ze správného jazyka vymyct, nechť na tuto nedobrou radu zapomene. Je to předložka, která už dávno v češtině nabyla domovského práva.

Omlouvám se, že jsem se ponořil do jiných problémů, než jsem chtěl. Mým úmyslem je upozornit na potíže, které v češtině nastávají při převodu sloves latinského původu v substantiva. Podnět k řešení hláskových problémů, které při tom vznikají, dal mi prof. Šmarda, který s pozoruhodným citem pro spisovnou češtinu upozorňuje na nepravdivosti a nejasnosti v české gramatické soustavě.

Začnu jeho dotazem: „Proč existuje k slovesu *infikovat* dějové substantivum *infekce*, proč se v základu těchto slov střídají samohlásky *-i-* a *-e-*?“ Kolega Šmarda jako znalec latiny jistě ví, že jsme toto střídání vokálů pře-

vzali s latinskými termíny (srov. tvar *inficere*, k němuž se tvoří pasivní participium *infectus*). Podobně se chová jiná předponová odvozenina, kterou jsme převzali také z latiny: *dezinfikovat* – *dezinfekce*. Ale jak je to s odvozeninou *transfekce*, k níž dost často čteme infinitiv *transfekovat*. Pro nebiology připomeňme význam dějového substantiva *transfekce* z Akademického slovníku cizích slov (1995): „původně umělá infekce bakteriální buňky nebo protoplastu izolovanou fágovou, popř. virovou nukleovou kyselinou, jejímž výsledkem je umělý přenos genetické informace“.

Je mimo jakoukoli pochybnost, že slovo *transfekce* obsahuje tentýž základ *-fekce* jako slovo *infekce*. Přetvoříme-li toto substantivum v sloveso, očekávali bychom ve shodě s latinou podobu *transfikovat*. Kdyby nešlo o termín, který znají obyčejně jen biologové, odkázal bych na volbu hláskové podoby slovesa podle úzu. Jenže právě v odborném úzu se střídá forma *transfikovat*, která vychází z latiny, s formou *transfekovat*, která se zřejmě opírá o angličtinu (*to transfect*).

Já jsem dokonce slyšel podobu *transfektovat*; ta je mimo jakoukoli pochybnost poplatná angličtině. Od dob jazykovědného strukturalismu, který formuloval pravidla kodifikace spisovného jazyka ve 20. a 30. letech 20. století a později je zpřesňoval, považujeme za hlavního rozhodčího při ustalování spisovné normy úzus. Budou-li biologové dávat přednost formě *transfekovat* nebo dokonce *transfektovat*, budeme asi muset tuto hláskovou podobu přijmout, třebaže se odchyluje od latiny. Protože však tvar slovesa v českých textech kolísá, nic nebrání tomu, abychom se drželi latiny, která hrála v české intelektuální komunikaci vřídčí úlohu až do doby obrozenské. Mé stanovisko je zřejmé: volme podle latiny ze tří možností podobu *transfikovat*.

Kolísání hláskové podoby *transfikovat* není ve spisovné češtině ojedinělým případem. Už léta se diskutuje o tom, jaká má být spisovná forma slovesa *detegovat*, jehož frekvence ve spisovné češtině narůstá. Původní termín, který je běžný zvláště v odborných projevech fyzikálních a chemických, začal dokonce ztrácet svou terminologickou povahu a tak nás nepřekvapí, když např. u K. Čapka najdeme spojení *vášeň detekce* ve významu 'vášeň odhalování nebo objevování'.

A zase zde máme u slovesa konkurenci mezi podobou latinskou s -g- (srov. *detegere*) a podobou vyvozenou z dějového substantiva *detekce*: *detekovat* nebo dokonce *detektovat*. Za hláskovou podobou *detektovat* vězí asi angličtina (*to detect*), ale i ve francouzštině je doloženo sloveso *détecter*. Přes románský původ slovesa je dost pravděpodobné, že ho francouzština přejala z angličtiny jako radiologický a vojenský termín. Pro význam 'odhalovat' nebo 'objevovat' se totiž ve francouzštině ustálila slovesa utvořená z jiných základů (*découvrir*; *déceler*; *réléver*).

Nemám odvahu doporučit jedinou formu (správně předpokládáte, že bych se přimlouval za latinskou podobu *detegovat*), protože v odborných textech spolu soutěží všechny tři podoby. Akademický slovník cizích slov

je uvádí všechny, jen u formy *detektovat* poznamenává, že se vyskytuje řidčeji. Třebaže nemám po ruce údaje z českého národního korpusu, nevěřím, že forma *detektovat* je řidší než tvary konkurenční. Znovu opakují: fandím podobě *detegovat*, protože je latinská, ale o věci rozhodne úzus budoucích let.

Je takových případů, kdy se ve spisovné češtině sloveso přiklonilo svou hláskovou podobou k dějovému substantivu, větší počet, či náš jazyk převzal latinskou alternaci hlásek? Ve velké většině případů čeština zachovala latinskou alternaci, tak např. k slovesu *korigovat* máme substantivum *korkece* a podobně existují dvojice *erigovat* - *erekce*, *kontrahovat* - *kontrakce*, *suspendovat* - *suspenze*, *evidovat* - *evaze*, *expandovat* - *expenze*, *konvertovat* - *konverze*, *koncedovat* - *koncese*, *emitovat* - *emise*, *transkribovat* - *transkripce*. Můžeme sem zařadit i dvojici *konstruovat* - *konstrukce*, v níž nemůžeme hláskovou podobu *-kce* vysvětlit jinak než vlivem latiny.

Náš jazyk zachoval i ty dvojice, kde jsou v latině rozdíly mezi slovesem a podstatným jménem větší, např. *korumpovat* - *korupce*, *fungovat* - *fikce*, *restringovat* - *restrikce*, *konzumovat* - *konzumpce* apod. Jde většinou o lexikální prvky, které se používají v intelektualizované komunikaci a mají obyčejně povahu termínů. Nevím, proč bychom měli zde ustupovat angličtině, která obyčejně bere za základ odvozování hláskovou podobu příčestí trpného, např. *correct* 'opravit' nebo *corrupt* 'narušit, podplatit'. Proto také doporučujeme sloveso *detegovat* k substantivu *detekce*.

Souhlasím ovšem s tím, že o české spisovné normě rozhodne úzus většiny uživatelů češtiny. Jestliže se v úzu ustálí podoba vycházející z hláskové podoby substantiva, pak ji musíme vzít na vědomí a nesmíme ji podle latiny předělávat na hláskovou podobu slovesnou. Např. sloveso *projektovat* se opírá o substantivum *projekt* a jeho spojitost s latinským slovesem *proicere* 'předhodit, mrštit, pak navrhnout' se přerušila. Kdybychom trvali na latinské podobě, museli bychom vytvořit tvar *projikovat*, ale ten takřka nikdo nezná. Na to, abychom povýšili domnělou pravidelnost nad úzus, nemáme ve spisovném jazyce právo.

Mezi dvojicemi slov lišících se hláskovou podobou uvedli jsme sloveso *kontrahovat*. Jazykovědci asi nezapochybují o jeho významu ani o jeho latinské hláskové podobě, protože se tento lingvistický termín vyjadřující stahování hlásek už upevnil. Vedle toho se však slovesa *kontrahovat* začalo užívat i v právní a ekonomické komunikaci, kde složí k vyjádření děje 'smluvně ujednávat, uzavírat smlouvu'. Jenže v tomto významu mu konkuruje sloveso *kontraktovat*, které bylo odvozeno zřejmě z anglické varianty *to contract*. Protože hlásková podoba *kontraktovat* nabývá na frekvenci, měli bychom ji jako konkurenční formu tolerovat. Ale přesto radím: kde se v našem jazyce usadily latinismy, nevzdávejme se jich ve prospěch podob anglicizovaných.

Aktuality v právu**Problematika stížností
v novém správním řádu**

PETR KOLMAN

Motto: Jsme zemí kverulantů¹

Vážení akademičtí čtenáři,

nejen učitelé správního práva na PrF a ESF naší univerzity dobře vědí, že byl přijat **nový** a dlouho očekávaný správní řád - z. č. 500/2004 Sb., s účinností od 1. 1. 2006. Veřejnou správu, ale samozřejmě nejen ji, čeká tedy mnoho **nového**. Jak již napovídá název naší rubriky, věnujeme se zde aktuálním právním problémům, proto bychom nyní stěží hledali vhodnější téma, než jakým je právě nový správní řád!

Cílem předloženého článku je seznámit čtenáře s **novou** úpravou důležitého institutu s t í ž n o s t í.

Právněteoreticky můžeme rozlišit

- 1) Stížnosti
- 2) Oznámení
- 3) Podněty občanů²

Stížností, můžeme rozumět takové podání, které se přímo týká zájmů stěžovatele. Ostatní stížnosti bývají chápány jako *oznámení*, mezi *podněty* se pak zařazují taková podání, kterými je sledován širší společenský prospěch³ (resp. zájem, který v praxi nemusí být samozřejmě pokaždé celospolečensky užitečný). *Oznámení* můžeme zjednodušeně chápat jako stížnost podanou ve prospěch jiného, institut *podnětu* se svou intenzivnější společenskou povahou naopak blíží k institutu petice. V našem článku se budeme věnovat, jak již název napovídá, problematice *stížností*, a to její

-
- 1 Cit. P. Rychetský (v nadsázce) in „Ako bolo na Rychetskom“, Octopus (čas. studentů PF MU v Brně) č. 43, 2005 str. 5, autorem článku o setkání studentů s předsedou ÚS ČR byl D. Samol.
 - 2 V rámci „pozitivního“ práva můžeme toto rozdělení nalézt v „legendární“ vládní vyhlášce č. 150/1958 Ú.1., o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících. Tato poznámka je samozřejmě činěna při vědomí spornosti právní závaznosti této vládní vyhlášky, viz níže v textu.
 - 3 Srov. Madar, Z.: Slovník českého práva, 2. rozšířené a doplněné vydání, Linde Praha, 1999, s. 1420 (zpracovatel hesla P. Průcha).

nové úpravě v novém správním řádu. Než však přistoupíme k zákonné rovině právní úpravy, je vhodné postoupit v hierarchii českého práva výše (vlastně nejvýše) a zeptat se, jak je to s ústavněprávním zakotvením práva podávat stížnosti na činnost orgánů veřejné správy (resp. proti nevhodnému chování úředních osob). Na rozdíl od práva petičního⁴ nemají „stížnosti“ přímé ústavní zakotvení, nicméně to neznamená absolutní absenci tohoto institutu v naší *normě norem*.⁵ V. Mikule k této věci píše, že oprávnění podat stížnost a povinnost orgánu veřejné správy na ni odpovědět vyplývají ze samotné povahy veřejné správy jakožto služby – neboť podle ustanovení čl. 2 odst. 3 Ústavy „státní moc slouží všem občanům“.⁶ Stížnostní oprávnění tedy existovalo a existuje přímo ex constitutio.

Ale zpět ke správnímu řádu. Správní řád je bezpochyby jedním z nejvýznamnějších právních předpisů, se kterými české správní právo (dále jen SP) pracuje; v sektoru SP procesního (jako subsystému SP) se jedná o předpis nejzásadnější.

Dodejme, že podle novelizovaného znění ustanovení § 12 odst. 2 zák. č. 2/1969 Sb., plní *koordináční* úlohu v oblasti správního řízení, které je správním řádem upraveno, Ministerstvo vnitra ČR.

V tomto novém předpisu je úpravě **stížností** věnováno především ustanovení § 175, jež minimálně v rámci správního řízení od 1. ledna 2006 nahradí používání vládní vyhlášky č. 150/1958 Ú. l., o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících.⁷ Za zmínku stojí, že se jednalo skutečně o vládní vyhlášku, nikoliv o vládní nařízení. K problematice právní (ne)závaznosti ve veřejné správě „populární“ *stopadesátky* bylo toho v právní publicistice napsáno mnoho, připomeňme např. slova V. Mikuleho: „Byla považována za právní předpis, ačkoliv jím ve skutečnosti nebyla; podle § 90 odst. 1 Úst. z roku 1948 mohla vláda k provedení určitého zákona a v jeho mezích vydávat nařízení, o takový případ tu však nešlo, chybělo zákonné zmocnění.“⁸ Spolu s citovaným autorem docházím k závěru, že závaznost zmíněné vyhlášky z právního hlediska nepřesahovala a de iure nadále nepřesahuje (a ani přesahovat nemůže) okruh subjektů, jež jsou vládě a jejím usnesením podřízeny. Rozporuplná vyhláška byla nakonec

4 Viz čl. 18 LZPS.

5 Srov. Frumarová, K.: Ochrana před nečinností veřejné správy v českém právním řádu, Linde Praha, 2005, str. 131, autorka zde rovněž hovoří o jistém volnějším ukotvení stížnostního oprávnění, např. přes čl. 10 a 17 odst. 5. LZPS. Z dalších autorů zastávajících toto stanovisko připomeňme Veselý, T., Sládeček, V.: Stížnosti na policii v České republice, Správní právo č. 4/1996, str. 197 a 198.

6 V. Mikule, in: Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Obecná část. 5. rozšířené vydání, C. H. Beck, 2003, str. 531.

7 Srov. Kaucký, J.: Nový správní řád – z. č. 500/2004, Veřejná správa (týdeník vlády ČR), 47/2004.

8 Cit. V. Mikule, in: Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Obecná část. 5. rozšířené vydání, C. H. Beck, 2003, str. 531.

v ČR zrušena z. č. 370/2005 Sb., a to od 1. 1. 2006; na Slovensku ji derogoval § 25 z. č. 152/1998 Z. z. o stížnostech.⁹

Stížnosti v akci

Každá osoba, která byla dotčena *nevhodným* chováním úředních osob nebo postupem správního orgánu, má zákonné právo - dle ustanovení § 175/odst. 1 SŘ - obracet se na správní orgány se *stížnostmi* proti zmíněnému závadnému chování či postupu správního úřadu (jazykem našeho SŘ - správního orgánu). Tuto možnost má však pouze v případě, že jí správní řád neposkytuje jiný prostředek ochrany. Jiným ochranným nástrojem podle nového SŘ může být především:

1) **Opravný prostředek** (ať již *řádný* - odvolání, rozklad, nebo *mimořádný* - proti již pravomocnému rozhodnutí). Takovým opravným prostředkem je podle nového SŘ žádost o provedení obnovy řízení (§ 100 SŘ); tzv. dozorčími prostředky jsou obnova řízení nařízená správním orgánem a přezkumné řízení, v němž se přezkoumává zákonnost rozhodnutí (§§ 94 - 99). Novým institutem oproti „starému“ SŘ je tzv. nové rozhodnutí (§§ 101, 102 SŘ).

2) **Opatření proti nečinnosti** - viz § 80 SŘ.¹⁰

Bylo by samozřejmě nesmyslné, kdyby dotčené (poškozené) osoby nerefletovaly na tyto standardnější ochranné prostředky a uchýlovaly se ke specifickému instrumentu stížností. Rovněž by bylo samozřejmě mylné zaměřovat (a v důsledku toho irelevantně využívat) stížnost namísto správní žaloby dle z. č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Pod zákonodárcem použitým pojmem *nevhodné chování*, který je bezpochyby značně široký a relativně těžko pregnantně uchopitelný, můžeme si představit širokou paletu nemístného jednání ze strany úředních osob porušující zásady slušného chování a vystupování¹¹, či jednání, které dehonostuje, zesměšňuje či jinak napadá lidskou důstojnost dotčené osoby. Za nevhodné jednání možno pokládat i takový přístup pracovníka správního úřadu, který řádně nebo vůbec nevyslechne osobu. Konkrétním příkladem nevhodného chování je např. tykání občanu vietnamské národnosti či poučování nepřiměřeně afektovaným hlasem o tom, co má dotčená fyzická osoba vědět. Tedy každé jednání, které se neslučuje se zásadou

9 Cit. § 25 tohoto zákona: „Zrušuje sa vládna vyhláška č. 150/1958 Ú.v. o vybavovaní sťažností, oznámení a podnetov pracujúcich..“

10 Dle § 80 odst. 1, nevydá-li správní orgán rozhodnutí ve věci v zákonné lhůtě, **nadřízený** správní orgán učiní z moci úřední opatření proti nečinnosti, jakmile se o tom dozví.

11 Ondruš, R. in: Správní řád - nový zákon s důvodovou zprávou a poznámkami, Linde Praha, 2005, str. 496 uvádí konkrétně kupříkladu okřikování dotčené osoby nebo snižování osobní vážnosti osoby invektivami k jejím znalostem a schopnostem.

správního řízení, že veřejná správa je službou veřejnosti.¹² Do režimu § 175 ovšem nespadá, jak jsme již naznačili výše, obrana proti nečinnosti správního úřadu; na tu se vztahuje zvláštní ustanovení obsažené v § 80 SŘ.

Jak jsem už uvedl v předešlém textu, pojem *nevhodné chování* otevírá osobám vstupujícím do kontaktu s naší veřejnou správou relativně široký prostor ke stížnostem, což na jednu stranu možno přivítat, protože veřejná správa je skutečně službou veřejnosti a nevhodné chování by tam nemělo mít místo, avšak současně do jisté míry napomáhá k rozšíření dimenze pro neadekvátní stížnosti.

Vážení akademičtí čtenáři, nový SŘ ukotvuje zásadu určité silné ochrany stěžovatele, podle zákona podání stížnosti nesmí být stěžovateli na újmu. Z právního hlediska by tedy nemělo docházet k tomu, aby stěžující si osoby, byť někdy celé administrativní řízení hodně *ztěžují* byly na svých právech jakkoliv umenšeny.¹³ Na druhou stranu musíme přiznat, a zkušenější pracovníci ve veřejné správě mi dají jistě za pravdu, že mnohdy řádné a důrazné (nikoliv ovšem s prvky šikany) vymáhání zákonných povinností po účastnících správního řízení vnímají tyto subjekty již jako újmu.

Dále pak zdůrazníme skutečnost, že právní odpovědnost za trestný čin nebo správní delikt není tímto nikterak dotčena. Právník a pedagog R. Ondruš k této věci uvádí: „Zásada non bis in idem (ne dvakrát v jedné věci) tu neplatí. Uložení pracovněprávní sankce v důsledku odůvodněné stížnosti spočívající ve snížení osobního ohodnocení či ve výtce nebrání postihu pachatele pro trestný čin či správní delikt spáchaný stejným jednáním.“¹⁴

Pracovníku správního orgánu je z právního hlediska zachováno právo obrany proti zvláště nepravdivým, pomlouvačným anebo občanské cti a lidské důstojnosti se dotýkajícím „stížnostem“, a to v rovině trestněprávní: **Pomluva** dle § 206 odst. 1 tr. zákona: „Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“ Dále též v rovině občanskoprávní: dle § 11 a násl. z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník – ochrana osobnosti.

V praxi se může stát – mimo tisíce jiných alternativ, které život přinášejí –, že někdo podá stížnost na pracovníka správního orgánu, která se dotkne

12 Např. – „Jak to že nevíte, že máte mít to a to razítko či formulář?“ nebo „Myslíte si že tu mám jen Vás?“ – řečeno nepřijemným povýšeným hlasem správního úředníka.

13 R. Ondruš ve svém komentáři ke správnímu řádu mj. používá trefný obrat, že vůči stěžovateli není možno „zaujímat extrémní polohy v rámci správního uvážení“. – (Confer: Ondruš, 2005, str.497) Vážnějším zájemcům o problematiku *správního uvážení* možno doporučit monografii S. Skulové: *Správní uvážení – základní charakteristika a souvislosti pojmu*, Masarykova univerzita v Brně, 2003.

14 Cit. Ondruš, R.: *Správní řád – nový zákon s důvodovou zprávou a poznámkami*, Linde Praha, 2005, str. 497.

úředníkovy občanské cti, ale stěžovatel posléze tvrdí - a to jak popravdě, tak z důvodu vyhnout se právním následkům -, že „nactiutrhačskou“ stížnost podal žertem (nevážně). Zde je dobré připomenout judikát Nejvyššího soudu ČR z roku 2004: „V případě pochybností o charakteru posuzovaného jednání (tj. zda bylo míněno vážně nebo zda se jednalo pouze o žert) je s ohledem na požadavek právní jistoty třeba přičíst fakt této nejasnosti k tíži toho, kdo ji svým jednáním způsobil (nikoliv tedy k tíži toho, kdo si měl takovéto jednání vyložit z hlediska, zda bylo míněno vážně či nikoliv).“¹⁵ V našem případě by to bylo přičteno k tíži „žertujícího stěžovatele“. Proto toto jednání nedoporučujeme.

Ochranu proti hrubě urážlivým způsobem formulovaným stížnostem možno nalézt i přímo v z. č. 500/2004 Sb., a to v ustanovení § 62 odst. 2, podle kterého lze uložit pořádkovou pokutu až do výše 50 000 Kč tomu, kdo učiní *hrubě urážlivé* podání.¹⁶ Právní forma této pokuty je ex lege *rozhodnutí* (nutno splnit příslušné obsahové a formální náležitosti) nikoliv usnesení a je možné ji udělit i opakovaně.

V jaké formě lze stížnost podat? Zákon tu vychází stěžovatelům vstříc a vytváří pro ně (resp. pro nás) relativní komfort, protože stížnost lze podat jak písemně tak ústně, úřad tedy musí ex lege přijmout oba typy podání. Z pohledu právní zkušenosti, a to z důvodu právní jistoty si dovoluji stěžovatelům doporučit spíše písemný typ. V případě, že se jedná o ústní „správní reklamaci“, kterou objektivně nelze ihned vyřídit, je správní orgán povinen sepsat o ní písemný záznam.¹⁷

Kam stížnost podat? Stížnost se podává - dle § 175/odst. 4 SŘ - u toho správního orgánu,¹⁸ který vede řízení. Tento správní orgán je ex lege povinen prošetřit skutečnosti ve stížnosti uvedené. Považuje-li to za vhodné,

15 Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2004, sp. zn. 30 C do 1912/2003.

16 Zdůrazněme fakt, že zákonodárce zde použil výraz **hrubě** urážlivé podání, nikoliv jen urážlivé podání. Smyslem takto formulovaného ustanovení je vyvarovat se ukládání pořádkových sankcí za bagatelní prohřešky, které mohou být mnohdy pouhým nedorozuměním plynoucím např. z rozdílného sociálního a kulturního prostředí, ze kterého pochází úřední osoba a účastník řízení.

17 Tedy nikoliv **protokol** ve smyslu ustanovení § 18 SŘ. O ústním jednání a o ústním podání, výsledku svědka, výsledku znalce, provedení důkazu listinou a ohledání, pokud jsou prováděny mimo ústní jednání, jakož i o jiných úkonech souvisejících s řízením v dané věci, při nichž dochází ke styku s účastníky řízení, se sepisuje **protokol**. Kromě protokolu lze též pořádit obrazový nebo zvukový záznam.

18 Zákonodárce tu použil výraz *správní orgán* (stejně jako v celém zákoně č. 500/2004 Sb.); z pohledu vědy správního práva a právní teorie vůbec se jeví jako diskutabilní, zda by nebylo vhodnější a přesnější použití termínu *správní úřad*. K problematice pojmů *správní orgán* vs. *správní úřad* např. Průcha, P.: Správní právo - obecná část, Masarykova univerzita v Brně, 2003, str. 76. Autor, aby zbytečně nerozptyloval pozornost čtenáře, tuto otázku zde nenastoluje, a tudíž neřeší. Není vyloučeno, že se k tomuto problému vrátí a komplexněji vyjádří v některém ze svých budoucích článků.

vyslechne stěžovatele, osoby, proti nimž stížnost směřuje, popřípadě další osoby, které mohou přispět k objasnění věci.¹⁹ Správní úřad (jazykem našeho SR – správní orgán) tedy nemá automatickou povinnost vyslýchat např. osoby, vůči kterým je stížnost vedena, záleží na jeho administrativní úvaze, měla by zde být zohledněna relevance celé stížnosti, aby nedocházelo ke zbytečnému zatěžování osob v neodůvodnitelných případech. Zajímavou otázkou je jak postupovat v případě tzv. „váhajícího stěžovatele“. Tedy takového, který podá stížnost, ale pak se již nedostavuje k podání doplňujícího vysvětlení nutného k realizaci prošetření předmětné stížnosti. Podle mého názoru – po gramatickém a teleologickém výkladu relevantních ustanovení SR – nelze v takovém případě ze strany správního orgánu využít institutu předvedení podle SR.²⁰ Je samozřejmě pravda, že nedostavující se a nespolupracující stěžovatel své věci nikterak neprospívá a může vést – podle konkrétní situace – k odložení stížnosti.

Česká úprava stížností v SR nijak neřeší (na rozdíl od slovenského zákona o stížnostech) problematiku tzv. *anonymních* stížností. Přirozeně můžeme očekávat, že v praxi se i takovéto vyskytnou. Slovenský zákon 152/1998 Z. z. v ustanovení svého § 8 mj. uvádí, že anonymní stížnost (slovensky anonymná sťažnosť) se vyřizuje, když obsahuje konkrétní údaje, které nasvědčují tomu, že byl porušen právní předpis.²¹ Jak je tomu tedy u nás s anonymními stížnostmi? Vyjdeme-li z ustanovení § 175 odst. 1 SR, na správní orgány se stížnostmi proti nevhodnému chování úředních osob nebo proti postupu správního orgánu se mohou obracet pouze dotčené osoby, nikoliv každý. Připomeňme si teoretické rozlišení stížnosti a oznámení uvedené na začátku tohoto článku. Zrekapitulujme si tedy, že stěžovatelem v režimu § 175 SR může být jen ten, kdo byl nějak dotčen, a proto při obdržení anonymní administrativní stížnosti správní orgán neví a ani vědět nemůže, zda jde o stížnost od oprávněného subjektu, proto se dle mého názoru na anonymní stížnosti citovaný „stěžovatelský“ režim správního řádu nevztahuje. Správní orgán by např. ani nemohl – z logiky věci – splnit svou informační povinnost dle § 175/odst. 5 vůči stěžovateli.²²

Stížnost musí být vyřízena do 60 dnů *ode dne jejího doručení* správnímu orgánu příslušnému k jejímu vyřízení. Porovnáme-li tuto lhůtu se Slovenskem, tak tam činí „základní lhůta“ pouze 30 dnů, ode dne, kdy byla stížnost správnímu úřadu doručena, teprve ve složitějších případech se prodlužuje na 60 dnů (resp. v zcela mimořádných na 90 dnů).²³

19 Viz. § 175/odst. 4.

20 K stejnému závěru dochází ve svém komentáři i R. Ondruš.

21 Srov.: „Sťažnosť, v ktorej sťažovateľ neuvádza svoje meno, priezvisko a adresu (právnická osoba svoj názov a sídlo), je anonymná sťažnosť. Anonymná sťažnosť sa vybavuje, ak obsahuje konkrétné údaje, ktoré nasvedčujú, že bol porušený právny predpis.“

22 O problematice informování stěžovatele bude pojednáno níže.

23 Srov. § 13 z.č. 152/1998 Z.z. o stížnostech.

Zpět do ČR: O vyřízení stížnosti musí být stěžovatel v této šedesátidenní lhůtě vyrozuměn. Stanovenou lhůtu lze překročit jen tehdy, nelze-li v jejím průběhu zajistit podklady potřebné pro vyřízení stížnosti.

Byla-li stížnost shledána důvodnou (ať již zčásti, či zcela), je správní orgán povinen *bezodkladně* učinit nezbytná opatření k nápravě. Dokdy musí správní orgán tuto nápravu učinit? Zákodárce vědom si staré dobré zásady, že pokud došlo k pochybení, má dojít k nápravě co nejdříve, stanovil maximálně vstřícný termín vůči dotčeným-poškozeným osobám. A to *bezodkladně!* O výsledku šetření a opatřeních přijatých k nápravě má správní orgán ex lege povinnost učinit záznam do spisu. Pozor, stěžovatel nemá automatický nárok na vyrozumění o této věci, ten mu vzniká pouze tehdy, jestliže o to sám požádal.

Vzniká zde tedy zajímavá právní situace ohledně informování stěžovatele – na jedné straně má dle § 175 odst. 5 právo být o vyřízení stížnosti ve lhůtě 60 dnů vyrozuměn (správní úřad to má přímo ex lege za povinnost i bez žádosti stěžovatele) avšak na straně druhé dle § 175 odst. 6 o výsledku šetření a opatřeních přijatých k nápravě může být stěžovatel informován pouze na základě své žádosti. Dovoluji si presumovat, že v praxi bude asi určitý problém, která informace (či její část) spadá ještě pod odstavec pátý a která pod odstavec šestý. Stěžovatelům majícím zájem o informace, doporučuji zaujmout ofenzivní pozici, tedy aby si – pro splnění podmínky stanovené v ustanovení § 175/odst. 6 SR – o zmíněnou informaci aktivně *expressis verbis* požádali. Legislativně transparentnější (a tedy právněteoreticky kvalitnější) se mi jeví úprava slovenská, obsažená v ustanovení § 19 z. č. 152/1998 Z. z. o stížnostech²⁴, která dává automaticky stěžovateli právo na informace i o provedených nápravných krocích, tedy bez nutnosti zvláštní žádosti. De lege ferenda bych se přimlouval v tomto bodě za „následování slovenské cesty“, protože se mi nejeví pravděpodobné a logické, že by si nějaký subjekt stěžoval, aniž by chtěl vědět, jaké nápravné kroky správní úřad ve věci učiní (resp. učinil).

Má-li stěžovatel za to, že stížnost, kterou podal příslušného správního orgánu, nebyla řádně vyřízena, a z povahy věci samé nepůjde asi o žádnou vzácnost, může požádat *nadřízený* správní orgán, aby *přešetřil* způsob vyřízení stížnosti.²⁵ V případě, že se jedná o ústřední orgán státní správy, který z logiky věci nemá žádný instančně nadřízený správní orgán, pak stíž-

24 V originále: „Oznámenie o vybavení sťažnosti: Výsledok prešetrenia sťažnosti sa oznamuje sťažovateľovi písomne s odôvodnením, či je sťažnosť opodstatnená alebo neopodstatnená. V prípade, že sa zistila opodstatnenosť sťažnosti, uvedú sa v oznámení aj opatrenia prijaté alebo vykonané na odstránenie zistených nedostatkov. Ak nemožno prešetriť predmet sťažnosti, orgán verejnej správy to bez zbytočného odkladu oznámi sťažovateľovi.“

25 Viz. § 175 odst.7 SR.

nost prověřuje příslušný ministr nebo jeho vedoucí (předseda)²⁶ v případě jiného ústředního orgánu, v jehož čele nestojí pověřený člen vlády.

Zajímavou a spornou otázkou je v oblasti stížností vztah mezi zák. č. 500/2004 a ustanovením § 102 odst. písm. n) z. č. 128/2000 Sb., o obcích. V citovaném ustanovení vyhrazuje zákon o obcích radě obce mj. pravomoc **stanovit pravidla (!)** pro přijímání a vyřizování stížností. Dnešní legislativa nedává jasnou odpověď, který z výše zmíněných zákonů je v postavení zákona speciálního (tudíž majícího prioritu) vůči tomu druhému, mám za to, že praxe si v tomto směru vyžádá novelu (patrně z. o obcích). Nyní nelze než radám obcí *doporučit*, aby svá „stížnostní pravidla“ harmonizovaly s novým správním řádem, nicméně nelze to na nich – podle mého soudu – kategoricky vynucovat.²⁷ Pokud zákonodárce chtěl omezit akční radius obecních rad v oblasti stížností, měl to *expressis verbis* učinit, to se však nestalo.

Vážení univerzitní čtenáři, k souboru jevů týkajících se stížností v rámci správního řízení by se toho dalo napsat samozřejmě ještě mnoho, aby si však čtenářská obec *nestěžovala*, že zabírám místo dalším akademickým autorům, tak zde svůj text dobrovolně končím.

26 Např. předseda Českého statistického úřadu či předseda ÚOHS.

27 Subjektivně se domnívám, že problém tkví ve skutečnosti, že zákonodárce při přípravě a schvalování nového správního řádu opomněl existenci ustanovení § 102/odst.2 písm.n) z.č.128/2000 Sb.

Očima ekonomů**Klastry jako prostředek ekonomického oživení regionů**

IVAN HÁLEK

Vytváření klastrů v posledním desetiletí přitahuje velkou pozornost státní správy a jejích regionálních institucí. V souladu se zkušenostmi na Novém Zélandu, odkud tato iniciativa přišla, ale i v jiných zemích světa je v klastrech spatřován nový prostředek k ekonomickému ožívování regionů, odvětví a zejména k rozvoji podniků. Přitom na podnik již není nahlíženo jako na izolovaný subjekt, který si hledá individuální cestu k úspěchu, ale jako na nedílnou součást odvětví a dokonce meziodvětvových vztahů. Na druhé straně je to právě podnik, který je stále základní jednotkou podnikání, v níž se rodí ekonomická produktivní síla, protože jsou v něm primárně soustředěny zájmy směřující ke zhodnocení vloženého kapitálu.

Neméně závažným problémem, před kterým stojí státní správa, je efekt „rozevírání nůžek“ mezi rychle ekonomicky rostoucími průmyslovými centry a stále výraznějším zaostáváním hospodářsky slabých regionů nebo jejich částí. Důsledkem je nerovnoměrná zaměstnanost a migrace obyvatelstva v území, podporovaná odlivem prostředků vkládaných do ekonomicky slabých regionů. Tento uzavřený kruh se snaží rozetnout nová iniciativa upozorňující na možné ekonomické efekty z lokalizace podnikání v regionech.

Na obsah samotného pojmu klastr není v literatuře jednotný názor. Shodně s Wolfem a Gertlerem¹ je možno tvrdit, že pojem klastr je v relevantní literatuře i v praxi používán zejména ve dvou rovinách:

1. jako funkčně definovaná skupina podniků a podpůrných organizací, která produkuje a na trhu uplatňuje zboží a služby ze skupiny příbuzných oborů, které jsou koncentrovány ve specifikované zeměpisné lokalitě,
2. jako zastřešující rámec a návod při návrzích hospodářských politik směřujících k hospodářskému růstu a regionálnímu rozvoji.

Zájem o klastry, jako o moderní a úspěšný prostředek ke zvýšení konkurenceschopnosti na globální úrovni, vede i Evropskou unii k podpoře vzniku klastrů prostřednictvím strukturálních fondů. V tomto smyslu je

1 Wolfe D. A. Gertler, M. S. *Clusters from the Inside and Out: Local Dynamics and Global Linkages*, 2004.

vznik klastrů a počáteční období jejich činnosti podporováno facilitací státem pověřenými institucemi a finančními dotacemi státu.

Nicméně tato podpora má programově dočasný charakter a předpokládá, že k vytvoření klastru existují podmínky, které přirozeně vznikly v tržním prostředí jako „zárodky excelence“ některých firem, a dále že klastr dosáhne v poměrně krátké době trvalé udržitelnosti bez nároků na státem či jinými subjekty poskytované dotace.

Výzkumný tým na Ekonomicko-správní fakultě MU v Brně, který se v rámci grantu GAČR zabývá problematikou klastrů, konkrétně identifikací potenciálů klastrovatelnosti odvětví v regionu jižní Moravy, zaměřil svoji pozornost právě na přirozeně vznikající zdroje klastrů. Ty spatřují výzkumní pracovníci v odhalování spontánně vznikajících ekonomických zájmů podniků o lokálně výhodnou spolupráci s podniky v odvětví, ve kterém podnikají, i s podniky mimo tento obor.

Klastr je v tomto výzkumu chápán jako geograficky blízké seskupení provázaných firem a ostatních organizací, které směřují k naplnění vlastního cíle společnými aktivitami s jinými podniky, a to s menším úsilím resp., s „vyšším“ efektem, než by tomu bylo, kdyby tohoto cíle dosahovaly izolovaně. Na základě teorií (především teorie Marshalla a Canielse a Romijna) můžeme doplnit, že **ke zvýšení kolektivní efektivity, tj. k dodatečné konkurenční výhodě, dochází pro zúčastněné podniky prostřednictvím externích výnosů a v důsledku společné akce.**

Několikrát byl použit pojem **potenciál klastrovatelnosti**. Obecně je možno říci, že pro klastrovatelnost je třeba, aby podnik reálně měl a současně pociťoval nedostatky v nějakých aktivitách (od jejichž zlepšení očekává vyšší míru celkové efektivity podniku) a současně očekával, že k podstatnému zlepšení může dojít právě kooperací v rámci klastru, ve spolupráci s jinými podniky a současně s využitím příležitostí, které jsou v okolí podniku, jež byly vytvořeny trhem a nejsou jednotlivými podniky přímo ovlivnitelné.

Potenciál klastrovatelnosti je tedy třeba vnímat jako jednotu dvou základních složek:

1. zdrojů - ležících v rámci jednotlivých firem a každou jednotlivou firmou ovlivnitelných; tyto zdroje jsou využívány cílevědomě, a proto musí splňovat důležitou podmínku - musí nejen skutečně existovat, ale musí být firmami jako zdroje vnímány;
2. podmínek - ležících mimo jednotlivé firmy a z pohledu jednotlivých firem neovlivnitelných; protože tento potenciál je realizován spontánně, nemusí být nutně firmami vnímán.

Na základě výše uvedeného bylo možno vymezit **potenciál klastrovatelnosti jako nezávisle existující podmínky a podnikem skutečně vnímané a existující zdroje, které mohou okamžitě (či v krátkém časovém horizontu) ovlivnit vznik a bezprostřední rozvoj klastru.**

Co je tedy cílem výzkumných prací? Cílem výzkumného úkolu je položit základy metodě, pomocí níž bude možno určit, zda zkoumaný podnik vykazuje vysoký, střední, malý či žádný potenciál klastrovatelnosti, a současně zjistit, zda jeho okolí má předpoklady k tomu, aby vznikl fungující klastr. Jinými slovy, cílem úkolu je vytvořit teoretické předpoklady k tomu, aby mohla být dána odpověď na následující otázky:

- zdali jsou v okolí takové podniky (dodavatelé, odběratelé, konkurence), které by přistoupily na užší formu vzájemné spolupráce;
- zdali je pravděpodobné, že účast konkrétního podniku v klastru přispěje ke zvýšení jeho konkurenční výhody na trhu;
- zdali je podnik dostatečně silný k tomu, aby sám nebo ve spolupráci s jinými silnými podniky začal vytvářet samostatně (bez státních podpor) udržitelný klastr;
- zdali jsou v odvětvovém a meziodvětvovém a regionálním prostředí takové podmínky, které jsou vhodné pro vytvoření ekonomicky životaschopného klastru.

Výzkum v roce 2005 spočíval ve dvou po sobě následujících fázích:

Výchozí fáze výzkumu byla založena na vyhledání teorií, které umožňují analýzu podmínek, jež přirozeně vznikly v tržním prostředí a umožňují podnikům využít předností, spočívajících v jejich koncentraci v území a v různých formách vzájemné spolupráce. V dílčích aspektech byl učiněn pokus o využití některých teorií pro formulaci metodik ověřování potenciálů klastrovatelnosti v odvětví a v území. Právě v této fázi bude položen metodický základ odpovědi na hlavní otázku – zda je v daném regionu situace vhodná pro klastrování.

Metodika řešení v této výchozí fázi výzkumného úkolu spočívala ve třech následujících krocích:

- nejprve byla formulována odpověď na otázku relevantní teorie klastrů,
- poté byly vybrány vhodné teoretické koncepty klastrů podle toho, zda prostředí, v němž podnik vyvíjí činnost, vykazuje znaky, které jsou typické pro některý typ klastrů.
- Dále byla přenesena pozornost k podniku. Byly hledány odpovědi na další otázky spojené s výhodností klastru pro podnik, s vyjednávací silou podniku atd. V současné době jsou hledány indikátory potenciálů klastrovatelnosti, které mají svoje zdroje v činnosti podniku.

Přitom se předpokládá využití dvou úrovní zkoumání a vyhledávání potenciálů:

1. Na první úrovni bude dokončeno teoretické stanovení potenciálů klastrovatelnosti a bude nalezen způsob identifikace jejich objektivní existence v území (regionu).
2. Na druhé úrovni bude empiricky zjišťována vědomá znalost těchto potenciálů zkoumanými podniky.

Výslednými potenciály klastrovatelnosti podniků budou uvažovány ty, které budou průnikem výsledků získaných na obou rovinách zkoumání.

Kontrolní fáze výzkumu byla založena na ověření dílčí metodiky vypracované v rámci výzkumu. V rámci simulovaných podmínek simulační manažerské hry MANAHRA je ověřována metodika určená k posuzování vlivu sociálních faktorů na vznik klastru. V navazujícím výzkumu v roce 2006 bude ověřena další metodika posuzování vhodnosti založení klastru, využívající typových konceptů klastrů a ukazatelů širších souvisejících podmínek v odvětví v daném regionu. Předpokládá se, že obě uvedené metodiky budou ověřeny na odvětví vytypovaném odbornou expertizou (ve spolupráci s Regionální rozvojovou agenturou jižní Moravy).

Výsledky výchozí výzkumné fáze

Jako relevantní teorie klastrů byly vybrány teorie aglomerace a teorie sítí. Teorie aglomerace byla použita jako hledisko vstupní analýzy teoretických konceptů klastrů a teorie sítí jako vhodný nástroj pro druhou výzkumnou fázi, v níž budou testovány vlivy sociálních faktorů na jejich vzájemné vztahy.

Výsledky kontrolní výzkumné fáze

Byla popsána teorie sociálních sítí a na jejím základě byla navržena a připravena k ověření metodika posuzování potenciálů klastrovatelnosti podniků v regionu v podmínkách simulovaného trhu. K tomu účelu byla upravena simulační manažerská hra MANAHRA, používaná v rámci výuky managementu. V teoretické rovině bylo prokázáno, že navržená metodika může být použita v simulovaných podmínkách MANAHRY a současně že poznatky získané z těchto simulací budou mít vysokou vypovídací schopnost o využitelnosti metodiky založené na teorii sociálních sítí v reálných podmínkách mezipodnikových a vnitropodnikových vztahů v podmínkách tržních ekonomických vztahů.

Výzkumný tým vypracoval komplex ukazatelů pro posuzování potenciálů klastrovatelnosti, jako těch podmínek, které jsou na jedné straně integrálním výsledkem činnosti podniků v území, na druhé straně jsou i výsledkem širších souvislostí rozvoje odvětví a oborů a podílejí se na vytváření prostředí pro podnikání a vzájemné vztahy podniků v regionu.

Ukazatele byly podle interního expertního posouzení řešitelů rozděleny do tří skupin (A,B,C) podle významnosti vypovídací schopnosti pro založení klastru. Tabulky č. 1,2,3 obsahují přerozdělené ukazatele.

Sk	č.	Kritérium a jeho výsledné uplatnění pro formulaci hledaného odvětví	Ukazatel, kterým poměujeme
A	1	Odvětví nejvíce exportující svoje výrobky nebo služby z regionu JM	Peněžní objem exportu odvětví z regionu JM
	2	Odvětví s maximálním počtem firem v regionu JM	Absolutní počet firem v odvětví v regionu JM
	3	Odvětví s maximální diverzifikací výrobků nebo služeb v regionu JM (s maximálním počtem výrobných řad)	Počet výrobných řad nebo druhů služeb v regionu JM
	4	Odvětví, které je držitelem největšího počtu patentů a vynálezů v regionu JM	Počet udělených patentů firmám v odvětví regionu JM
	5	Odvětví, ve kterém je zaměstnáno nejvíce lidí v regionu JM	Počet zaměstnanců v odvětví v regionu JM

Tabulka č.1.: Hlavní ukazatele skupiny A pro identifikaci podmínek odvětví v regionu
Zdroj: autorský kolektiv

Sk	č.	Kritérium a jeho výsledné uplatnění pro formulaci hledaného odvětví	Ukazatel, kterým poměujeme
B	6	Odvětví s možnostmi spolupráce s největším počtem výzkumných a vývojových institucí a vysokých škol v regionu JM	Počet výzkumných a vývojových institucí a vysokých škol v regionu JM zaměřených na problematiku v odvětví v regionu (má se na mysli věcná i ekonomická stránka podnikání, včetně řízení)
	7	Odvětví s maximálním počtem rozdílných technologií (neposuzují se počty podniků, ale diverzita technologií)	Celkový počet rozdílných (druhů) technologií v odvětví v regionu JM
	8	Odvětví, které má největší počet dodavatelů z jiných odvětví – v regionu JM	Počet odvětví, jejichž firmy dodávají hmotné i nehmotné statky určitému odvětví v regionu JM
	9	Odvětví s maximálním počtem firem s příbuznou technologií v regionu JM (posuzují se včetně firem s příbuznou technologií, spadajících i do jiných odvětví v regionu)	Celkový počet firem s příbuznou technologií v regionu JM s jádrem (převažujícím počtem těchto firem) v jednom uvažovaném odvětví
	10	Odvětví, které má největší počet odběratelů v jiných odvětvích – v regionu JM	Počet odvětví, jejichž firmy odebírají hmotné i nehmotné statky od určitého odvětví v regionu JM

Tabulka č.2.: Hlavní ukazatele skupiny B pro identifikaci podmínek odvětví v regionu

Sk	č.	Kritérium a jeho výsledné uplatnění pro formulaci hledaného odvětví	Ukazatel, kterým poměříme
C	11	Odvětví, které je v regionu JM z dlouhodobého hlediska nejvíce atraktivní pro investory	Ukazatel bude navržen expertním posouzením
	12	Odvětví v regionu JM, v němž je nejvíce majetkově provázaných firem	Počet majetkově provázaných firem v odvětví v regionu JM
	13	Podíl zvoleného odvětví na HDP regionu JM	Relativní ukazatel – podíl odvětví zvoleného na základě výše označených kritérií na HDP JM regionu
	14	Odvětví s jedinečností produkce v území regionu JM	Posoudit vliv jedinečnosti produkce a výrobních tradic na motivaci firem v daném odvětví na „ekonomické přežití“ v rámci konkurence.

Tabulka č.3.: Hlavní ukazatele skupiny C pro identifikaci podmínek odvětví v regionu

Výsledná metodika posuzování - identifikace potenciálů klastrovatelnosti odvětví bude sestávat ze čtyř částí:

Na úrovni podniků:

1. vymezením indikátorů pro posuzování objektivně existujících potenciálů v podnicích vzhledem k charakteru podnikatelského prostředí v regionu,
2. vymezením nástrojů pro posuzování subjektivně vnímaných potenciálů podniky - uvědomovaných podniky.

Na úrovni mezipodnikových vztahů:

3. vymezením nástrojů pro posuzování sociálních potenciálů klastrovatelnosti.

Na úrovni podmínek rozvoje odvětví v území a místa podniku v těchto podmínkách:

4. vymezením ukazatelů pro posuzování integrálních podmínek postavení podniku v odvětví v regionu.

Dopracování metodiky bude limitováno lednem 2006, aby mohla být v průběhu téhož roku prakticky ověřena.

Kultura a umění**Impresionismus**

JAROSLAV SEDLÁŘ

Jak víme, termín impresionismus použil poprvé novinář Louis Leroy v článku otištěném v časopise Charivari 25. dubna 1874, kde jím posměšně nazval výstavu skupiny mladých malířů (Société anonyme des Artistes, Peintres, Sculpteurs, Gravures), která proběhla v době od 15. dubna do 15. května 1874 v bývalém ateliéru fotografa Nadara na bulváru des Capucines v Paříži. Nazval ji ironicky „výstavou impresionistů“ podle jednoho ze dvou pohledů na přístav Le Havre od Clauda Moneta, nazvaný *Impression, soleil levant* (Dojem, východ slunce), který Monet namaloval již v roce 1872. Zachytil na něm světlo vycházejícího slunce, které se jen zvolna prodírá závojem husté mlhy, okamžik, kdy moře i obloha splývají v jediný atmosférický celek, v němž vodní opar zahluje a pohlcuje siluety lodí. Pouze odlesky slunce na hladině pronikají modří a teplou šedí procitajícího dne. Monet v tomto obraze dospěl k plnému vyjádření atmosféry a lze říci, že jím předznamenal vrcholné stadium plenérismu, zároveň v něm ale tlumočil vlastní cit, okamžik prožitku té chvíle, což byl v té době přímo revoluční zlom. Okamžikovost se stala i v pozdějším vývoji základní devizou impresionismu, který znamenal dovršení podivuhodně logického vývoje realistické linie francouzského malířství 19. století. I Monet na počátku své tvorby maluje realisticky, inspirován dílem Edouarda Maneta, *Snídaně v trávě* (1865, obraz po Courbetově kritice zničil, dochovala se však znamenitá skica), *Snídaně v interiéru*, *Ženy na zabradě* (1867) *Portrét Camilly*. Vystavoval je na oficiálním salonu. Po obrazu *Dojem, východ slunce* se vzdal psychologizujících portrétů a obrátil se výhradně ke krajině.

Plenér a světlo, atmosférické jevy, začali ovšem studovat již koncem 18. století a počátkem 19. století angličtí akvarelisté Paul Sandby, John Robert Cozens a Thomas Girtin, John Crome (Old Crome) nebo John Sell Cotman a po nich vynikající malíři John Constable, Richard Parkes Bonington a William Turner, jehož některé obrazy, například *Děšť, pára, rychlost*, bezprostředně ovlivnily impresionisty, například Clauda Moneta a Camilla Pissara za jejich pobytu v Londýně v době prusko-francouzské války (1870-1871), a to nejen metodou malby, nýbrž i náměty obrazení se k problémům novodobé dynamiky a světla. K předchůdcům impresionistů můžeme počítat také francouzské romantiky Theodora Géricaulta a Eugéna Delacroixe, ovlivněné Constablem, kteří již na počátku 19. století rozleptávali klasicistní obrysovou kresbu volně nanášenou barevnou skvrnou a umění ozvlášťovali osobitým rukopisem i subjektivním postojem k životu a skutečnosti, a pak Barbizonští se svým zaměřením na krajinomalbu

A. Renoir: **Moulin de la Galette**, 1876

a pozorné studium vzájemných vztahů a souvislostí přírodních jevů. Bezprostředně impresionistům předcházeli realisté Honoré Daumier, Jean François Millet, Gustave Courbet a další, obracející se rezolutně k přírodě a k sociálním problémům doby. Realisté se ovšem zajímali ještě o motiv, o objektivní předmět v reálném osvětlení a o materiální podstatu jevu. Proto například pozdější odborná literatura hledala děliččí čáru mezi realismem a impresionismem v rozdílnosti pojmů objektivní a subjektivní naturalismus, jímž ostatně impresionisty označil již Émile Zola. Po polovině století to byl ještě Jean-Baptiste Camille Corot, který obklopoval předměty na svých obrazech náladovým vzdušným oparem a za jehož žáky se prohlašovali dva z budoucích impresionistů – Camille Pissaro a Alfred Sisley. Podobně bývají označováni za nepřímé učitele Monetovy malíř mořského pobřeží Eugène Boudin a holandský krajinář Johann-Barthold Jongkind.

Výstavu u Nadara obeslalo třicet malířů 156 obrazy, mezi nimi Paul Cézanne, Edgar Degas, Claude Monet, Berthe Morisotová, Camille Pissaro, Auguste Renoir a Alfred Sisley, ze starších Eugène Boudin, Armand Guillaumin, Ludovic Lepic, Henri Rouart a další. Byli to vesměs příslušníci generace, která kolem roku 1860 vstupovala do uměleckého života přes soukromé malířské školy, a to Gleyrův atelier a Académie Suisse, aby již kolem poloviny šedesátých let pracovala na vlastní pěst. Uznávaným vůdcem tehdejší umělecké avantgardy se stal Edouard Manet, zvláště po skandálu, který vyvolal na Salonu odmítnutých v roce 1863 svým obrazem *Snídání v trávě*. Ačkoli sám nikdy s impresionisty nevystavoval, shromažďovali se kolem něho v Café Guerbois. Za impresionistu ho také nepovažujeme, pro-

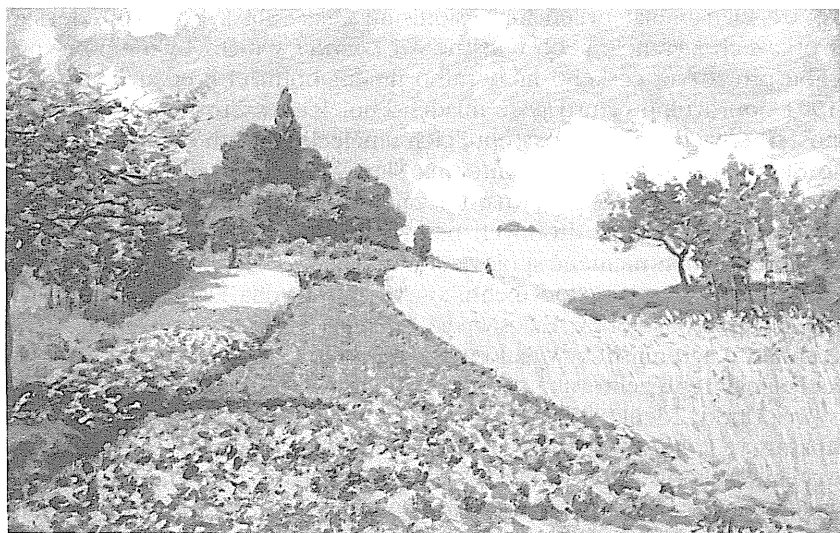
tože se nevzdal černé barvy a šedých valérů, které impresionisté tak neváviděli. Do umění však vnesl jakýsi nekld, tčkovost velkoměsta, a to jednak skandálními náměty dráždicími prudérní morálku maloměšťáků, jednak odvážnými výřezy a nečekanými pohledy, kterými se postavil na hranici mezi realismus a impresionismus. V těchto odvážných pohledech a kompozičních výřezech totiž musíme vidět již ohlas subjektivního přístupu ke skutečnosti, jak se ozval v Manetově sebevědomé odpovědi Couturovi při korigování kresby podle modelu na École des Beaux-Arts v roce 1856: „Maluji to, co já vidím, a ne, co chtějí jiní, abych viděl.“ Snad právě proto si ho vážili budoucí impresionisté, kteří teprve plně realizovali tuto subjektivnost vidění.

Ačkoli výraz impresionismus brzy akceptovali jak přátelé mladých umělců, tak zejména malíři sami, kteří se dobře bavili, když označili třetí společnou výstavu již touto přezdívkou, je třeba odlišit stylový pojem od označení skupiny, která uspořádala celkem osm výstav. Impresionisté totiž tím, že usilovali o nalezení metody malby, jejíž pomocí by obraz přiblížili co nejvíce prvnímu subjektivnímu dojmu vznikajícímu při bezprostředním vnímání věci, vytvořili nový malířský styl. Zřekli se předně objektivity realismu a soustředili se na jediný reálný prvek vyvolávající tento dojem, a to na světlo, které se snažili zachytit čistými, na paletě nemíchanými barvami. Nanášeli je na plátno drobnými, dělenými skvrnami. Na základě optických teorií Chevreulových vládlo v té době totiž přesvědčení, že tyto skvrny barev se spojí ve výsledný obraz až na sítnici divákova oka. Způsob kladení barev rozleptával obrysy věci a pomáhal tak vyjádřit nebo alespoň vsugerovat vibraci světla, světelnou clonu před reálně existujícími předměty. Drobné tečky barev, nanášené rychlými úhozy štětce na plátno, měly zároveň umožnit pohotově postžení měnícího se okamžiku osvětlení. Proto byly i tradiční temné barvy ve stínu nahrazovány pestřými barvami zachycujícími také reflexy odraženého světla. Byla to forma, která měla obrážet a také obrážela bezproblémový vztah člověka ke skutečnosti. Reprezentovala životní pocit již stabilizované buržoazie, která ovšem zpočátku v impresionismu tento pocit nepostřehla a impresionismus odmítala. Avšak již koncem století jej přijímala přímo s nadšením. To pochopíme nejlépe, podíváme-li se na obsahovou stránku impresionismu. To, co impresionisté zobrazovali, je vždy život ve volné přírodě, sluncem zalitá krajina, břehy řek s reflexy na vodě, ženy se slunečníky a květinami, koupání, veslaři a plachetnice, taneční zábavy a sportovní závody. Není to však život na venkově, jak ho ještě nedávno věrohodně zobrazovali Barbizonští nebo Jean François Millet, ale sváteční den na venkově, „la vie dimanche“, víkend. Za tím vším se skrývá velkoměšťák, „módními maličkostmi“ vyzbrojený výletník. Je šikovný, neromantický a temperamentní a na venkovskou přírodu se dívá jako na svou vilovou zahradu před branami velkoměsta. V tom, ale i v obdivu k rodící se technice, vidíme bezvýhradný souhlas se životem, s jeho optimistickou stránkou, který je chápán jako

dar. V plném rozsahu významu takto chápaného impresionismu byli důslednými impresionisty jen Claude Monet, Camille Pissaro, Alfred Sisley a jistou částí svého díla též Auguste Renoir. Monet maluje měnící se světlo, ale i vodu, která pomáhá zachytit v reflexech denní i roční období. V sériích *Stobů* (1890-1891), *Topolů* (1892-1894) a v monumentálním cyklu obrazů *Katedrály v Rouenu* (1894) klade větší důraz na odražené světlo měnící se každou hodinu než na samotný předmět malby, na architekturu stavby nebo na jejich tvarovou podobu, aby nakonec rozehrál v pohledech na malé jezírko, které si vybudoval v zahradě v Giverny u Paříže, barevnou féerii do virtuální jásavosti. Plovoucí lekníny zrcadlí se ve vodě jezírka, odrazy světla na lesknoucí se ploše vody vyvolávají již jen měnivou hru barevných přeludů. Cyklus *Leknínů* je pak projevem umění téměř nezávislého na realitě, v něm umělec nakládá naprosto svobodně s barvou, která nám pouze evokuje iluzi skutečnosti, a to iluzi v různých barevných odstínech a mihotavých světelných efektech. Podobně je tomu i v zobrazení několika výdobytků nejnovější techniky, *Železniční most v Argenteuil* (1874) nebo sedm pohledů na *Nádraží Saint Lazare* (1877) v Paříži. Ve většině obrazů kup sena, leknínů a vodních efektů opustil dokonce tradiční motiv, tak významný u realistů, aby čistými barvami varíroval proměny světla, které jedině se mu stalo námětem, motivem obrazu. V tom smyslu již bezesporu předznamenal budoucnost moderního malířství.

Impresionismus pronikl zhruba s patnáctiletým zpožděním také do ostatních evropských zemí, a dokonce i do zámoří. Nikde však nedospěl k tak vyhraněné podobě jako ve Francii, i když v Belgii sledoval Monetovo dílo například krok za krokem Émil Claus a ve Švédsku malířská škola v Crez-sur-Loing, v Dánsku Peder Severin Krøyer a v Anglii W. R. Sickert, v Norsku Fritz Thaulow. V Itálii ho reprezentovala lombardská skupina scapigliatura artistica milanese a toskáňští macchiaioli, Giovanni Fattori, Serafino de Tivoli, Telemaco Signorini, Vincenzo Cabianca nebo Federigo Zandomenighi, ve Španělsku vynikl Francesco Merenciano. Vedle Francouze Augusta Rodina, nejvýznamnějšího impresionistického sochaře, jsou k toskáňským impresionistickým sochařům řazeni Achille d'Orsi, Adriano Cecioni a Lombardané Giuseppe Grandi, především však světově proslulý Medardo Rosso se svými sochami z vosku. I v Německu – u Maxe Liebermana, Maxe Slevogta nebo Lovise Corinthy – šlo víceméně pouze o převzetí malířské techniky přizpůsobené naturalistickému pojetí světla, stejně jako v Rakousku, Švýcarsku nebo v Maďarsku, kde vynikl Pál Szinyei Merse nebo István Csók a v Polsku Józef Pankiewicz nebo v Rusku Izak Iljič Levitan. Impresionismus pronikl dokonce i do USA, kde působil Monetovi velmi blízký John Singer Sargent, a k impresionistickému malířství se hlásili Maurice Prendergast, Childe Hassam, John Twachtman a Mary Cassattová, která ovšem vyznávala spíše dílo Edgara Degasa než Clauda Moneta.

Také do českých zemí pronikl až v devadesátých letech, tedy v době, která se považuje za období krystalizace, prolínání a křížení nejrůznoroděj-

A. Sisley: Obilní pole u Argenteuil, 1873

ších a často i protichůdných tendencí, které přijetí impresionismu v jeho ryzí podobě již znemožňovaly: realismus, secese, symbolismus, doznívající akademismus atd. Na impresionismus reagovali především Mařákovi žáci. Nebyl to však Julius Mařák, nýbrž Antonín Chittussi, poučený barbizonským a francouzským plenérismem, kdo vyvedl českou krajinomalbu devadesátých let z uzavřených lesních interiérů ven do plenéru. Zejména posmrtná výstava jeho díla roku 1892 v Praze strhla nastupující generaci, a to Antonína Slavíčka, Stanislava Lolka, ale i Zdeňku Braunerovou, žačku Antonína Chittussiho, Otakara Lebedu, Františka Kavána a Antonína Hudečka nebo Františka Pečínku i méně významné malíře, jakými byli Ludovít Csordak, Ferdinand Engemüller a další, na stranu plenéristického malířství. V devadesátých letech se však tento plenérismus začal proměňovat již také v impresionismus, o němž pronikaly do vědomí nastupující umělecké generace přesnější informace. Tak například Antonín Slavíček mohl získat poučení o impresionismu od malířů Josefa Schussera, kamaráda z mnichovských studií, belgického Franse Courtense nebo od českého impresionisty Václava Radimského, pobývajících v té době ve Francii v Giverny a navazujících přímo na dílo Clauda Moneta a Camilla Pissara. Rovněž Joža Uprka po návštěvě Paříže v roce 1893, zobrazoval zvláště výrazně ve své grafice, především v leptech, atmosféru a světlo. Bylo to jedno z prvních potvrzení impresionistických tendencí v české grafice.

Přesto u nás impresionismus nikdy pevně nezakotvil. Ozval se sice v dílech téměř všech mladých malířů kolem roku 1900 a po něm, ale ve většině případů jen na krátkou dobu nebo dokonce jen v ojedinelých obrazech. Tak například na rozdíl od Františka Kavána, mistra realistické kraji-

ny, lze zaznamenat přijetí impresionismu Otakarem Lebedou především v obrazech z Francie nebo v plátně *Na Lužnici*, v nichž bylo mnoho příslibů pro rozvoj českého moderního umění, bohužel přerванých v roce 1901 dobrovolnou smrtí ještě mladého umělce. Složitost a nejednoznačnost orientace v záplavě nastupujících uměleckých snah reprezentuje i dílo Stanislava Lolka, přítele Antonína Slavíčka. Obrátil se poměrně brzy k plenérismu Antonína Chittussiho, zaujala ho však také neoimpresionistická metoda kladení drobných barevných skvrn v pravidelných odstupech vedle sebe, nicméně spojoval podobně jako v Německu naturalismus světla s impresionistickou technikou ve smyslu díla Liebermannova, jak dokládá například obraz *V hostinské zabradě*. Na hranici impresionistické techniky a naturalisticky vyjádřeného světla stojí méně známé dílo Františka Pečinky, reprezentované plátnem *Partie z Klobouk u Brna*, malířské dílo Joži Uprky, Zdeňky Braunerové, Ludovíta Csordaka i Jindřicha Pruchy, jehož obraz *Jaro v Železných horách* se v podstatě přibližuje impresionistickému rukopisu, tahy štětce však těžknou barevnou hmotou a tvary předmětů jsou již expresivně podtrženy konturou. Někam sem bychom mohli zařadit i ojedinělý obraz Karla Myslbeka *Byčí zápas*, v němž ovšem pevná kompoziční stavba i strídání paleta naznačují jen vzdáleně ohlasy impresionismu. Z poučení impresionismem vycházejí též některá díla Ludvíka Kuby a Otakara Nejedlého, jehož obraz *Na kluzišti* byl nepochybně inspirován příkladem Antonína Slavíčka, podobně jako dílo Oldřicha Blažička, jehož rozměrné plátno *Tání sněhu ve Štramberku* je typickou ukázkou toho, jak český impresionismus stále sklouzával k malířské evokaci nálady. Přímo typické pro to je i plátno Antonína Hudečka *Podzimní večer*, které bylo namalováno tři roky po Slavíčkově *Červnovém dnu* rovněž v Okoři. Mlžný opar nad podvečerním rybníkem vyvolává náladu osamělosti. S impresionismem se v českém malířství setkáme i u umělců jinak orientovaných. Tak například v Preislerově *Obrazu z většího cyklu* je krajina v pozadí malována ještě impresionisticky, zatímco celek zapadá již do symbolismu. Impresionismu je poplatná i *Labská krajina* Willi Nowaka, z doby kolem roku 1908; poučení jí a impresionismem byli i někteří mladí malíři, kteří se po Munchově výstavě v Praze roku 1905 obrátili k expresionismu a jsou označováni za zakladatelskou generaci českého moderního malířství. Mezi nimi se s impresionismem velmi vážně vyrovnával, i když poněkud opožděně, Miloš Jiránek. Jeho nejlepší díla *Na balkoně* a *Písaři* vznikla až v roce 1909. Inspiroval-li se ve svých *Písařích* Moneťovým obrazem *Rybáři na břehu Seiny*, pak jeho *Bílá studie* a *Na balkoně* se impresionismu vzdalují podobně jako dílo Bonnardovo ve Francii. U Jiráňka můžeme dokonce hovořit o úsilí o barevnou syntézu, podobně jako u Slavíčka, zvláště v jeho obrazech směřujících k expresionismu.

Nejvýznamnějším českým impresionistou – ne-li jediným – je Antonín Slavíček. Už jeho obraz *Červnový den* (1898), prozářený sluncem, v němž „žene luministické problémy do krajnosti“, jak poznamenal Miloš Jiránek,

bývá srovnáván s impresionismem. Lze přijmout názor, že Slavíček jím vytvořil vyzrálou obdobu soudobé evropské malby a postavil se tak do čela generace. Skicovitostí a volným vedením štětce se sem řadí i *Zabradní zed'* nebo *Vítr* a několik dalších mistrovských děl z let 1898–1901. Potom se odvrátil od jednotvárnosti optického přepisu skutečnosti, aby usiloval o malířské vyjádření obsahu krajiny, o citový vztah k ní. Jsou to obrazy z Hostišova a Českomoravské vysočiny z let 1901 až 1907, podobně jako obrazy vznikající v té době v Praze. Z některých z nich se ozval spíše expresivní tón, jako například z obrazů *Pláň na Letné*, *Dřevěný most přes Štvanici* nebo *Studie sněhu pod Letnou* apod. Impresionismus překročil směrem k expresivnosti i v několika náčrtech z Francie, kterou navštívil s Janem Minaříkem a Stanislavem Lolkem v roce 1907, a v obrázcích *Zabradní restaurace ve Stromovce* nebo *Před branou výstaviště*, které namaloval brzy po návratu domů. Z Paříže sice psal, že ho impresionisté zklamali, je však mimo diskusi, že ho jejich příklad naopak posílil, jak dokládají četné obrazy z posledního tvůrčího období od roku 1908. Již obraz *Kosatců* zájmem o světlo, rukopisem i koloritem blízký Renoirovi, je nepochybnou obměnou francouzského impresionismu, stejně jako *Alej v Lubačovicích*, *Loubí*, *Ubelný trh IV*, *Katedrála sv. Víta*, dílo nemyslitelné bez Monetových *Katedrál v Rouenu* a nakonec slavné *Mariny*, ale i monumentální pohled na *Prabu od Letné* a konečně i nedokončená *Žamberecká cesta*, abychom uvedli namátkou jen několik charakteristických příkladů. Srovnáme-li ovšem Slavíčka s Monetem, pak je zřejmé (týká se to celého českého impresionismu), že ho s ním spojuje především touha po atmosféře a vzduchu, která ho také přivedla ke krajině. Na rozdíl od Moneta Slavíčkovo dílo v rychlosti a zkratkovitosti proběhlo podobnou cestou, jakou prodělalo francouzské malířství během celého 19. století, aby v Monetově díle vyvrcholilo, tj. cestou návratu k přírodě ve znamení realismu. A to je patrně také příčinou, proč se Slavíček na druhé straně svým dílem Monetovi silně vzdaluje. Slavíček totiž vždy zároveň usiloval o malířskou „kvalifikaci hmoty“, jak je to snad nejzřejmější z obrazu *Katedrála sv. Víta*. Rozdíl je také v motivu, který Moneta později již vůbec nezajímal, zatímco Slavíček, chtěl-li malovat katedrálu nebo krajinu, musel ji nejprve poznat, sžít se s ní, jak o tom nejlépe svědčí obrazy z Hostišova a zejména z Kameníček.

Závěrem můžeme konstatovat, že přínos impresionismu do dějin umění a velikost impresionistických malířů není jen v náhodném seskupování barev, i když ani toto nelze podceňovat, nýbrž především v úsilí o vyjádření bohatosti soudobého života, jeho poezie a optimistického pohledu na svět.

*Studii věnuji profesoru sociologie PhDr. Vratislavu Kadlecovi,
Zwingerberg am Malsche, BRD*

Významné osobnosti naší univerzity

Vladimír Helfert 1886 – 1945

Je tomu 120 let, co se narodil Vladimír Leopold Vilém z Helfertů, syn barona (svobodného pána) Zdeňka z Helfertů a jeho manželky Marie Aloisie, rozené Marešové. Byl potomkem starého šlechtického rodu, který se přestěhoval do jižních Čech ze Saska. Vladimír byl ze šesti dětí. Měl sourozence Alexandru, Zdeňka, Ludmilu, Miladu a Jaroslava, který se později stal ředitelem Zemského moravského muzea v Brně. Malá obec v pošumavském podhůří, Plánice u Klatov, připomínaná k roku 1329, se tedy stala Vladimírovým rodištěm 24. 3. 1886. Pokřtěn byl dne 4. 4. Prožil krásné dětství, do kterého neblaze zasáhla otcova smrt r. 1891. Jako mladík chtěl být Vladimír hudebníkem a toužil studovat na konzervatoři v Praze. Maminka však rozhodla jinak. Po studiích na gymnáziu v Táboře přešel na gymnaziální ústav v Praze na Smíchově a tam maturoval. Bylo to r. 1904. Hned se dal zapsat na Univerzitu Karlo-Ferdinandovu, kde na české větvi Filozofické fakulty studoval historii u Jaroslava Golla, zeměpis u Filipa Počty a Václava Švambery; zapisoval estetiku u Otakara Hostinského (hudební věda ještě nebyla samostatným oborem), poslouchal i přednášky T. G. Masaryka, zajímal se o dějiny umění, filologii, církevněslovanské písemnictví, o problematiku žalmů, o pražské umělecké památky, o kulturněhistorickou orientaci. Zvítězila orientace estetická. Když Zdeněk Nejedlý založil samostatný obor „hudební věda“, byl načas i jeho žákem. Později se s ním však názorově rozešel. O. Hostinský poznal v Helfertovi vysoce nadaného studenta a zprostředkoval mu roční pobyt (ve studijním roce 1906–1907), na Univerzitě Bedřicha Viléma v Berlíně (dnes Humboldtově). Tam mladý Helfert studoval u hudebního historika Johannesa Wolfa, hudebního estetika Hermannu Kretzschmara a psychologa Carla Stumpfa. Studii v Německu využil k tomu, že připravil svou disertaci *K dějinám melodramatu (Jiří Benda a Jean Jacques Rousseau)*, kterou pak obhájil v Praze u Hostin-

ského a Golla (PhDr. 1908). To už psal hudební kritiky a studie do pražských listů a revuí. Záhy získal místo na Československé obchodní akademii (1909), kde byl jeho kolegou dirigent a skladatel Otakar Ostrčil. Zatlímco V. Helfert vyučoval dějepisu a zeměpisu, jeho starší druh (moderní filolog) se věnoval hlavně češtině a němčině. Již za války spolupracoval Helfert s Maffii a před ustavením Československa vydal spisek *Naše hudební a český stát* (24. 2. 1918), v němž píše o budoucí orientaci hudebně-kulturního dění. V osvobozeném státě má být vytvořeno západní a východní územní hájemství. Zatlímco středem onoho západního bude kulturně Praha, soudil Helfert, v budoucím státě (včetně Slovenska) bude centrem východní oblasti Brno. Víme však, že se pak Bratislava stala hlavním městem Slovenska a zaujala i místo hlavního hudebního střediska na svém území.

Roku 1919 se Helfert dostává do Brna, kde se r. 1921 habilituje na nově založené (1919) Masarykově univerzitě, zakládá seminář hudební vědy, (1921) je nejprve docentem, pak mimořádným (1926) a řádným (1931) profesorem, ve školním roce 1935/36 i děkanem Filozofické fakulty. Staví se do čela *Orchestrálníhoho* (nyní Helfertova orchestrálníhoho sdružení a od 1920 tak uplatní i své dirigentské nadání. Provozuje *Mou vlast a díla starých našich mistrů*, ale i např. J. S. Bacha, Haydna nebo Beethovena – a posléze i Janáčka, jemuž věnuje pozoruhodnou monografii (*Leoš Janáček. I. V použitých tradicích*. Brno 1939). Přehodnotí svůj vztah k Dvořákovi a považuje ho za jeden ze zakladatelských zjevů naší novodobé hudby (jeho triáda Smetana-Dvořák-Janáček stojí proti Nejedlého trojici Smetana-Fibich-Ostrčil). Již v *Hudebním baroku na českých zámcích* (Praha 1916) zdůrazní význam pobělohorského údobí a jeho reprezentantů v našich zemích, ale i za hranicemi (výzkum tzv. české hudební emigrace). Objeví význam hudební kultury na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou za hraběte Questenberga. Osvětlí význam Františka Václava Míči a soudí, že je jedním z objevitelů sonátové formy (v tom se však mylí). Od Nejedlého se

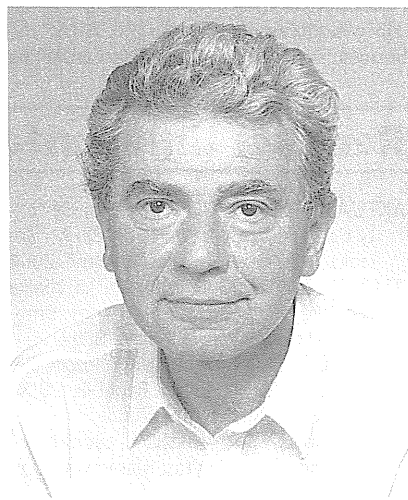
liší metodou (odmítá jeho tainovskou orientaci) a akcenty na jiná vývojová údobí než on (Nejedlý: husitství-obrození-doba Smetanova; Helfert: barok-klasicismus [včetně hudebních emigrantů], doba Smetanova a léta po něm). V *České moderní hudbě* (Olomouc 1936) vytvoří katechismus svých názorů na náš hudební vývoj, metodicky se zase význačně liší od Nejedlého a jeho Sovětské hudby vycházející přibližně v téže době. Pochopí i zjevy tehdy nové, moderní a umělecky progresivní (jako Bohuslava Martinů), tasí meč např. za Vítězslava Nováka nebo Leoše Janáčka aj. Smetanu nevykládá jako mesiášský zjev, nýbrž jako umělce, jenž navázal na myslitelský typ beethovenovský a na vynikající mistry své doby, např. na Liszta a Wagnera. Hudbu viděl očima evropsky orientovaného badatele. Uvědomil si význam archivního studia pro svou hudební vědu (1919 založil *Hudební archiv* Zemského moravského muzea). Z Itálie přivezl r. 1935 mikrofilmy hlavních Myslivečkových oper, objevil význam Václava Pichla (šéfa milánské La Scala). Orientoval se moderně (fenomenologie, strukturalismus) a stavěl do ústředí zájmu hudební dílo (artefakt). Stal se bojovníkem za hudební výchovu (kolem 1930), přispíval do Indexu, vystupoval proti kulturní orientaci hitlerovského Německa (po 1933), postavil se do čela brněnské odbočky Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku. Čekal ho tvrdý osud: Dne 14. 11. 1939 byl zatčen gestapem, vláčen věznicemi (Špilberk, Kounicovy koleje, Breslau, tj. Wrocław, Wohlau), propuštěn jako nevléčitelně chorý, ale znovu pak zatčen (Praha, Pankrác; Terezín). Ve Wohlau píše své vyznání *Moje literární plány*. Roku 1942 je ještě pln naděje. Touží založit Státní hudebněhistorický ústav, chce dokončit svá díla o Smetanovi, Janáčkově, Bendovi, napsat např. Filozofii hudby, vytvořit tezaurus české duchovní písně nebo vydat Amsterodamský nebo Jistebnický kancionál. „V době svého věznění jsem poznal, jak mám svou vědu rád“, napsal v Literárních plánech. Věřil, že mu zase zasvitne „smetanovské slunce“. Nedočkal se. Dožil se sice svobody, ale po převozu z Terezína zemřel v nemocnici Na Bulovce (Praha) na skvrnitý tyfus. Psal se 18. květen 1945. My, kteří jsme přišli po něm, navazuje-

me na jeho odkaz. Profesori Racek, Bohumír Štědroň, Blažek, doktoři Theodora Straková a Karel Vetterl, ale i my mladší (Jiří Vyslouzil, moje maličkost, Jiří Fukač, Miloš Štědroň aj.) uplatňujeme Helfertovy myšlenky a rozvíjíme je dále. Předáváme je svým žákům a žákům našich žáků. Helfertův odkaz žije. Náš muzikolog se vzdal baronského titulu. Byl svobodomyšlný, věřil v bratrské pouto lidí dobré vůle. Je pro nás velkým vzorem nejen vědecky, nýbrž i lidsky. Položil život za ideál lidství. Dosahujeme jeho výšin?

R. PEČMAN

K nedožitým 70. narozeninám Jiřího Fukače

Dne 15. ledna 2006 by se dožil 70. narozenin Jiří Fukač, profesor Masarykovy univerzity v Brně, jeden z vůdčích představitelů české i evropské hudební vědy.

Jiří Fukač odešel od své práce nedlouho před dovršením 67 let (zemřel 22. listopadu 2002), víc než rok pronásledován těžkou nemocí. Co dokázal ve svém oboru během svého života i doby studií hudební vědy na brněnské univerzitě (promoval v roce 1959 s diplomovou prací *Křížovnický hudební inventář*) do své smrti je více než obdivuhodné. Posedlost hudební vědou a prací vů-

bec byla totiž pro Jiřího Fukače životním programem.

Ve své vědecké činnosti projevoval Jiří Fukač mimořádně široký záběr, profiloval se zejména v oblasti hudební historiografie, estetiky, sémiotiky, pedagogiky, sociologie, metodologie hudební vědy a hudební lexikografie. V letech tzv. normalizace mu bylo znemožněno přednášet a cestovat, stal se vědeckým pracovníkem Kabinetu pro hudební lexikografii při brněnské Filozofické fakultě, kde se aktivně redakčně a autorsky podílel na přípravě *Slovníku české hudební kultury*, jednoho z vrcholných vědeckých projektů české muzikologie vůbec. Po roce 1990 byl ustaven vedoucím uměnovědné katedry, po jejím rozdělení vedoucím Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty až do roku 1998, kdy se stal prorektorem Masarykovy univerzity pro zahraniční vztahy a public relations (do roku 2001).

Ve svém oboru publikoval Jiří Fukač 11 knižních monografií a učebnic (jeho spis *Pojmosloví hudební komunikace* byl vydán v řadě evropských zemí) a asi 250 odborných studií doma i v cizině. Přednášel na

řadě zahraničních univerzit a v roce 1993 byl hostujícím profesorem vídeňské univerzity. Za svoji práci získal Fukač mnoho ocenění, jmenujme alespoň *Cenu Adalberta Stiftera za rozvoj česko-německých vztahů* a jmenování členem – korespondentem Rakouské akademie věd ve Vídni.

To hlavní, v čem spatřujeme nenahraditelný přínos Jiřího Fukače pro muzikologii jako vědní obor, byla jeho univerzálnost a pronikavá koncepčnost spjatá se schopností mimořádně velkého záběru hudebně-historického, teoretického, estetického, stejně jako pedagogického. Je zřejmé, že bude i nadále vyzařovat svůj vliv prostřednictvím svého odkazu, tedy svého díla vědeckého, pedagogického, organizačního, ale i prostřednictvím toho, jak se zapsal do myslí těch, kteří s ním přišli do styku.

P. MACEK

Redakci Universitas došlo

- AKTUÁLNÍ SLOVAKISTIKA.** Brněnské texty k slovakistice VII. Ed.: I.Pospíšil, M. Zelenka. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- ALMANACH 2003.** I. ortopedická klinika Lékařské fakulty MU FN u sv. Anny, Brno. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- ANNUAL REPORT. SUMMARY.** Public Defender of Rights Czech Republic 2004. Masaryk University, Brno 2005
- Bělka Luboš, Buddhistická eschatologie.** Šambhalský mýtus. Masarykova univerzita Brno, 2004
- I. celofakultní konference o studiu na Lékařské fakultě MU Brno.** Sborník přednášek 17. ledna 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- CENTRAL EUROPEAN NMR DISCUSSION GROUPS 20th NMR VALTICE.** 4.-6. dubna 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005

- Česko-slovenská historická ročenka 2004.** Masarykova univerzita v Brně, 2004
- Člověk-příroda-kultura.** Sborník z konference. Trnava 9. – 10. 12. 2004. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Dočkal Vít, Vratký vzlet fénixe.** Česko-slovenská strana lidová 1988-1990. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- Evropská lidová strana a její členské strany.** Stanislav Balík, Vít Hloušek (eds.) Břetislav Dančák, Petr Kaniok, Lubomír Kopeček, Miroslav Mareš, Markéta Pitrová, Jakub Šedo. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- Evropské finanční systémy.** Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference 21. 6. – 23. 6. 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005

POKRAČOVÁNÍ NA STRANĚ 64

Před sto lety se narodil romanista Vladimír Stupka

Už sto let uplynulo 13. ledna 2006 od narození literárního historika a kritika, brněnského rodáka, docenta PhDr. Vladimíra Stupky, CSc. Ve svém rodném městě strávil Stupka takřka celý život a v Brně také 26. května 1980 zemřel. Obdiv zaslouhuje už výčet oborů, do nichž svou činností zasáhl: byl středoškolský a vysokoškolský pedagog, přední český romanista minulého století (byl také zakladatelem a dlouholetým předsedou brněnské odbočky Kruhu moderních filologů), ale zároveň i výborný znalec české literatury. Uveřejňoval literární a divadelní kritiky v Lidových novinách a v dalších denících a přispíval do významných časopisů, jako byly např. melantrišské Listy pro umění a kritiku. V letech druhé světové války debutoval dvěma knihami také jako beletrista (soubor pěti povídek Pěšiny a román Žízňivý u pramene). Když před odchodem do důchodu bilancoval svou činnost, uvedl, že knižně nebo ve sbornících publikoval 34 rozsáhlých studií, 114 statí uveřejnil v časopisech, napsal 930 kratších recenzí a referátů a v letech 1930 – 1938 proslovil v brněnském rozhlase kolem stovky přednášek. Svědectvím jeho širokých znalostí jsou např. obsáhlá a dodnes vyhledávaná dvoudílná skripta Uvedení do dějin světových literatur. Skripta ovšem mohou poskytnout jen přibližnou představu o Stupkově přednášeském umění, na něž jeho někdejší posluchači rádi vzpomínají.

Po maturitě na klasickém gymnáziu (1924) studoval Vladimír Stupka na Masarykově univerzitě češtinu a francouzštinu. Doktorský diplom sub auspiciis mu byl 23. března 1930 předán na slavnostní promoci, na níž Stupka proslovil přednášku Otokar Březina a Paul Valéry. Ze svých vysokoškolských učitelů měl Stupka rád zejména Arna Nováka; o něm uměl zajímavě vyprávět. Od září 1929 učil mladý profesor na reálném gymnáziu v Ivančicích a už v této době publikoval dvě studie o francouzské literatuře. Od školního roku 1931-32 přešel

Vladimír Stupka
(Snímek: Archiv Masarykovy univerzity)

na reálné gymnázium v Brně na Křenové ulici, kde setrval až do roku 1950.

Od obnovení Masarykovy univerzity v roce 1945 působil Stupka na Filozofické fakultě s částečným úvazkem jako externí lektor. Kmenově přešel na fakultu v roce 1950, ale přestože už měl za sebou dlouhou a hojnou publikační činnost, odborným asistentem se stal až v roce 1955. Byl totiž nestraník a bylo o něm známo, že je praktikující katolík. V šedesátých letech se situace přece jen změnila k lepšímu. V roce 1961 obhájil Stupka kandidátskou disertaci, vzápětí se habilitoval a od 1. května 1962 byl docentem. Na podzim roku 1967 pak přešel jako vedoucí katedry západoevropských jazyků na Pedagogickou fakultu. Hořkým epilogem Stupkovy univerzitní kariéry bylo profesorské řízení, které proběhlo v osudovém roce 1968. Obširně kladné posudky Stupkovy činnosti tehdy napsali profesori Otokar Novák, Jan O. Fischer, Josef Hrabák a František Svěrák. Návrh Filozofické fakulty podpořila v listopadu 1968 všemi hlasy i vědecká rada univerzity. Ročenka brněnské univerzity 1964 – 1968 (1969, red.

Frant. Hejl) už dokonce u Stupkova jména uvádí titul „mimořádný profesor“, ale po nástupu tvrdého normalizačního kurzu se Vladimír Stupka oficiálního jmenování již nedočkal. Nepomohla ani podpora oblíbenosti totalitních vládců nad kulturou a školstvím, pražského kolegy prof. Jana O. Fischera, který si Stupkovy práce upřímně vážil.

Funkci proděkana Pedagogické fakulty MU, do níž byl zvolen, Stupka vůbec nezačal – volby akademických funkcionářů byly na celé univerzitě zrušeny, dříve než se zvolení pracovníci mohli ujmout svých funkcí. Na Pedagogické fakultě byly dokonce zlikvidovány katedry českého jazyka a literatury, ruského jazyka a západních jazyků a místo nich zřízena integrovaná katedra filologie, aby – jak zněla tehdejší oficiální formulace – bylo možno provést nezbytné kádrové změny, což přispěje k jednotnému pedagogickému působení v duchu marxismu-leninismu. Stupkův pracovní poměr skončil dohodou 28. února 1971. Vladimír Stupka v té době už nebyl zcela zdrav a s odchodem souhlasil.

Značnou část svých česky i francouzsky psaných studií publikoval Stupka ve Sborníku prací Filozofické fakulty. V dějinách francouzské a francouzsky psané literatury se jeho zájem soustředil zejména na básníky druhé poloviny devatenáctého století (Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Verhaeren, Maeterlinck aj.). Objevné jsou Stupkovy práce z oblasti česko-francouzských literárních vztahů a z teorie překladu. Významná byla Stupkova účast na trojdílných Dějinách francouzské literatury 19. a 20. století, redigovaných Janem O. Fischerem, které vyšly v letech 1966 – 1979. Stupka k tomuto kolektivnímu dílu našich romanistů přispěl nejen kapitolami, které sám napsal, ale i tím, že dal autorům nezištně k dispozici svou obsáhlou a neustále doplňovanou bibliografii romanik v českých časopisech od roku 1890 a stati v dostupných francouzských časopisech, na níž pracoval od dob svých středoškolských studií a jež měla víc než 30 000 lístků se záz-

namy. Nejvíce je Stupka zastoupen ve druhém dílu Dějin (téměř celý rozsáhlý oddíl Prokletí básníci, dekadence, symbolismus a dále mj. kapitoly Od symbolismu novými směry, Émile Verhaeren a Paul Valéry, fantaisisté a André Gide). V odeonském Slovníku spisovatelů Francie, Švýcarska, Belgie a Lucemburska (1966), jehož hlavním redaktorem byl Otakar Novák, je Stupkovou šifrou st podepsáno – pokud jsem dobře počítal – celkem 315 kratších i delších autorských hesel.

Z české literatury věnoval Stupka pozornost především autorům z brněnského regionu (Jaroslav Zatloukal, Mírek Elpl aj.), ale např. i J.V. Sládkovi a Janu Čarkovi. Stostránková knížka Svědectví krásy a písma (s podtitulem Esej o slovesné duši brněnského kraje), vydaná v roce 1941 a věnovaná „světlé památce Arna Nováka“, je pandán Novákova krásného eseje Duše Brna a jeho kultura slovesná z roku 1936. Stejně jako Novák chce i Stupka sledovat, jak spisovatelé zachytili „duši kraje“, její „hmotnou tvář i duchovou podobu“, a jak se dovedli zaposlouchat „v její okolnímu světu utajený životní rytmus krásy a původní osobitosti“.

Mladším kolegům byl Stupka kdykoliv ochoten poradit, věnovat jim svůj čas a také – téměř na počkání – přeložit např. resumé jejich článku do francouzštiny. Jeho znalosti i paměť byly obdivuhodné: vzpomínám, jak mi kdysi – poté, co jsem někde narazil na neznámé jméno brněnské autorky Boženy Věrné – v telefonickém rozhovoru obratem sdělil podrobné informace o této zapomenuté prvorepublikové básnířce. Ti, kdo museli na začátku sedmdesátých let opustit univerzitu i učitelské povolání, nikdy nezapomenou, jak je pan docent Stupka při náhodných setkáních vybízel, aby v mezích možností dál vědecky pracovali, a jak je povzbuzoval latinským zvoláním „Sursum corda!“

J. RAMBOUSEK

-
- *Existuje-li víra, která hory přenáší, pak je to víra ve vlastní sílu.*

Marie Ebner von Eschenbach

Za profesorem Karlem Ohnesorgem

Eheu, fugaces labuntur anni.
(Horatius)

Letos uplyne 100 let od narození a 30 let od úmrtí prof. PhDr. Karla Ohnesorga, DrSc., jednoho z předních českých lingvistů a vysokoškolských učitelů (*11. března 1906 v Praze – † 15. prosince 1976 v Brně). Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy (1924-1928), kde se vedle svých oborů, latiny a francouzštiny, věnoval také studiu pedagogiky a estetiky u profesorů O. Kádnera a O. Zicha a odbornému studiu fonetiky u profesorů J. Chlumského a B. Hály. Po absolutoriu působil jako středoškolský učitel v Praze. V této době vydal několik učebnic pro střední školy. Od roku 1936 současně pracoval jako nehonoraný asistent ve fonetické laboratoři profesora Chlumského, žáka zakladatele experimentální fonetiky abbé Rousselota. V roce 1945 přešel jako asistent do Fonetického ústavu profesora Hály, kde se po několika letech působení habilitoval (1950). V letech 1951-1956 působil vedle svého základního pracoviště také na Filozofické fakultě v Olomouci. Ač původem Pražan, opustil v roce 1955 ochotně své dosavadní pracoviště v hlavním městě a přešel na filozofickou fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, aby se zde po smrti profesora E. Šrámka ujal vedení brněnské fonetické laboratoře. Na zdejší fakultě působil v letech 1957-1971 jako profesor a v letech 1959-1962 jako vedoucí katedry romanistiky a fonetiky. V roce 1958 získal hodnost doktora věd.

Přestože hlavním těžištěm práce profesora Ohnesorga byla pedagogická činnost na Filozofické fakultě UJEP v Brně, kde patřil k nejoblíbenějším učitelům, obětavě vypomáhal všude tam, kde bylo jeho erudice zapotřebí. Jmenujme alespoň pedagogickou a filozofickou fakultu v Prešově, pedagogickou fakultu v Brně, jako host přednášel na univerzitách v Bratislavě, Olomouci a Praze i na četných univerzitách zahraničních. Působil také na brněnské Janáčkově akademii múzických umění (1959-1964), kde se pod

statnou měrou podílel na mluvní výchově mladých adeptů herectví.

Pedagogickou činností se však aktivita profesora Ohnesorga zdaleka nevyčerpávala. Byl předsedou, nebo alespoň členem celé řady celostátních komisí pro udělování vědeckých a akademických hodností, a v těchto funkcích se obětavě staral o odborný růst aspirantů i občanůků ve vědecké přípravě v Československu.

Ve vědecké kariéře se po počátečních, experimentálně fonetických pracích zaměřil především na lingvistické a fonetické studium dětské řeči. Studie, které ve svém oboru publikoval, se zčásti opíraly o materiál češtiny i dalších slovanských jazyků. Profesor Ohnesorg se u nás stal zakladatelem i nadšeným průkopníkem výzkumu dětské řeči a neúnávným úsilím dosáhl toho, že se Brno v této disciplíně zařadilo k mezinárodně uznávaným střediskům. Výsledky jeho práce v tomto oboru, publikované v domácí i zahraniční odborné literatuře, se setkávaly s živým ohlasem, stejně jako jeho přednášky na zahraničních univerzitách a mezinárodních kongresech. Pro svůj obor vyškolil řadu aspirantů a úspěšných následovníků, mezi nimi profesorku J. Pačesovou a profesora Lubomíra Bartoše. Vychovával také odborníky pro jiná pracoviště. V Brně rozvinul bohatou externí spolupráci s rozhlasem, televizí a brněnskou činohrou při výuce jejich pracovníků v ortoepii češtiny. V rámci celostátní logopedické akce pronesl stovky fundovaných přednášek, které připravil pro školení logopedických asistentů na nejrůznějších místech republiky. Jeho vystoupení byla skvělými ukázkami toho, jak úspěšně lze teoretické závěry aplikovat v praxi.

Své pedolinguvistické výzkumy uložil do publikací *O mluvním vývoji dítěte* (1948), *Fonetická studie o dětské řeči* (1948), *Druhá fonetická studie o dětské řeči* (1959) a *Naše dítě se učí mluvit* (1959 a 1976). Kromě toho publikoval více než stovku dalších odborných studií, zaměřených nejen na oblast fonetiky, ale i na jiná témata, např. na metodiku verše, na život a dílo Antonína Frinty aj. Jeho monografie i studie měly široký ohlas v laické a odborné veřejnosti u nás i v zahraničí.

Profesor Ohnesorg působil v mnoha fakultních komisích, ve vědecké komisi fonetického kabinetu v Bratislavě i jako předse- da brněnské pobočky Jazykovědného sdružení při ČSAV. Kromě toho byl jmenován členem zahraničních vědeckých společností *Internationale Gesellschaft für die Biophonetik* a *International Society of Phonetic Sciences*.

V neposlední řadě byl i vynikajícím organizátorem. V roce 1970 uspořádal v Brně mezinárodní pedolinguistické sympozium a stal se jeho předsedou. Pod jeho vedením pak vyšel více než dvoust stránkový sborník *Colloquium paedolinguisticum*, vydaný v roce 1972 v nakladatelství Mouton (Paříž-Haag).

Na profesora Ohnesorga dnes vzpomínáme nejen jako na představitele oboru, jemuž zajistil odezvu ve vědeckých kruzích i mezi laickou veřejností, ale vzhledem k jeho lidským vlastnostem též jako na vynikajícího učitele a člověka, o němž jeho vděční žáci i spolupracovníci stále mluví s úctou a láskou.

L. MILÍČKOVÁ

In memoriam

Za profesorem Vítězslavem Novákem

Krátce po dovršení svých sedmdesátých narozenin, dne 17. prosince 2005, zemřel po těžké nemoci přední český matematik profesor RNDr. Vítězslav Novák, DrSc. Narodil se roku 1935 v Poličce v rodině učitele a ro- dinné tradici zůstal věrný. Po vysokoškolských studiích na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity nastoupil jako odborný asistent na brněnské technice. Odtud přešel na brněnskou univerzitu, kde působil postupně jako odborný asistent, docent a profesor přes čtyřicet let. Zde vyvrcholila jeho činnost vědecká a pedagogická.

V našich i zahraničních časopisech uveřejnil více než 50 vědeckých prací. První z nich jsou věnovány zevrubnému studiu uspořádaných množin a definitorickému vymezení jejich dimenze. Výsledky svého studia z této oblasti shrnul ve své kandidátské

disertaci z r. 1963 a v habilitační práci předložené o tři roky později.

V dalším období své vědecké dráhy se profesor Novák zaměřil na studium cyklicky uspořádaných množin. Zde navázal na myšlenky profesora Eduarda Čecha, uveřejněné v dnes již klasické monografii o metrických prostorech, v níž je popsáno lineární cyklické uspořádání využitelné při studiu jednoduchých orientovaných křivek. Prof. Novák teorii rozšířil na studium třídy cyklicky uspořádaných množin, sestrojil univerzální množiny a podal popis reprezentace množin cyklicky uspořádaných. Některé výsledky z této oblasti publikoval spolu s prof. M. Novotným. Souhrnně se problematika cyklicky uspořádaných množin objevuje v jeho doktorské disertaci z r. 1984. V posledních letech se zájem prof. Nováka soustředil na studium obecných relačních struktur. O svých nejnovějších výsledcích pravidelně informoval v rámci odborného semináře zaměřeného na algebru a její aplikace, který organizačně i obsahově vedl spolu s prof. M. Novotným.

Neméně záslužná byla i jeho činnost pedagogická. Po šestiletém pedagogickém působení na brněnské technice pracoval v letech 1964 - 2000 na katedře matematické analýzy Přírodovědecké fakulty MU. Pro studenty učitelského i odborného studia napsal deset učebních textů zaměřených na základní partie kurzu matematické analýzy. Texty se vyznačují přesností a přehledností výkladu, která je ostatně vlastní i jeho pracím vědeckým.

Významnou složkou činnosti prof. Nováka bylo jeho působení v náročných vědecko-pedagogických funkcích. Byl dlouholetým proděkanem Přírodovědecké fakulty MU, členem vědecké rady PF MU i vědecké rady univerzity, od r. 2000, kdy přešel na Pedagogickou fakultu MU, působil jako předseda oborové rady doktorského studijního programu „diskrétní matematika“.

V osobě prof. Nováka ztrácí česká matematika významného odborníka v oboru obecných algebraických struktur a uspořádaných množin, vysoce erudovaného pedagoga i moudrého a laskavého člověka. Čest jeho památce.

J. HÁJEK

Náš rozhovor

Rozhovor s profesorem MUDr. Pavlem Braveným

Když jsem v září 1989 nastupovala na stipendijní pobyt na Fyziologickém ústavu LF UJEP, netušila jsem, že již krátce nato se zde setkám s osobností, která natrvalo ovlivní

můj profesní i osobní život. Po svém návratu na Ústav v únoru 1990 se profesor Pavel Bravený stal nejenom mým šéfem a školitelem v doktorském studijním programu, ale časem i velkým vzorem a – snad to mohu říci – osobním přítelem v dobách dobrých i zlých.

V lednu 2006 se dožíváte významného životního jubilea. Jaké jsou vaše pocity?

Smíšené, protože bilanční. Ale nejde jen o těch 75 roků. Bude to rovných padesát roků, co jsem na naší Lékařské fakultě promoval, ještě o pět víc, co jsem se objevil na Fyziologickém ústavu, a uplyne 35 roků od chvíle, kdy jsem z něj byl téměř na dvě desetiletí vypuzen. A to mě ještě čeká zlatá svatba.

Rok 2006 tedy pro Vás bude rokem určitého bilancování.

Jistě, při tom uzavírání účetní knihy jsem moc přemýšlel obecně o odcházení (myslím to profesionální, ne na věčnost). Říká se, že umění důstojně odejít patří k vůbec největšímu umění života. Mne to poprvé postihlo už ve věku 40 roků. Normalizační prověřovací komise na fakultě seznala, že mé názory na okupaci a neochota distancovat se od svého učitele, který podepsal 2000 slov, jsou neslučitelné s dalším setrváním ve funkci vysokoškolského pedagoga. Stačilo málo a velmi slibná vědecká kariéra byla zachráněna. Ale tehdy jsem si uvědomil, že odejít se vztyčenou hlavou je mnohem víc než s pokrivenou páteří zůstat. Nakonec to nedopadlo tak špatně, dostal jsem se mezi skvělé lidi na II. interní klinice, výzkum, i když z původní dráhy z větší části vykojený, jsem mohl dělat, a dokonce mi shodou náhod spadla do klína čtyřletá expertiza na univerzitě v zahraničí. Po návratu (to mi bylo už 55 roků) jsem byl připraven nějak to do důchodu doklepat.

Do skutečného odchodu to ale mělo ještě daleko. V roce 1990 jste se na Ústav vrátil.

Listopad 1989 v pravém slova smyslu převrátil mé odevzdání se osudu naruby. Hned po revoluci jsem byl zvolen proděkanem pro zahraniční styky, zakrátko nato jsem se stal profesorem a přednostou Fyziologického ústavu a mohl jsem znovu začít učit. Na půl roku jsem se stal dokonce děkanem, a to zrovna na dobu, kdy na všechna místa vedoucích ústavů a klinik se vypisoval konkurz. Tehdy jsem viděl na druhých, jak odcházení může být těžké a někdo to neumí vůbec. Byli tací, kteří jakoby záměrně nedali vyrůst potenciálnímu nástupci, aby tak byli ještě po dosažení důchodového věku nepostradatelní. Bylo vidět, jak neradi slyší, že vítězstvím dosavadního přednosty v konkurzu je, když vyhraje jeho žák, a prohrou, když vyhraje sám. Tvářili se nechápavě, když jsem se jim snažil vysvětlit, že dobrý šéf se přece pozná podle toho, že se obklopí lidmi, kteří mají šanci jej přerůst. Byl jsem svědkem obav, jak se bude k odcházejícímu chovat jeho nástupce – to je přece jednoduché: tak, jak se choval on ke svým následovníkům. Viděl jsem, jak důležité je, aby člověk bilanco-

val, dokud je čas, aby byl na odchod připraven nějakým smysluplným alternativním životním programem a aby uměl docenit uspokojení z předávání své role.

Mám dojem, že jste pro své odcházení takový alternativní program měl.

Ano, měl. Od dětství mě bavilo kreslit a malovat a dostalo se mi dokonce jakéhosi školení. Poprvé jsem tuto alternativní životní náplň – byl to skutečně víc než koníček – uplatnil ve zmíněném roce 1972. Od deprese mě tehdy uchránilo to, že jsem začal mnohem víc a cílevědoměji malovat. Ale též jsem v tom roce s kolegou napsal svou první knížku. Nejhorší by bývalo bylo sedět s rukama v klíně.

Ještě jsem se chtěl vrátit k tomu předávání žezla mladším. Mně byla vždycky ta častá nedůvěra k mladým úplně cizí. V roce devadesát jsme museli mnohokrát sázet na lidi zdánlivě nezralé, a takřka vždycky se to vyplatilo. Ostatně dějiny naší univerzity a fakulty svědčí o tomtéž. První rektor Engliš měl v době nástupu do funkce 39 roků. Většina učitelů Lékařské fakulty MU byla ve čtvrtém deceniu života. Otakar Teyschl zakládal první brněnskou pediatrii v 29 letech. Jsem přesvědčen, že když se mladému, schopnému člověku dá velký úkol, dokáže neskutečné věci. Mladí se netřeba bát, jen se boje neschopných, kteří o tom nevědí.

Vaše funkce na fakultě ovšem nebyly zdaleka všechno, co Vám osud přichystal.

Už mi bylo 61 roků, když Akademický senát schválil návrh nově zvoleného rektora Eduarda Schmidta, abych se stal prorektorem pro vědu a jeho zástupcem. Těch následujících šest roků byla směsice odpovědnosti, obav, abych neselhal, a netušené expanze rozhledu ze záplavy informací o všech vrstvách univerzity, o tom, jak se škola řídí a buduje, o přerodu vysokého školství, o nových způsobech hodnocení a financování vědy. Ale hlásil se věk a zdraví vyslalo varovný signál. Uvědomil jsem si, že odcházet a předávat místa mladším se musí postupně. V sedmém deceniu, jež mě postih-

lo, alespoň v našich experimentálních oborech už málokdo stačí držet krok s prudkým rozvojem výzkumných technologií a skoro každému ujede vlak, i když si to nerad připouští. Věk 65 roků považuji za krajní limit pro řídicí funkce. To neznamená konec aktivního života. Je toho přece ještě tolik, co zbývá říct, jsou tu zkušenosti, je zde moudrý pohled z jiné perspektivy atd. Protože své rady má člověk poslouchat také a možná především sám, přednostenského místa jsem se po necelých šesti letech vzdal. Za další tři roky vypršelo i druhé období prorektorské, skončilo členství ve vědeckých radách a úvazek se ztenčil nejprve na polovinu a pak na desetinu. Vyschly zdroje informací a zpočátku se dostavily načas vyslovené abstinenci příznaky. Pochopil jsem, co zejména muže tak často, nejsou-li připraveni, při odchodu ze dne na den do důchodu zlomí. Nemusí to být jen ztráta moci či ztráta pocitu důležitosti. Může to být – a v mém případě to určitě byla – hlavně náhlá ztráta informací. Proto je tak významné, aby odchod byl postupný a nenásilný. V této souvislosti bych chtěl říct, jak chvályhodné je, že se vedení Lékařské fakulty pravidelně schází s emeritními profesory, informuje je o dění na fakultě a dává jim tak najevo, že je pořád považuje za své.

Vidíte – a já se domnívala, že se budeme bavit o vědě na univerzitě, o scientometrii, grantech, doktorandském studiu, a zatím jsme zůstali u odcházení. Máte z těchto úvah na závěr ještě nějakou radu?

Dávejte pozor, abyste nepřehlédli či nepřeslechli okamžik, kdy by se místo „Proč už chce odejít?“ začalo říkat „Co tu ještě chce?“

Pane profesore, děkuji za rozhovor a do dalších let Vám přeji i za spolupracovníky z Fyziologického ústavu ještě hodně zdraví, energie a dobrých nápadů ve vědě i v malování.

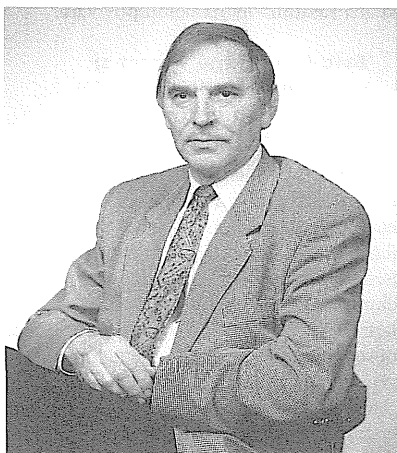
Rozmlouvala M. Nováková ■

Jubilant MUDr. Jiří Dolina

6. prosince 1935

„Život je neskonale krásný, někdy i stejně krutý, ale vždy je to život, který nám byl darován. Byli jsme to my, kteří jsme ho naplno prožívali a někdy si s ním i zahrávali, splňovali si své tužby a přání, jednou jsme jej sami formovali, jindy jsme byli tlačeni okolnostmi tam, kam jsme vůbec nechtěli. Něco jsme dostali do vínku od sudíček, nebo spíše od neúprosné genetiky, něco získali vlivem společenského dění, doby, ve které jsme vyrůstali, doby, která lámala naše přesvědčení.“

Kdyby se mě někdo zeptal, v kterém období bych chtěl žít, asi bych řekl v renesanci a za sídlo si vybral Florencii. Ale když se zamyslím, pak asi ten konec 20. století se vším pokrokem ve vědě a technice nebyl pro nás zase tak špatný.“

Jiří Dolina

Tolik úvaba jubilanta ve zralém věku v druhém vydání jeho knihy Medicínské vzpomínání, která vyšla v roce 2003.

MUDr. Jiří Dolina se narodil v lékařské rodině v Jaroměřicích nad Rokytnou.

Rodiče se přestěhovali do Dolní Rožinky na Českomoravské vysocině, kde jeho otec působil jako obvodní a také zámecký lékař u hraběte Mitrovského, posledního tehdejšího majitele hradu Pernštejna. Vyrůstal se svou sestrou Danou v krásném prostředí Vysočiny, jež formovala jeho postoje k prostým lidem, kteří přicházeli do ordinace jeho otce a k drsné přírodě a kraji výtvarníků, kteří zde tvořili. Měl možnost poznat a studovat jejich díla. Rád se potuloval po kraji, kreslil a maloval stejně jako jeho otec.

V roce 1945 se rodiče opět stěhovali, tentokrát do Modřic u Brna, kde otec vybudoval zdravotní středisko. Syn tedy vyrůstal prakticky v ordinaci svého otce a tak nebylo žádným překvapením, že po maturitě na gymnáziu na Starém Brně Jiří Dolina začal studovat lékařskou fakultu v Brně. Po promoci v roce 1966 nastoupil jako sekundární lékař do nemocnice v Kroměříži, v roce 1968 se oženil se spolužačkou z ročníku, oční lékařkou, pracoval jako internista a neurolog ve fakultní nemocnici na Pekařské v Brně a od roku 1979 až do svých 62 let jako obvodní a později vedoucí lékař zdravotního střediska na Vránové v Brně – Rečkovících. I když odešel do důchodu nepřestal jako lékař stále pracovat. S nepředstavitelnou vitalitou zastupuje obvodní a závodní lékaře, věnuje se prevenci civilizačních chorob.

Byla to jen rodinná tradice, že jste studoval medicínu?

Vydeme-li z kroniky našeho rodu, tak asi ne. Od poloviny 16. století byli moji předkové většinou zemědělci. Jediný doktor v naší rodině byl můj otec, vynikající lékař, můj

vzor. Vyrůstal jsem v čekárně, ordinaci a v příruční lékárně, kde se tenkrát připravovaly magistrality. Doma se mluvívalo hlavně o medicíně, a tak to asi jinak dopadnout nemohlo. Navíc matematika a fyzika mi k srdci nepřirostla, byl jsem od mládí zaměřen spíše humanitním směrem. Pravděpodobně

prostředí, ve kterém potomek rodičů vyrůstal, má zásadní vliv na volbu povolání.

Bylo to obtížné vybrat si obor po promoci nebo Vás k neurologii nasměrovala budoucí žena Jana?

Žena Jana mě k neurologii nepřiměla, k té mě spíše přivedla doba, ve které jsme se nacházeli. Za studií jsem se od 4. ročníku zajímal o experimentální chirurgii, pracoval jsem v rámci SVOČ - studentské vědecké činnosti pod vedením tehdejšího asistenta Jarka Uhlíře, pozdějšího profesora a přednosty chirurgické kliniky. Poznal jsem rozkvet kardiochirurgie a slavného profesora Navrátila, ale seznal jsem též, jak je chirurgie fyzicky i psychicky náročný obor a jak vyžaduje všechny čas bez ohledu na rodinu a osobní zájmy. A tak když mi po promoci byla nabídnuta v Kroměříži interna, Kroměříž i pro krásu města zvítězila na plné čáře.

O MUDr. Jiřím Dolinovi je známo, že se již dlouhá léta intenzivně zabývá výtvarnou a uměleckou činností. Ve svých 49 letech vytesal první sochu ze dřeva. Soukromě, soustavně studoval v ateliérech významných sochařů, jakým byli např. J. Marek, K. Babraj nebo M. Axman. Studijně navštívil řadu zemí Evropy a Afriky: Inspirace z cest vedly k tvorbě plastik Žena z Mykén, Pocta Gaudimu nebo Milenci z Barcelony, Vzpomínky na Florencii a další. Vystavovat začal v roce 1982, nejprve s výtvarnou skupinou lékařů v Praze. V roce 1989 se stal členem Sdružení výtvarníků ČSFR, Volného sdružení moravských výtvarníků a Sdružení umělců Moravy a Slezka. V roce 1992 se stal členem KONFESE, kde zastával funkci viceprezidenta, a je členem CONSEJO MUNDIAL DE ARTISTAS VISUALES v Mexiku.

Během soustředěné a intenzivní činnosti vytvořil více než tisíc plastik ze dřeva, mramoru, pískovce, stavebního materiálu nebo kamenné kompozice. Ve většině případů se jedná o figurativní kompozice komorního charakteru, ale jsou zde i čtyři monumentální reliéfy do veřejných budov. Působivě jsou cykly Lásky, Rodina, Svět

proti válce, Svědectví nebo cyklus Napoleon a jeho doba.

J. Dolina uspořádal řadu samostatných a kolektivních výstav. Jeho plastiky jsou zastoupeny v mnoha sbírkách v České republice a v 28 soukromých sbírkách v Evropě, Americe a Austrálii.

Proč jste se, pane doktore, při plném vytížení v lékařském povolání začal věnovat umění?

Protože umění mě vždy nesmírně přitahovalo. Od mládí jsme s rodiči jezdili na regionální výstavy, otec nádherně kreslil, já již tak ne, ale můj syn je zručný kreslíř, karikaturista a vnučka začíná dobře malovat také. V Dolní Rožince na Vysočině v hostinci u Machačů, ve Sněžném u hoteliéra Rydla, kam jsme často chodili, bydleli a tvořili za stravu umělci a zpěváci. Věděl jsem kdo je Jambor, Blažiček, Lukášek, Hořava, prof. V.V. Štech a další.

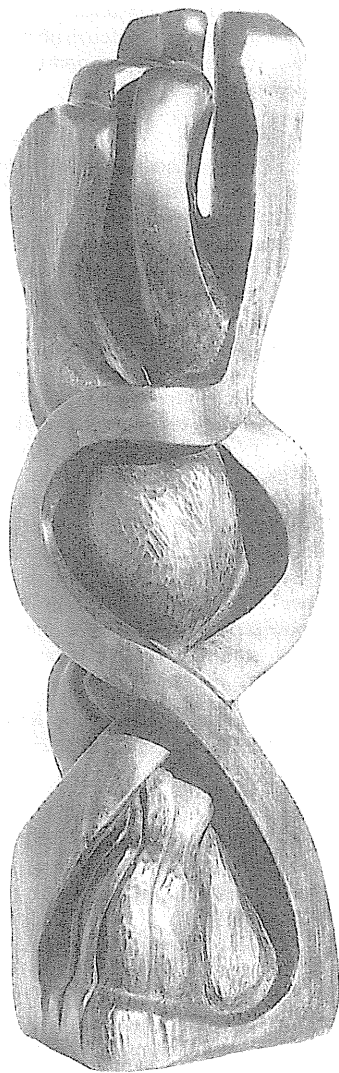
Jak jste se dostal k tesání, proč jste například nezačal malovat, když jste v mládí na Vysočině byl okouzlen význačnými mistry?

Já jsem maloval rád, ale nebyl jsem se svým malováním a kreslením spokojen. V dětství jsem se „babral“ v sochařské hlině u akademického sochaře Františka Hořavy, který u nás bydlel. Toulal jsem se s ním po krajině, nosil mu malířské štafle a on mi vykládal o malování a o pobytu v Paříži. Byly to nádherné chvíle. Nejvíce však na mne zapůsobil prof. V.V. Štech, který nám vyprávěl o kumštu a o staré Praze. Po skončení války v roce 1945 nás týden provázal Prahou a několik hodin denně nám detailně popisoval historické památky Malé Strany. K sochařině jsem asi sběhl proto, že jsem chtěl sochu od Macháčka nebo jeho ženy keramičky. Ale to bylo pro mladého asistenta s platem 3.800 Kč nedostupné, a tak jsem s pomocí dvou dlát a paličky na maso začal tesat do dřeva. A protože hned první socha se mi prý zdářila, tak jsem v tom pokračoval.

Kde máte ateliér?

Ateliér? Budete se asi divit, ale ten mám v garáži pro dvě auta. A protože mám jen

jedno, tak mi zbylo místo pro starý stolařský ponk, poličku na dláta, skříň na barvy, mořidla a příruční sklad dřeva. Není zde již místo na pohovku pro modelku, takže musím tvořit jen podle svých představ a znalostí anatomie.

Jiří Dolina: Síla lásky, lípa, 100x27 cm

Jaké pocity Vás provázejí, co prožíváte, když vzniká socha?

Pocit tvoření se dá popsat velice těžko. Je to nesmírné napětí s následnou radostí nad nápadem, že vznikne něco nového na základě snů, představ, snění a tužeb. Sochař by měl vytvořit něco, co zaujme, na čem dovede oko spočinout, něco pěkného, co zároveň probouzí otázku, proč právě takto a proč nějak nově ztvárnil svoji představu, co tím chtěl sdělit. Fyzická práce mě uklidňuje a prospívá mně, a když se socha líbí, pak to člověka těší víc, než kolik získá prodejem oné sochy. A navíc po vás, až tu nebudete, zůstane stopa.

Vím, že připravujete výstavu na zámku ve Slavkově k dvoustému výročí Slavkovské bitvy. Oslovila Vás napoleonská doba?

Napoleonská doba mě ani tak moc neoslovila, protože nemám principiálně rád žádné války, jsem spíš antimilitarista a navíc lékař, to se nijak neslučuje.

Protože ale rád tvořím cykly, které se těžce hledají a vymýšlejí, tak jsem se začal věnovat právě této době. Nikoliv jako oslavu Napoleona Bonaparta dobyvatele, ale z úcty na památku prostých bojovníků, kteří v bitvě přišli o život nebo byli zraňováni a traumatizováni nelítostným a nesmyslným bojem.

Se zájmem jsem si přečetl Vaši knihu „Medicínské vzpomínání“ a jiné historky ze studentských let a doby, kdy jste působil jako lékař v nemocnici U svaté Anny. Které osobnosti Vás za studií nebo za pobytu v nemocnici zaujaly?

Osobností, které jsme i v době našich studií do roku 1966 poznali, bylo mnoho. Když se potkáme s kolegy – pamětníky, tak se většinou shodneme, že to byl zlatý věk pedagogických a vědeckých osobností na lékařské fakultě Masarykovy univerzity. Ať to byl prof. Vágner nebo docent Talařant na chemii nebo prof. Štefja sen., prof. Navrátil nebo prof. Podlaha, nelze všechny vyjmeno-

vat. Byli to vědecky erudovaní a slavní, klasicky vzdělaní a moudří lidé, na vrcholu medicínské kariéry. Učili nás, že dobrý lékař musí komunikovat nejprve s pacientem nebo s klientem a teprve potom s přístroji, laboratoři a nyní s počítači.

Velmi jsem to ocenil, když jsem pracoval na obvodě v Brně – Rečkovících jako vedoucí lékař v kolektivu 70 sester a lékařů a jako odborník všeobecného lékařství.

Jak dlouho jste pracoval jako obvodní lékař?

Pracoval jsem na obvodě celých 20 let. Byla to krásná a pohnutá léta, měli jsme dobrý kolektiv a rád na svou terénní medicínu vzpomínám.

Můžete nám sdělit nějakou historku z období Vaší lékařské praxe?

Historiku Vám nesdělím, protože nevím, zda bych Vás zrovna potěšil, ale mnoho historek, zejména ze studentských let, lze najít v mé knize Medicínské vzpomínání. Vyšla v roce 2003 a 2000 výtisků bylo již rozebráno.

Co Vás motivovalo k spisovatelské činnosti? Máte i další plány, co byste chtěl ještě stihnout do svých 90 – 100 let?

Pojem spisovatelská činnost mi připadá nadnesená, protože nejsem žádný spisovatel; spisovatel je člověk nadaný od Boha, a to

já nejsem. Jsem spíš sepišovatel. K psaní mě motivovala touha zaznamenat vzpomínky na mládí a krásný život, na chápající ženu Janu, která mě toleruje, i když vím, že to nemá se mnou lehké. Je také prvním a neúprosným kritikem každého mého díla.

Rád bych dokončil svou druhou knihu medicínských historek a editoval 15 kapitol příspěvků do knihy o civilizačních chorobách. Dále bych se chtěl intenzivně věnovat sochařské tvorbě. K tomu mi pomáhej Bůh, všichni svatí a moje rodina.

Nezeptal jste se, jak se mám jako důchodce. S pocitem radosti Vám musí sdělit, že dobře, nestěžuji si, i když důchod bych mohl mít jednou tak velký. Ale to bych třeba zase nepracoval a jen lenošil. A tak rád chodím jako důchodce zastupovat lékaře. Nejvíce se mi líbilo na Veterinární fakultě, nyní na závodním středisku MU v Brně, kde zastupuji lékařku, která je na mateřské dovolené. Důchod je krásné období v životě, zejména ve dnech, když vás nic nebolí. Souhlasím se sentencí, že stáří není příliš krásné období, ale je to jediná možnost, jak se dožít dlouhověkosti.

Vážený pane doktore, nezbyvá mi na konec než Vám poděkovat za rozhovor, za čas, který jste nám věnoval a jménem svým a jménem redakční rady Revue Universitas Vám popřát do dalších let neutuchající invenci v umělecké tvorbě, dobré zdraví a osobní spokojenost.

ROZMLOUVAL K. ZEMAN

Jak je to jinde ve větě

Drobečky z amerického kontinentu

Co to je Česká republika?

V posledních létech jsme neúmyslně provedli asi v osmi případech tento neplánovaný pokus: přátelsky naladění lidé, hlavně ze zdravotnického personálu, poznali podle přízvuku, že nejsme rodilí Kanadáné. Jejich otázka: Odkud jste přišli? „Jsme ze střední Evropy a hádejte odkud?“ Ani v jed-

nom případě je nenapadlo ČR nebo ČSR, ačkoliv uváděli Německo, Polsko, Maďarsko, Rakousko, ale i mnohem vzdálenější země; jejich zeměpisné znalosti nebyly vždy vynikající. Zdá se mi, že pro průměrného Američana i Kanadana je asi Evropa kontinent turisticky snad zajímavý, který v minulém století dvakrát musel zdejší lidí volat o pomoc a od kterého nelze dnes mnoho očekávat.

Česko je postkomunistická země s levnou pracovní silou a nelze se divit, že si ji někde pletli s Čečenskem.

Rezervace v ČR?

Známý Jihoameričan se mne zeptal, zda v mé rodné zemi žijí domorodci či „first nations“; uvědomil jsem si proto výhodu tohoto státu: Dejme tomu, že by v Čechách byla rezervace Bóju a na Moravě Markomanů. Mimoto u Věstonic by byla stará rezervace lovců mamutů; Tito by stále poukazovali na to, že po tisíciletí už mamuti nejsou; je to vina vlády! Ti všichni by neplatili žádné daně, a stěžovali by si na to, že vláda jim staví málo domů pro spousty dětí; opírali by se o smlouvy s praotcem Čechem ze 6. století...

Neznámý fanoušek Čechů

Byl jím Američan Georgie F. Kennan, který zemřel 17. března letošního roku ve věku 101 let. Málokterý čtenář asi slyšel jeho jméno. V roce 1926 Kennan vstoupil do služeb Ministerstva zahraničí Spojených států a od 1929 počal intenzivně studovat ruskou řeč a kulturu, takže od r.1933 byl považován za experta v sovětských záležitostech. Byl umístěn i v Německu a během 2. světové války se zúčastnil řady důležitých vyjednávání. V roce 1933 a pak 1944 byl služebně v Moskvě, r. 1947 se stal vedoucím dlouholetého plánování na ministerstvu. Významná byla jeho analýza vztahů USA a SSSR: Je nutno zadržovat SSSR politicky a diplomaticky, ale ne přímou vojenskou konfrontací: „SSSR obsahuje zárodek své vlastní zkázy.“ Tato předpověď, která se vyplnila až koncem 20. století. Současně s diplomacií se Kennan věnoval historii amerických zahraničních vztahů v Inst. for Advanced Studies v Princetonu, New Jersey. Byl pak povolán zpět do diplomacie a 1952 byl jmenován velvyslancem USA v Moskvě, ale za pár měsíců si Stalinův režim vyžádal jeho odvolání. Od 1962 strávil 2 roky jako velvyslanec v Jugoslávii. Pak se vrátil do Princetonu a publikoval několik knih z historie 20. století; ty získaly prestižní ceny za vynikající odbornou a literární úroveň.

Kennan a Češi? V roce 1938 jej umístili jako sekretáře na vyslanectví USA v Praze, kde nastoupil hned po Mnichovu. Za protektorátu byla ovšem legace zrušena, ale její

sekretář zůstal jako pozorovatel v letech 1939-40. Rychle se naučil česky, takže mohl konverzovat a číst noviny. Svě tehdejší depeše vydal beze změny r.1968 v knize From Prague after Munich; diplomatic papers 1938-40 (266 str., Princeton Univ. Press). Knihu jsem náhodou objevil ve velkém knihkupectví. Svou recenzi knihy jsem uveřejnil v Západ today 2,4-5,1993. V souhrnu možno říci, že Kennanova hlášení by mohl se souhlasem podepsat každý Čech žijící v temné době protektorátu. Kennanovi nešlo, že reakce Čechů, kdyby se situace obrátila, může být velmi nepříznivá pro Sudetské Němce.

Můj souhlas s duchem Kennanových reportů mě přiměl, abych napsal devadesátiletému autorovi dopis a přiložil text své recenze jeho knihy. Na odpověď jsem nečekal dlouho. Jeho dopis jsem nepovažoval za čisté osobní sdělení a vyžádal jsem si od něj dovolení dopis uveřejnit. Zde jej uveřejňuji v českém překladu:

24. září 1993

Drabý pane Soudku!

Teprve nyní jsem měl možnost si přečíst Váš dopis z 8. června, s velkým zájmem jsem si přečetl jak dopis, tak i jeho přílohu.

Rok, který jsem strávil v Praze, od poloviny roku 1938 do poloviny roku 1939, byl ovšem jedním z nejtragičtějším let dějin českého národa. Nikdo, kdo čte tato hlášení, nemůže mít pochyby – jak se domnívám – o mých sympatiích k Čechům. Že jsou podobnosti mezi situací v oné době, a současností, je jasné; zvláště pokud se týče vztahu Čechů a Slováků. Je rovněž jasné, že vláda Německa se dnes velice a šťastně liší od vlády r. 1939; pevně doufám, že budoucnost uvidí vytvoření lepšího a velmi pozitivního vztahu mezi Čechy a Němci.

Jestliže uveřejnění mých oficiálních hlášení z 1938-1939 může prospět k takové tendenci, pak budou mít tato hlášení větší hodnotu než měla kdysi, když byla adresována přepracovanému, nereagujícímu a především bezmocnému State Department (Ministerstvo zahraničí USA).

Váš Georgie Kennan

V jedné ze svých knih se Kennan zmiňuje o faktu, jak se mohla poměrně malá česká jednotka zmocnit dočasně transsibiřské železnice 1918; na rozdíl od Rusů si Češi udrželi disciplínu a bojeschopnost. Následuje Wilsonovo mínění tlumočené Kennanem: „Vše týkající se Čechů se líbilo Wilsonovi. Měl rád malé národy a nechutl k velkým; miloval Slovanů a nesnášel Němce; obdivoval Masaryka, který byl právě ve Washingtonu a sháněl pomoc pro svůj lid. Podle Wilsona byli Češi nevinní a idealističtí a zaslouhovali být všemi způsoby podporováni.“ Jinde Kennan uvádí své mínění jak o Hitlerovi, tak o Stalinovi; obě tyto osobnosti 20. století mohl poznat z větší blízkosti než mnozí jiní. „Je mylná běžná představa, že Hitler byl prostě blázen. Za chaplinovským knírkem. byl státník neobyčejných schopností; bystrý, počítající, mnohdy realistický, obdařený – jako Stalin – schopností přetvářky, rozhodný. se schopností, kterou Stalin neměl, přimět muže k vrcholu osobní oddanosti mocí svého hlasu. Může-li být velikost ve zlu, pak nelze mu velikost upřít.“ Stalin: „Opatrný, osamělý, schovávající patologickou podezřívavost za maskou přívětivosti. Což vypadá nepravděpodobně: byl zadobře se zřejmými nepřáteli spíše než se zřejmými přáteli; věděl lépe, jak věci stojí.“

Kennanův život obsáhl hlavně druhou část první poloviny 20. století. K jeho posmrtnému dědictví se nyní v USA hlásí obě strany, které se snaží vybrat vhodné partie z jeho některých rozporných stanovisek.

Bible v U.S.A.

Někteří lidé chtěli vědět, jiní chtějí věřit.

Nietzsche

Začátek USA byl sice poznamenán osvícenstvím (ústava USA), ale jinak mnohé stopy tu zanechaly křesťanské církve a sekty, které emigrovaly z Evropy. 2/3 populace jsou protestanti, a 1/3 katolíci. Protestantické myšlení je základem státu; odluka náboženství od státu vedla prý k nadprodukcii církvi a sekt. Báse převážně v jižních státech (Bible Belt) je následující: 92 % věří v osobního Boha, 69 % v anděly (46 % v anděly strážné);

55 % Američanů věří, že Bible je autentické slovo Boží (fundamentalismus) včetně popisu stvoření světa a člověka. Bible byla doplněna např. Mormony; J. Smithovi z NY anděl diktoval „Book of Mormons“ o pobytu Krista v Americe. 67 % učitelů v Texasu (1991) je kreacionisty. Osobně jsem se přesvědčil před léty ve Filadelfii, kde v muzeu chybělo schéma evoluce člověka; kurátor mi řekl, proč. Když papež připustil evoluci, protestovali pracovníci Inst. for Sci. Study of Creation (San Diego); papež prý není vědec a problému nerozumí. Ale za desetiletí přibylo v USA i těch, kteří se k žádné církvi nehlásí; jsou „bez vyznání“, což neznamená ateisty (8 % - 14 %). Fundamentalisté se sami nazývají „evangelics“ a ovlivňují politiku USA: zvolili Busha, podporují Izrael, protože Jehova slíbil Palestinu Židům; chrání prostor (Kyotský protokol) není nutné, protože Ježíš se brzy vrátí a bude konec světa (Husité 1420 čekali milénium a házeli cenostmi do kádí, protože nebude ničeho zapotřebí...)

Evangelismus šíří charismatičtí kazatelé v TV a rozhlasových stanicích; byly postaveny obrovské kostely s příslušenstvím (restaurace, bufet, opravná aut). V Kanadě je situace poněkud „evropštější“... Ale např. v Torontě byly letos po třinácté pořádný pašijové hry s obrovskou návštěvou z USA (250 herců, nanebevzetí realisticky předvedeno). V USA se bojuje s ego-mentalitou (ideálem je sex, nové silné auto, velký dům a hodně peněz). Oblíbené jsou „positive self-help books“ psané charismatickými pastory a vydávané v milionových nákladech. Odevzdání se Ježíši vzbuzuje u některých pocity extáze až orgasmu (píseň „...he really worked my body, he really made me scream and shout...“). Druhou stranou evangelistu je pruderie v USA, neznámá v Evropě: ženy na obrázcích v minimálním oblečení, ale bradavky nesmí být vidět. Novorozené děti a dvouleté holčičky musí mít plně plavky; loni jedna populární zpěvačka měla v TV malý „defekt“ v oblečení; následovala velká pokuta pro TV společnost. Děti musí být chráněny před realitou lidského těla... Velký rozdíl např. od Německa...

DUŠAN SOUDEK

Jak to vidím já

Umíte psát recenze?

VLADIMÍR SPOUSTA

Co mě přimělo k tomuto krátkému zamýšlení nad recenzí a jejím posláním? Prostě zjištění, že napsat dobrou recenzi není snadné. Protože se snažím být informován o nových publikacích ze svého oboru a z příbuzných disciplín, pročítám v odborném tisku recenze a sleduji, co a jak můžou napsanou recenzí, tj. recenzí, která by mě objektivně – byť s určitou mírou subjektivního vidění recenzenta (a přijatelné autorské licence) – informovala o recenzovaném díle *ve všech aspektech* a s citem pro vyváženost různých pohledů.

Zvažme tedy, co čtenář od recenze očekává. Zájem čtenáře o určitou recenzi může být vyprovokován v podstatě čtyřmi pohyblivými faktory. Recenzi určitého vědeckého díla vyhledává především proto, že ho interesuje

- 1. problematika recenzovaného díla** – pravděpodobně nejčastější důvod čtenářského zájmu, protože ho projevuje nejpočetnější okruh čtenářů příslušného vědního oboru (z hlediska čtenáře dominuje *informativní aspekt*),
- 2. způsob** (postupy, metody řešení), **jak autor díla problematiku pojímá**, jak k dané problematice přistupuje, jak ji zpracovává a jak o výsledcích svého bádání vypovídá (uplatněn je především *metodologický aspekt*),
- 3. osobnost autora recenzovaného spisu**, sféra jeho vědeckého zájmu, jeho tvůrčí potence aj. (převažuje *informativní aspekt*),
- 4. osobnost recenzenta**, formální a jazyková úroveň recenze, především však způsob, jak o díle referuje, jak formuluje své názory, kritické postřehy, připomínky a hodnotící soud, a to zvláště tehdy, kdy

recenzent vyslovuje své mínění o publikaci, jejímž autorem je sám čtenář recenzent (v popředí je *metodologický aspekt*).

Dříve než se pokusím postihnout, co by měla (podle mého názoru) dobře, kvalitně napsaná recenze obsahovat a jak by měla být koncipována, zrekapitulujeme několik základních údajů tak, jak je přinášejí slovníky a příslušná literárněvědná literatura.

Odborný termín **recenze** je odvozen z latinské složeniny *re + censere*, tj. posuzovat, v duchu přehlížet, uvažovat. V současném jazykovém povědomí se recenzí rozumí kritické posouzení nějakého odborného, vědeckého či uměleckého díla, tedy posudek díla po jeho zveřejnění. **Velký slovník naučný** (Praha: Diderot, 1999) objasňuje dva významy slova recenze: „1. *shrnující zhodnocení vědeckého nebo uměleckého díla; posudek, kritika*; 2. *posuzovací řízení, jímž prochází vědecké nebo umělecké dílo před vydáním*.“ Výsledek tohoto řízení, tj. hodnocení díla před jeho publikováním (obvykle pro interní potřebu nakladatelství) se označuje sousovním **lektorský posudek**.

Ottův slovník naučný (díl 21, Praha: 2000) uvádí heslo recenze takto: „*Recense, lat., původně přehlídka censorova ve starém Římě, pak kritická úprava textu některého spisovatele, pak tolik co kritika, zejména kritika vědecká*.“ Jedná se tedy o žánr literární, vědecké a umělecké kritiky. Recenze jako posudky literárních děl jsou zvláštním druhem velmi úzce zaměřené bibliografie. Recenzování bývá několik druhů recenze. Jestliže recenzent kriticky obhlíží v jedné recenzi více publikací, pak se jedná o **souhrnnou recenzi**, je-li posuzovatelem recenzovaného díla sám jeho autor, ustálil se pro označení takové recenze název **autorecenze**.

Rozmach recenze v dnešním pojetí úzce souvisí s vynálezem knižtisku, díky němuž vzrostla potřeba registrovat, evidovat a třídit vzrůstající knižní produkci, a se vznikem prvních knižních katalogů a časopisů. Je však spojen i s vývojem bibliografie a bibliografických soupisů, kdy se ze stručné hodnotící informace o obsahu publikace, kterou známe dnes pod pojmem **anotace**, zrodila dnešní podoba recenze. K rozvoji recenze

v české literatuře dochází ke konci 18. století (za J. Dobrovského). S významem publicistiky a vědecké literatury v 19. století roste i význam recenzování a recenze. Tehdy se rozvíjel i fejeton, vtípná a zábavná úvaha causerie, referát, reportáž, vědecká stať (studie) či esej jako literární útvar na pomezí krásné a věcné literatury, v níž se spojují hodnoty estetické s informativními. Od doby osvícenství se recenze jako specifický žánr stala trvalou součástí vědecké literatury.

Recenzenti (tj. autoři recenzí) zaměřují pozornost především na nově (poprvé) publikovaná díla, řídčeji na nová vydání staršího díla. Zveřejňují je nejčastěji v odborném či vědeckém periodiku (časopise, sborníku) příslušejícímu oboru recenzovaného díla. Pokud se – ať již z jakéhokoli důvodu – rozhodnou, že nebudou recenzi publikovat pod svým pravým (občanským) jménem, ustálil se určitý úzus při užívání různých (více či méně identifikovatelných) šifer a pseudonymů.

Psaní recenze představuje značně náročnou činnost – a to z několika důvodů. Především proto, že je to obvykle první kriticky orientované (a navíc zveřejněné) vyjádření o vydaném díle, přičemž recenzent je při vynášení svých soudů odkázán jen na svoje znalosti oboru, v jehož teritoriu má autor recenzovaného díla „domovské právo“, a na svoji intuici, jasnozřivost a schopnost odhadu, protože se nemůže opírat o žádné již

publikované hodnocení předmětného díla a konfrontovat s ním své mínění. A přitom si je vědom toho, že se na druhé straně jeho recenze stává cenným dokumentem, který mohou (a budou) jiní autoři využívat při tvorbě rozsáhlejších kritických studií.

Dobře napsaná recenze by měla splňovat několiké očekávání čtenáře. Každé recenzované dílo by mělo být nahlíženo minimálně ze tří aspektů: informačního, kritického a hodnotícího.

Informační aspekt

1. Recenzent by měl v prvé řadě uvést základní **bibliografické údaje** o recenzovaném spise, a to ve formě tzv. **základní citace**, která obsahuje všechny údaje potřebné pro identifikaci publikace (nebo její části) a pro získání základní představy o jejím rozsahu, popřípadě i obsahu. Základní citace obsahuje tyto prvky v následujícím pořadí: příjmení a iniciály osobního (křestního) jména autora (autorů), *název publikace*, pořadí vydání, místo vydání, název nakladatelství, rok vydání, rozsah publikace vyjádřený celkovým počtem stran (určuje jej číslo poslední stránky), standardní číslo. Při řazení uvedených prvků bibliografické identifikace recenzovaného díla respektujeme určitá pravidla. Obsah, formu a strukturu záznamů stanoví česká státní norma (ČSN ISO 690) z roku 1996 vydaná pod názvem *Bibliografické ci-*

- *Moudřejší ustoupí. Smutná pravda. Zakládá světové panství hlouposti.*

Marie Ebner von Eschenbach

- *Chytrá žena má miliony přirozených nepřátel: všechny hloupé muže.*

Marie Ebner von Eschenbach

- *Naše znalosti jsou souhrnem toho, co jsme se naučili, a toho, co jsme zapomněli.*

Marie Ebner von Eschenbach

tace, která byla vypracována Českým normalizačním institutem. Jak a která interpunkční znaménka užít při uvádění bibliografických dat, názorně objasní záznam konkrétního díla. Např.: GARDNER, H. *Dimenze myšlení. Teorie rozmanitých inteligencí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 398 s. ISBN 80-7178-279-3.

- Recenze by měla přinést i stručnou informaci o tom, co je **obsahem recenzovaného díla**, a seznámit čtenáře s jeho strukturou, tzn. členěním textu v kapitoly (případně v podkapitoly), uvést jejich názvy, stručně, ale výstižně charakterizovat jejich obsah a stěžejní myšlenkový vklad autora, tzn. citovat nebo parafrázovat základní teze a tvrzení.
- Recenzent má informovat o **koncepci díla**, o všech jeho složkách a jejich vzájemných vazbách, začlenit dílo nejen do systému daného vědního oboru, ale i do širších souvislostí společenských a vědeckých (případně uměleckých či literárních) a do širšího kontextu, v němž se v současné době ocitá bádání o problému, o kterém kniha pojednává.

Kritický a hodnotící aspekt

- Kritikou a posuzováním díla z obou těchto aspektů by se recenzent měl snažit o to, aby vyslovené závěry nebyly jen výslednicí „pohledu“ z jeho (tj. subjektivně voleného) zorného úhlu, ale usílovat o to, aby měly (převážně a především) i dimenzi „*nadhledu*“, který by mu umožňoval problematiku pojednávanou v recenzovaném spise obhlédnout širěji a **ve vzdálenějších interdisciplinárních souvislostech**. Takovou pozici může získat např. tím, že si jako ústřední opěrný bod svého uvažování o díle a jeho posuzování zvolí problém, který je podle jeho názoru stěžejním problémem toho vědního oboru, k němuž recenzovaný spis přináší, a prizmatem tohoto problému pak zkoumá a posuzuje jednotlivé složky díla, jejich vzájemné vztahy a proporcionální vyváženost.
- Mezi nepsané povinnosti recenzenta patří důkladná **analýza myšlenkového přínosu** díla, na jejímž základě může kriticky hodnotit význam díla a upozornit

na sporné, diskutabilní názory autora, eventuálně na mylná tvrzení a věcné omyly. Součástí kritického náhledu na dílo je též analýza a hodnocení z hlediska užitých jazykových prostředků (gramatika, ortografie a stylistická stránka díla) i z hlediska formálního uspořádání a strukturování (členění) spisu.

- Prestižní záležitostí každého recenzenta by měla být též snaha o uplatnění vlastní tvůrčí iniciativy, která může nalézt zpředmětnění např. **v konfrontaci vlastních názorů s míněním autora** recenzované publikace.
- Recenzent má v recenzi postihnout a zhodnotit též místo, které zaujímá recenzovaný spis **v dosavadní autorově tvorbě**, a význam spisu se zřetelem k jeho vědeckému (uměleckému) vývoji.
- Dobře napsaná recenze by měla ústit **ve zhodnocení celkového významu díla**, jeho přínosu pro příslušný vědní obor a vyslovit soud o hodnotě díla, případně i o míře jeho užitečnosti (potřebnosti) jako studijního materiálu.

Všem těmto jen v hrubých rysech načrtnutým požadavkům by měl recenzent v zájmu dosažení vysoké profesionální úrovně své recenze dostát. Aby jeho výpovědi vyzněly přesvědčivě a aby čtenáři nepochybovali o jeho odborné, vědecké úrovni a aby získal jejich důvěru, musí splnit jejich očekávání i v záležitostech týkajících se jazyka. Musí nejen respektovat stávající jazykovou normu, platná ortografická pravidla a v daném vědním oboru vžitou a užívanou odbornou terminologii, ale měl by se ztotožnit s tzv. **režimem řeči** příslušné odborné komunity a formulovat své soudy v jeho duchu a s ohledem na zvyklosti v něm ustálené. Co rozumíme pod tímto pojmem? Stručně a výstižně ho objasňuje V. Bělohorský (Režim řeči. *Nové knihy*, 1998, č. 1/2): „*Režim řeči je systém zkratek, které určité skupiny lidí přijímají jako shrnutí určitých jevů. Režim řeči stanovuje s větší či menší přesností, jaké zkratky je třeba používat, aby promluva byla uznána příslušnou mocenskou koalici jako důkaz, že rozumíme tomu, o čem bovoříme. Vědci... mají velmi přísný režim řeči.*“

Napsat dobrou recenzi, tzn. po všech stránkách kvalitně, bezchybně, tedy na profesionální úrovni, není snadné a ne vždy se to daří, a to ani recenzentům, kteří jsou ve svém oboru uznávanými autoritami a sami jako autoři vědeckých prací předávají do tis-

ku perfektně připravený rukopis. Recenzent se může snadno ocitnout pod vlivem cizích zájmů nebo v situaci, kdy je na něho vyvíjen tlak s cílem dosáhnout změny jeho stanoviska při hodnocení určitého recenzovaného díla. Recenzent jako posuzovatel díla jiného

Redakci Universitas došlo

POKRAČOVÁNÍ ZE STRANY 48

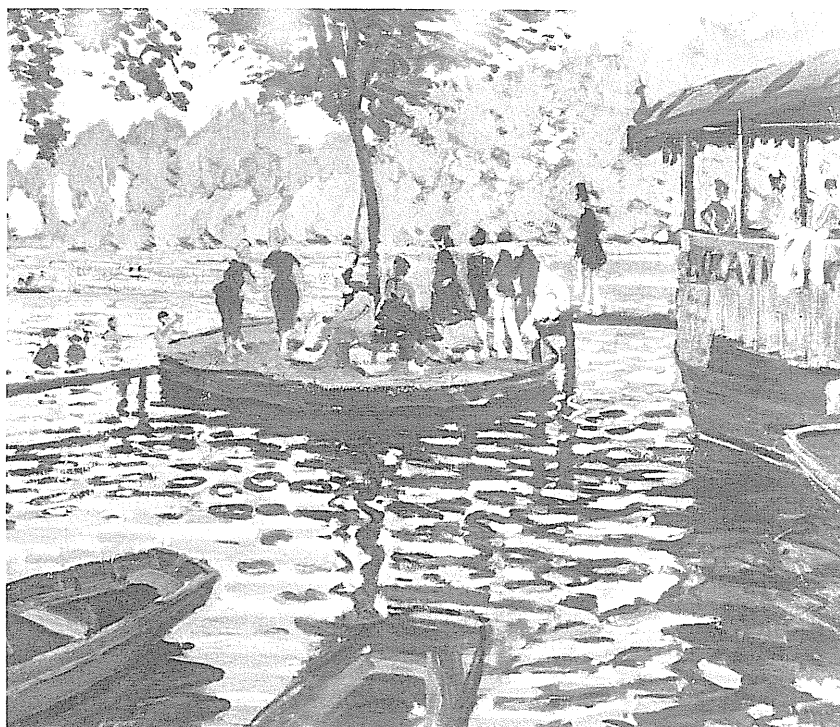
- Financování a kontrola jako důležité nástroje zvládnání mimořádných událostí velkého rozsahu.** Referáty ze semináře konaného dne 10. 11. 2004 ve Smilovicích. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- FOLIA.** Biologia 109. Dipterologica bohemoslovaca. Vol. 11. ed. Štěpán Kubík, Miroslav Barták. Masaryk University Brno, 2004
- Vít Hloušek, Vojtěch Šimíček (eds.) Výkonná moc v ústavním systému České republiky.** Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Inovativní tendence v kurikulu studijního oboru „Učitelství německého jazyka pro základní školy“.** Kolektiv autorů. Ed. Věra Janíková, Tomáš Káňa. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- INTERNATIONAL CONFERENCE CATE 05. FORCE PROTECTION: SIGNIFICANCE IN CONTEMPORARY WARFARE.** Masarykova univerzita v Brně, 2005
- INTERNÍ KARDIOLOGICKÁ KLINIKA FN Brno-Bohunice.** Ročenka 2004. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Korpus jako zdroj dat o češtině.** Ed. Petr Karlík. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- Kříž, Zdeněk, Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice.** Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- Lužný, Dušan, Rád a moc.** Vybrané texty ze sociologie náboženství. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Mezinárodní seminář didaktiků chemie věnován prof. Ing. Milanu Kratochvílovi, CSc. k 80. narozeninám.** Sborník příspěvků. Ed. Jiří Šibor. 30. červ-
- na až 2. července 2004. Masarykova univerzita v Brně, 2004
- Oborové didaktiky v pregraduálním učitelském studiu.** Sborník z konference konané 13. – 14. září 2004 na Pedagogické fakultě MU v Brně. Tomáš Janík, Vladislav Mužík, Oldřich Šimoník (ed.) Masarykova univerzita v Brně, 2004
- ORBIS IVRIS ROMANI.** Ed. P. Blaho, A. Sacké, M. Židlická. Vydavatelstvo VEDA SAV, 2004
- OVZDUŠÍ 2005.** Brno, 9.–11. května 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Sborník abstrakt.** XXVIII. dny lékařské biofyziky. Valtice 25. 5. – 27. 5. 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- V. Pracovní setkání fyzikálních chemiků a elektrochemiků.** Sborník příspěvků. 8. února 2005, Masarykova univerzita v Brně, 2005
- IX. Pracovní setkání biochemiků a molekulárních biologů.** Sborník příspěvků. 9. – 10. února 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Sborník 2. ročníku konference o elektronické podpoře výuky SCO 2005.** Ed. Petr Sojka, Tomáš Píkner. Brno, 25. a 26. května 2005. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Sborník prací FF BU.** Řada psychologická. P 9. Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada literárněvědné slavistiky, X 8, roč. 2005.** Masarykova univerzita v Brně, 2005
- Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv 2004.** Masarykova univerzita v Brně, 2005

DOKONČENÍ NA STRANĚ 73

autora – stejně jako autor vědeckého spisu z kteréhokoli oboru –, který podlehne pocitu vlastní neomylnosti a bezbřehé všeznamlosti předmětného problému, vstupuje na „tenký led“, který se pod ním může kdykoli prolomit (a vyřčené slovo nelze vzít zpět). Před vyslovením svého soudu by nikdy neměl pustit ze zřetele, že autor dila, které on recenzuje, pronikl do pojednané problematiky s největší pravděpodobností hlouběji a s větším rozhledem než recenzent. A to by měl připustit – a před konečným verdiktem o díle to vzít v úvahu – i v tom případě, že se sám obdobnou problematikou zabývá nebo se jí zabýval.

Funkce recenzenta je možno zneužít např. při oponování prací zaslaných do redakce odborného časopisu, nakladatelství nebo

při posuzování výzkumných projektů zaslaných grantovým agenturám. I když můžeme předpokládat, že recenzenti jsou nezávislí, na druhé straně musíme ale připustit, že jejich nezávislost je vždy jen iluzorní a nikdy není (a ani být nemůže) absolutní. Také oni patří k okruhu odborníků zabývajících se problematikou recenzovaného díla či projektu, i oni vzešli z určité teoretické školy a mají pocit sounáležitosti a pospolitosti s určitou vědeckou societou. Nikdy by však neměli ztratit vědomí, že tím základním krédem každého recenzenta by měla být *neokázalá pokora* před světem a člověkem, a to bez protěžování své osoby a svých názorů či partikulárních zájmů.

C. Monet: La Grenouillère, 1869

Panorama knih

Manifesty ruského symbolismu*

Již tři publikace věnované dokumentům ruského symbolismu sestavili a vydali pedagogové brněnské univerzity Simona Koryčánková a Pavel Klein. V projektu chtějí studentům rusistiky i dalším zájemcům přiblížit programově vyhraněnou formu evropského symbolismu – uměleckého směru, který představoval a dosud představuje jednu z dominantních etap světové kultury. Autoři se domnívají, že u nás bohužel stále neexistuje dostatečné povědomí o jednotlivých variantách tohoto směru v Rusku, a snaží se uvedený nedostatek alespoň částečně zmírnit.

V první části (Poezie) se ve dvou úvodních studiích zabývají procesem vzniku ruské moderny; stručně vymezují její základní znaky i specifčnost a věnují se jejím nejvýznamnějším představitelům (D. S. Merežkovskij, V. Ja. Brjusov, K. D. Balmont, Z. N. Gippiusová, V. I. Ivanov, A. Bělyj). Následují originální texty manifestů, seřazené chronologicky podle data jejich vydání. Tvůrci těchto prohlášení byli většinou sami básníci, kteří tak vedle hledání svého estetického programu nabízeli čtenářům i bezprostřední aplikaci hlásaných tezí prostřednictvím vlastní tvorby.

Druhá část (Umění) přináší další soubor manifestů ruského symbolismu (V. Solovjov, K. D. Balmont, Z. N. Gippiusová, A. Bělyj, A. A. Blok, V. I. Ivanov, V. Ja. Brjusov), řazených opět chronologicky a v originálním znění. Součástí výboru je rovněž úvodní studie pojednávající o estetických, filozofických a kulturních souvislostech jednotlivých textů.

Zatím poslední třetí publikace (Divadlo) shrnuje cenné materiály týkající se formování symbolismu v ruské Thálii. Divadelní vliv symbolistního hnutí v Rusku se projevil zejména v samotném subjektivně zbarveném inscenačním procesu, čímž se ruský symbolismus proměnil ve specifický fenomén s nezpochybnitelným významem. Představy básníků o divadelním tvaru zůstávají

uchovány právě v manifestech a prohlášeních, které mohou i dnes přinést nové impulzy těm, kteří o tomto typu divadla přemýšlejí.

Stejně jako ve svých předchozích pracích snažili se autoři i tentokrát v přepisu originálů v maximální míře zachovat jejich původní podobu. Všechny svazky obsahují podrobnou výběrovou bibliografii.

Odkaz symbolismu je i v současnosti stále živý a stává se významným inspiračním zdrojem mnoha novodobých artefaktů. Je proto škoda, že u nás dosud neexistuje dostatečné povědomí zejména o východoevropských tendencích tohoto výjimečného uměleckého směru. Manifesty ruského symbolismu I., II., III. se pokoušejí tuto mezeru alespoň částečně zacelit. Studenti rusistiky na vysokých školách i další zájemci o ruskou kulturu dostávají nyní šanci seznámit se nezprostředkovaně s dosud nepublikovanými materiály a prohloubit tak své vědomosti o této dodnes málo známé etapě ruského písemnictví. Nezbývá než se těšit na pokračování tohoto slibného a potřebného projektu a popřát jeho autorům hodně tvůrčího elánu a chuti do další společné práce.

J. KRYSŤÁNKOVÁ

* Koryčánková, S.- Klein, P. Manifesty ruského symbolismu I. Poezie. Brno: MU, 2002. 151 s.

Koryčánková, S.- Klein, P. Manifesty ruského symbolismu II. Umění. Brno: MU, 2003. 130 s.

Koryčánková, S.- Klein, P. Manifesty ruského symbolismu III. Divadlo. Brno: MU, 2004. 144 s.

Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik, Band XVIII *

Poděkování za vědeckou i pedagogickou činnost a blahopřání k významnému životnímu jubileu jazykovědce a vynikajícího pedagoga Otto Hájka, dlouholetého člena Ústavu germanistiky, nordistiky a nederlandistiky FF MU v Brně, jsou věnována úvodní slova osmnáctého ročníku sborníku Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik, Band XVIII.

V prvním příspěvku se *Christiane Thim-Membry* z Univerzity v Řezně zamýšlí nad otázkou nedávné reformy pravopisu v němčině, která vyvolala řadu diskusí i v odborných kruzích. Ve svém pojednání se věnuje nejasnostem ve stanovení kritérií pro psaní velkých a malých písmen a psaní zvlášť nebo dohromady, jež patří k nejvíce diskutováním jevům nové reformy německého pravopisu (např. für Jung und Alt, sitzen bleiben).

Kontrastivní analýze je věnována většina jazykovědných příspěvků. Problematikou chyby v lexikální oblasti se zabývá *Karsten Rinas*, dnes již známá osobnost v oblasti česko-německé srovnávací jazykovědy. Na četném korpusově podloženém jazykovém materiálu velmi podrobně rozpracovává otázku sémantické divergence a kolokace na příkladu českého slovesa *řešit* a jeho různých způsobů překladu do němčiny s přihlédnutím zejména k idomaticitě a stylistické akceptabilitě. Rozhovor (interview) v časopise s odborným zaměřením si pro srovnávací analýzu vybrala *Jiřina Malá*. Vedle stručné charakteristiky tohoto žurnalistického textu je v článku podána podrobná jazyková strukturně stylistická srovnávací analýza dvou rozhovorů na odborné téma: v českém časopise *Týden* se známým psychiatrem a v německém časopise *Der Spiegel* s významným představitelem molekulární biologie. V závěru autorka shrnuje výsledky analýzy a představuje zásadní tendence vývoje jazykové stránky tohoto typu rozhovoru v němčině i češtině. Stále stoupající zájem o výzkumné projekty v oblasti lexikální složky jazyka podtrhuje *Iva Kratochvílová*, jež ve svém příspěvku blíže osvětluje pojem „kolokace“, přičemž zvláštní pozornost věnuje pohledům kontrastivní lexicologie a upozorňuje na jejich význam nejen pro lexikografii, ale i pro proces osvojování cizího jazyka. Kontrastivní přístup si pro svoji lingvistickou analýzu zvolila i *Veronika Kotlíková*, která se ponořila do problematiky slovtvorby, pro niž jsou v němčině velmi typickými jevem slova složená a jež pro českého mluvčího představuje jejich překlad značné obtíže. Pro své konfrontativní bádání si zvolila recipročně přeložená beletristická díla dvou současných autorů: Mi-

chal Viewegh (*Výchova dívek v Čechách – Erziehung von Mädchen in Böhmen*) a Günter Grass (*Žabí lamento – Unkenrufe*), v nichž vyhledává, popisuje a kategorizuje německá kompozita a ukazuje, jakými jazykovými prostředky jsou překládána do češtiny. Metafoře v moderním pojetí se věnuje *Anna Mikulová*. Těžiště příspěvku tvoří analýza jazykového materiálu z hlediska metaforiky, vyjádření hodnocení a persuasivních strategií. Zkoumaný jazykový materiál byl vybrán z německých a českých internetových stránek a novinových článků z oblasti zdravotního pojištění. Kontrastivním pohledem na strukturně sémantické shody a rozdíly mezi českými a německými frazeologizmy obsahujícími jako komponentu barvu (*etw. schwarz auf weiß bekommen/haben/besitzen – dostat/mít něco černé na bílém*) se zabývá *Jana Hofmannová*.

Jaromír Zeman nabízí ve svém příspěvku velmi zajímavou analýzu jazykového materiálu publicistického stylu (titulky z populárního německého časopisu *Der Spiegel*), pro něž je charakteristickým aspektem aliterace jako jeden z nejdůležitějších stylistických prostředků posilujících zejména poetickou funkci jazyka. Dospívá k názoru, že tento stylistický prostředek je na stránkách časopisu využíván spíše pro „tržní účely“, tedy ke zvýšení počtu čtenářů a tím zvýšení nákladu; zájem o jazyk jako takový nestojí u autorů na prvním místě.

Analýze slovní zásoby odborného jazyka (zemědělská ekonomie) je věnován článek *Vlastimily Ptáčnickové*, přičemž excerptovaný jazykový materiál ukazuje, že v odborných textech výše uvedené oblasti z hlediska charakteru vyjadřovacích možností dominují jednoznačně nominální struktury.

Několik literárněvědných pojednání je věnováno pražské německy psané literatuře. Nové pohledy na jazykovou stránku díla Franze Kafky nabízí ve svém příspěvku *Boris Blahak*, který v něm charakterizuje zvláštní jazykový fenomén v Praze na počátku 20. století, jímž je pražská němčina a v níž Kafka svá díla píše. K charakteristickým aspektům této jazykové varianty řadí Blahak používání regionalismů, vliv češtiny, vlivy dialektů a hovorových prvků němčiny, zvláštní kapitolu věnuje míšení vlivů v ob-

lasti kompozit a deminutiv, jmenuje také řadu příkladů dokladujících odklon od standardní varianty němčiny v deklinaci. Jazykové analýze je podroben manuskript Kafkova románu „Der Proceß“ a zaměřuje se v ní na regionalismy. Dospívá mimo jiné k závěru, že je zde zejména v oblasti lexika silně zastoupen vliv jihoněmeckého jazykového prostředí (tzv. „rakousko-bavorský“ vliv). Dokladem o neutuchajícím zájmu literární vědy o pražskou německy psanou literaturu je vysoce informativní příspěvek *Michela Reffeta*, v němž autor poskytuje odborně komentovaný přehled nejnovějších publikací k tomuto literárnímu fenoménu. Méně známou představitelku neoromantického literárního hnutí „Jung-Prag“, mladých německy píšících autorů počátku 20. století, kterou je Hedda Bauer, přibližuje čtenářům *Eva Vondálová*. Autorka zde popisuje „literární“ vztah Sauerové k E. M. Rilkeovi, se kterým se seznámila již během jeho studia v Praze. Romantickým osvícením textu jsou ukázky z osobní korespondence obou literátů.

Zajímavý pohled do historické sémantiky nabízí *Vlastimil Brom* prezentací poměrně rozsáhlé ukázky jazykové analýzy provedené na veršovaném německém překladu české Dalimilovy kroniky. Překlad pochází ze čtyřicátých let 14. století. Zainteresovaný čtenář zde získá řadu informací vztahujících se k historicko-sémantickým specifikům pozdní střední horní němčiny užívané v českých zemích.

Aleš Urválek se ve své studii zabývá vymezením pojmů „Aufklärung“ a „Gegenaufklärung“. Z velkého množství nejrůznějších impulzů, které německé osvícenství absorbovalo, se zaměřuje na kritické proudy uvnitř osvícenství, jež dokumentuje na pozicích Hamannových a Herderových a vyzdvihuje především Hamannovo zdůraznění významu smyslové zkušenosti, přírody a citu oproti jednoznačné absolutizaci rozumu. Autor odává ucelený dějinný přehled chápání uvedených pojmů v různých literárních obdobích a zaměřuje se především na dobu po II. světové válce, kdy se zvláště od sedmdesátých let minulého století prosazuje nový náhled na osvícenství.

Petr Štědroň představuje ve svém příspěvku dílo známé německé autorky střední generace, již je Dea Loher. V současné době patří tato autorka k velmi známým a úspěšným představitelkám dramatické tvorby; její divadelní hry jsou uváděny v celé Evropě.

Sborník přináší celou řadu aktuálních jazykových a literárněvědných studií a tak si zajistí širokou čtenářskou obec a poskytne nové podněty k další badatelské činnosti.

V. JANÍKOVÁ

* Masykova Univerzita Brno, 2004, 305 s.

Sborník o vědeckém odkazu Arna Nováka *

V prvních říjnových dnech roku 2000 se v Brně konala dvoudenní konference o díle profesora Filozofické fakulty MU Arna Nováka (1880-1939), posledního rektora Masarykovy univerzity před jejím uzavřením nacisty. Konferenci pořádala Filozofická fakulta spolu s Ústavem pro českou literaturu AV ČR. Nedávno vydaný sborník otiskuje převážnou část přednesených příspěvků spolu s několika statěmi, které na konferenci nezazněly a byly zaslány dodatečně. Do sborníku přispělo celkem 27 autorů z domácích i zahraničních vědeckých a vysokoškolských pracovišť.

Knihu otevírá krátký příspěvek, jehož autor Eduard Petřů odpovídá na otázku, proč Arne Novák nedocenil většinu děl z humanistické a renesanční etapy dějin naší literatury. Novákovým vztahem k baroku, jeho rolí v rehabilitaci tohoto období a pokroky poválečné barokologie se zabývají Michaela Horáková a Libor Pavera. Řada příspěvatelů si všimá Novákova vztahu k jednotlivým osobnostem naší literární minulosti, což je okruh téměř nevyčerpitelný, uvážíme-li, kolik článků, kritik a delších studií Novák za svůj poměrně krátký život napsal. Účastníci konference se zabývali Novákovým hodnocením Komenského (Hana Bočková), Háalka v konfrontaci se známým negativním úsudkem Macharovým (Jana Vrajová), Zeyera (Drahomíra Vlašínová), Theera

(Zdeněk Smolka), Hanuš Jelínka, jenž byl mj. Novákovým kolegou v literárněhistorické profesi (Xavier Galmiche), Durycha (Petr Hora) a Vančury (Jiří Poláček, který srovnává Novákovy soudy s názory F. X. Šaldy). Eva Doupalová píše o Novákově vztahu k literatuře pro děti a mládež, Dalibor Dobiáš o Novákově knize *Čechische Literatur der Gegenwart*, Jiří Svoboda o Novákově pojetí tvůrčí osobnosti, Milan Řepa o politických názorech Arna Nováka a Josef Viewegh si všímá Nováka jako zastávce psychologizujících přístupů k uměleckému dílu. Dnes již nežijící prof. dr. Josef B. Michl (1918 – 2001) zajímavě shrnul Novákův podíl na českých návrzích zaslaných Nobelovu komitétu při stockholmské Švédské akademii. Otakar Březina, jehož nominaci Novák opakovaně prosazoval, však Nobelovu cenu za literaturu nikdy nedostal.

Arne Novák, největší český literární historik dvacátého století, byl svým školením bohemista a germanista, ale jeho zájem se neomezoval jen na autory píšící česky nebo německy. O Novákově vztahu k francouzské literatuře uvažují Petr Kyloušek a Jaroslav Fryčer (komparatistický aspekt *Přehledných dějin*), o anglické a americké literatuře píše Bohuslav Mánek, Ivo Pospíšil se zabývá Novákem – rusistou. Roli antiky a klasické filologie v díle Arna Nováka hodnotí Jana Nechutová. O Novákových pracích germanistických mluvili na konferenci Jiří Munzar a Zdeněk Mareček, ale jejich referáty ve sborníku nejsou.

K nejpodnětnějším patří příspěvky, které se zabývají Novákovým vztahem k literárněvědnému strukturalismu (Reinhard Ibler a Ladislav Matějka). Arne Novák přispíval do *Slova a slovesnosti* a kladně hodnotil práce Jana Mukařovského – a strukturalisté zase velmi oceňovali např. Novákovu detailní analýzu Máchovy Pouti krkonošské. Matějkův příspěvek je věnován především Novákovu přátelství s brněnským kolegou Romanem Jakobsonem. Objevná je stať Jaroslavy Janáčkové o Novákově jako vysokoškolském pedagogovi, doplněná fotografiemi Novákových pečlivých příprav na univerzitní čtení. Karol Bílek uvedl ve svém referátu podrobnosti o Novákově pozůstatosti, jejíž soupis vydal Památník národního

písemnictví již v roce 1997. Dosud nepublikovaná korespondence brněnského profesora slibuje zajímavé průhledy do literárního dění minulého století.

Významnou a rozsáhlou studii má ve sborníku Milan Jelínek. Známy lingvista se v ní na základě bohatého materiálu zabývá Novákovým stylem. Jako určující znaky Novákova slohu uvádí mj. četné přesahy z odborného stylu do uměleckého stylu prozaického (což bývá v různé míře v literárněvědném slohu běžné), dále knižní zabarvení, bohatý slovník se značným počtem aktualizovaných výrazových prostředků (metafory atp.) a složitá, avšak přehledná souvětí. Sborník obsahuje také jednu z posledních statí zesnulého profesora Dušana Jeřábka (1922 – 2004), autora novákovské monografie a pořadatele obsáhlého výboru z Novákova díla, prvního po roce 1948, připraveného do tisku už koncem šedesátých let, ale vydaného nakonec až v roce 1995. Ve svém příspěvku se Jeřábek bez apriorního černobílého pohledu zabývá pojetím tradice a tradicionalismu u Arna Nováka a Zdeňka Nejedlého.

Jednu nepříliš radostnou arnenovákovskou kapitolu bude třeba v brněnském kontextu ještě doplnit – a měl by ji asi napsat někdo z mladších odborníků, pro něž je dvacáté století už jen historií, nikoli zřídlem emocí a osobních vzpomínek. Byla by to zpráva o tom, jak se zachovala katedra, na níž Arne Novák působil, v kampani prvních padesátých let, kdy byl Novák prohlašován za buržoazního literárního historika par excellence, zpátečníka a zarytého nepřítele levicových autorů. Byla to lež – stačí si přečíst, jak ve svých *Přehledných dějinách literatury české* hodnotil např. Majerovou, Olbrachta, Vančuru nebo Horu. Nejde o obviňování a rekriminace (kdo zná poměry v kultuře padesátých let, nemůže nevědět, že se tehdy mnoho na Novákovu obranu dělat nedalo, snad se mohlo jen mlčet, a i to přinejmenším s rizikem ztráty zaměstnání), ale v zájmu „zdoání minulosti“ – což je překlad německého *Vergangenheitsbewältigung* – je třeba pokud možno podrobně zdokumentovat minulé děje. Brno se tehdy snad až příliš horlivě přidalo k hlasům ozývajícím se z Prahy (viz Buriánkovu brožuru

Proti buržoazní literární „vědě“ Arne Nováka). Brněnská katedra českého jazyka a literatury uspořádala na počátku roku 1952 Novákovi věnovaný diskusní večer, který uvedl a řídil Josef Hrabák. Podle novinové zprávy zazněly v jeho referátu charakteristiky jako „veskrze reakční postava české literární historiografie“, „kritik bojovně vystupující v zájmu velké buržoazie“, „podceňování naší národní kultury“, „krajně subjektivistické hodnocení literatury, na které doplatily především pokrokové zjevy české literatury“ aj.

Profesor Antonín Grund (1904 – 1952), který se spolu s Rudolfem Havlem podílel na poválečném zkráceném a doplněném vydání Novákových Přehledných dějin (vyšlo pod názvem Stručné dějiny literatury české), pokládal Arna Nováka – jak v roce 1945 napsal ve vzpomínkovém článku – za „literárního historika světového formátu“, na jehož Přehledných dějinách je obdivuhodné zejména „přímo geniální rozvržení a zvládnutí obrovité látky“. Na zmíněném diskusním večeru byl Grund nucen vystoupit s příspěvkem, v němž dokládal, jak při přípravě stručné verze Novákovy knihy svými úpravami „ulamoval hroty reakčním soudům Novákovým o nejpokrokovějších zjevech české literatury, aniž tím chtěl tuto práci obhajovat“. Vynikající odborník a oblíbený učitel Grund se v této době – jak napsal jeho žák Viktor Kudělka – stal „terčem udání a invektiv“, zajímala se o něj i StB a „v jednom kuse mu otloukali o hlavu jeho někdejší podíl na vydání děl Arna Nováka“. Kvůli spravedlnosti nutno dodat, že útoky nevycházely z Brna, ale z Prahy, místa Grundova trvalého bydliště. Pod vlivem této osobní situace spáchal Antonín Grund, řádný profesor dějin české literatury na Masarykově univerzitě, ještě v témže roce sebevraždu. Posledním dnem jeho života byl 14. listopad 1952.

J. RAMBOUSEK

* Arne Novák, literární historik a kritik, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, ročník 51-52, řada literárněvědná bohemistická č. 5-6, Masarykova univerzita, Brno 2004

Urbanová, M., Večeřa, M. a kol.: Ženská delikvence *

Publikace Ženská delikvence je cenným počinem při mapování u nás dosud málo probádaného fenoménu ženské delikvence, která zůstává buď opomíjena a zahrnuta do popisů kriminality obecně, nebo je při interpretaci sycena řadou genderových stereotypů.

Dvě stě čtyřicet sedm stran publikace je členěno do devíti podkapitol. První a třetí kapitola (obsahově zaujímavější větší třetinu knihy) mají charakter učebnicového přehledu sekundární literatury teorií deviance a sociální kontroly a poté přehledu psychologického uchopení motivace, postoje a rozkladu právního vědomí. Ve druhé a sedmé kapitole se nacházejí informace o četnosti a charakteru kriminality žen, a další údaje o ženské populaci ve vězení: ta u nás stejně jako ve většině západních zemí představuje zhruba 5 procent z celkové populace vězňů. Ženy jsou nejčastěji vězněny pro majetkovou trestnou činnost (převážně krádež), nejvíce žen ve vězení spadá do věkové kategorie 30 – 40 let, má základní vzdělání a více než polovina uvězněných jsou prvotrestané. V České republice fungovaly v době realizace výzkumu 4 věznice pro ženy a nejčastější délkou trestu, která byla ženám ve věznicích vyměřena, byla doba od 9 měsíců do jednoho roku.

Na straně 99 začíná samotné jádro publikace (4. kapitola), kterým je původní empirická studie delikventních žen ve všech ženských věznicích. Metodou dotazníkového šetření bylo sebráno úctyhodných 322 dotazníků z celkového počtu 492 uvězněných žen. Dotazník se zaměřoval zejména na sociodemografické charakteristiky, hodnotovou orientaci, postoje k právu a mravní a právní vědomí žen ve vězení.

Hlavním a ne překvapivým zjištěním kvantitativního výzkumu je tvrzení, že hodnotový žebříček nevykazuje oproti české populaci zásadnější difference, protože se na prvním místě tradičně umístila hodnota zdraví (str. 120). V této části publikace se také čtenář dočká avizovaného srovnání se

slovenskou populací žen ve vězení, která je opět považována ve svých názorech a postojích k právu za srovnatelnou s českou vězeňskou i majoritní populací, ale na rozdíl od české je shledána více religiozní. Závěrem autoři shrnují své hypotézy a konstatují, že delikventní ženy pocházejí častěji z neúplných rodin, s konfliktním vztahem k otci, respektive matce, jejich trestný čin obvykle souvisí se sociodemografickými charakteristikami, u žen převažují moderní materialistické hodnoty, jako je svoboda a soukromí, tedy to, čeho se ve vězení a priori nedostává, a konečně odhalují u vězenkyň negativní postoje k právu, kdy mizí legalismus, který je nahrazován konformním postojem nebo utilitarismem.

Jedna ze základních hypotéz, předpokládajících zhoršení hodnot a postojových charakteristik pobytem ve vězení, nemohla být reliabilně potvrzena ani vyvrácena, neboť se opakovaného dotazování zúčastnilo pouze 28 žen.

Kvalitativní výzkum založený na narativních rozhovorech, o který se opírá pátá, šestá a devátá kapitola, je osvěžujícím obohacením a ověřením validity kvantitativního výzkumu.

V této části výzkumu bylo realizováno 42 hloubkových rozhovorů se ženami ve všech 4 ženských věznicích a tyto rozhovory jistě skýtají bohatý materiál k interpretaci, který se doufáme dočká dalšího zpracování. V publikaci *Ženská delikvence* mají tato data (s výjimkou 9. kapitoly) spíše charakter výběru „toho nejzajímavějšího“ z rozhovorů, kdy jsou zlomkovitě citovány výpovědi žen a vklad autorů se často omezuje na nadpis podkapitolek a několik poznámek na závěr.

Jestliže autoři v úvodu práce tvrdí, že chtějí přispět k diskusi o kriminalitě a zvláště ženské kriminalitě, pak se jim tento úkol jistě povedlo splnit. Můžeme doufat, že v tomto úsilí nezůstanou osamoceni.

K. NEDBÁLKOVÁ

* Masarykova univerzita, Brno, 2004, 247 s.

Silvie Presová: Metoda Konspektu *

V době neustále se zvyšujícího objemu informací a zároveň zvětšujícího se počtu různých zprostředkovatelů těchto informací je zapotřebí vyvíjet takové nástroje, které by nám pomohly se v tomto prostředí orientovat. Je třeba se zaměřit na takové projekty, jejichž cílem je integrace různorodých informačních zdrojů a jejich kvalitní zpřístupnění. Také v České republice vznikají takové projekty, jedním z nichž je národní projekt budování Jednotné informační brány (JIB) koordinovaný Národní knihovnou České republiky a Univerzitou Karlovou. Primárním cílem JIB je zajistit přístup ke kvalitním zdrojům informací bez ohledu na jejich formu. Aby tento projekt dospěl úspěšně ke svému cíli, je nezbytné řešit řadu dílčích otázek, které propojují více knihovnických činností. První fáze realizace projektu se zaměřila na oblast jednotného věcného zpracování a zhodnocení fondů českých knihoven, k níž vzhledem k respektování mezinárodních standardů posloužila metoda Konspektu. Metoda Konspektu je nástrojem vyvinutým koncem 70. let 20. století skupinou amerických univerzitních knihoven (Research Libraries Group), který slouží k popisu a hodnocení knihovnických fondů. Jeho vznik si vynutila změna akviziční politiky knihoven, která se měla zaměřit na plnění skutečných uživatelských potřeb. Vzhledem ke své flexibilitě a adaptibilitě se Konspekt v druhé polovině 80. let rozšířil za hranice Spojených států a stal se tak mezinárodním standardem. Princip metody Konspektu tkví v hodnocení tematicky strukturovaného fondu, který je charakterizován z hlediska pěti aspektů: současný stav fondu, současná akviziční politika, strategie budování fondu, jazykové pokrytí a ochrana fondu. Konspekt ovšem není pouze hodnotící metodou, nýbrž je také významným nástrojem pro systematickou a kooperativní správu knihovnických fondů.

Silvie Presová nám předkládá fundovaný přehled o historii metody Konspektu, o její charakteristice a aplikaci s přihlédnutím k současnému stavu a trendům v České re-

publice. Hlavním autorčinným záměrem je prozkoumat využití metody Konspektu jakožto selekčního jazyka a jeho použití jako nástroje pro navigaci informačních požadavků na relevantní informační zdroje. V úvodu práce oceníme terminologické poznámky, nezbytné z hlediska implementace Konspektu do českého prostředí. První kapitola nás seznamuje s historickým vývojem metody Konspektu, jeho světovým rozšířením a popisem jeho komponent a postupů. Konspekt k hodnocení fondů používá tříúrovňové konspektové schéma, které slouží k vytvoření tematické mapy fondu. Konspektové schéma je tedy založeno na hierarchickém principu a kombinuje předmětový a klasifikační přístup. Vzhledem k potřebám konkrétních knihoven se toto schéma neustále vyvíjí. Jako popisné údaje vyjadřující povahu a rozsah fondu se používají indikátory úrovně fondů, indikátory jazykového pokrytí a ochrany fondu. Ve druhé kapitole autorka analyzuje konspektové schéma jako selekční jazyk, přičemž při této analýze vychází z jeho modifikace pro použití v našem prostředí. Logicky nás nejdříve uvádí do problematiky věcného pořádku a na něj navazující zpřístupnění informačních zdrojů. Poté stručně charakterizuje vybrané systematické selekční jazyky MDT (Mezinárodní desetinné třídění) a DDC (Dewey Decimal Classification - Deweyho desetinné třídění), aby je mohla konfrontovat se strukturou a vlastnostmi konspektového schématu. Z tohoto srovnání vyplývá, že metodu Konspektu nelze považovat za systematický selekční jazyk, ovšem ani za předmětový selekční jazyk, jedná se spíše o zvláštní typ selekčního jazyka, dá se říci hybridního. Což je podle autorky způsobeno tím, že jsou na konspektové schéma kladeny nároky, k jejichž splnění původně nebylo koncipováno.

Ve třetí kapitole nám Silvie Presová objašňuje možnosti využití skupin Konspektu pro předmětovou kategorizaci informačních zdrojů zpřístupňovaných prostřednictvím katalogů knihoven. Konkrétněji se zaměřuje na funkci skupin Konspektu jako standardizovaného selekčního prvku pro minimální úroveň věcné katalogizace, tedy minimální věcné zpřístupnění tradičních informačních zdrojů. V rámci této kapitoly

jsme seznamování se skutečnostmi, které problematizují věcné zpřístupnění informací pomocí skupin Konspektu, zejména s problémy implementace Konspektu v informačních systémech, jako jsou například problémy spojené s vyhledáváním podle skupin Konspektu.

Čtvrtá kapitola nám dává nahlédnout do oblasti oborových informačních bran, které se zaměřují na podporu rozvoje výzkumu, vědy a vzdělávání, v souvislosti se zpřístupněním jejich informačních zdrojů. Oborové informační brány jsou typem předmětových adresářů, což jsou vyhledávací služby, které poskytují organizovaný a strukturovaný přístup k informačním zdrojům, přičemž využívají schémata předmětové kategorizace. Autorka analyzuje možnosti konspektového schématu jako druhu selekčního jazyka pro předmětovou kategorizaci informačních zdrojů zpřístupňovaných prostřednictvím oborových informačních bran a konfrontuje je s požadavky kladenými na organizační nástroje v prostředí internetu. Pátá kapitola, která navazuje na teoretická východiska čtvrté kapitoly, se věnuje praktickým aplikacím konspektového schématu jako nástroje předmětové kategorizace v českých oborových informačních branách, jejichž koordinujícím článkem je JIB. Práce Silvie Presové je obohacena o barevné přílohy, které velice přispívají ke srozumitelnosti popisu a principů fungování metody Konspektu. Zároveň v závěrečné části práce nalezneme také interpretace údajů dotazníkového šetření o aplikaci metody Konspektu a využití prvků konspektového schématu pro potřeby JIB.

Monografie Silvie Presové, která byla v únoru 2005 úspěšně obhájena na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně jako magisterská práce, zásadním způsobem přispívá k seznámení se s metodou Konspektu jako s mezinárodně uznávanou metodou pro mezinárodně srozumitelný popis, hodnocení a porovnávání knihovních fondů. Autorčina práce přináší množství nových a zajímavých informací o aplikaci metody Konspektu jako selekčního jazyka, které zajisté přispějí k hlubšímu pochopení této problematiky a budou tak vhodnou pomůckou prospěšnou nejen pro studenty

knihovnictví, nýbrž také pro knihovníky, informační specialisty a všechny ostatní, kteří projeví o dané téma zájem.

L. HOŘINKOVÁ-KOURILOVÁ

* Silvie Presová. Metoda Konspektu a její vztah k selekčním jazykům: současný stav a trendy se zaměřením na situaci v České republice; Brno, Masarykova univerzita 2005, 152 s.

Břetislav Horyna: Dějiny rané romantiky (Fichte, Schlegel, Novalis)*

Břetislav Horyna, profesor Filozofické fakulty MU má poměrně široký okruh zájmů: od filozofie náboženství přes filozofii dějin až k dějinám německé filozofie. Zejména tou poslední se zabývá po dlouhá léta. V současné práci přešel od studia německé klasické filozofie k filozofii romantické. Je to filozofie snažící se vrátit kouzlo, které svět začal ztrácet s rozvojem moderní civilizace. Je to však také filozofie, která je poučena rozvojem předchozího myšlení – osvícenství – a přímo navazuje na představitele německého idealismu, jako je I. Kant, J. G. Fichte a F.

W. J. Schelling. Raná romantika vytváří vlastní filozofii dějin, jež počítá se zlepšením světa. Horyna poukazuje na to, jak se už v jejím lůně vytvářejí předpoklady pro konzervativní zvrat v tomto proudu, avšak pozdější etapou romantiky se nezabývá.

Svou knihu rozdělil Horyna do tří velkých kapitol: Dějiny láskyplné a moudré, Bůh chce bohy a Země je sen plný snů. V první z nich zařazuje ranou německou romantiku do historického kontextu let 1770 – 1830, které chápe jako epochální období pro německou kulturu. Zabývá se společenským a kulturním vývojem té doby a ukazuje, jak se odráží ve Fichtově díle a jak byl Fichte recipován v Jeně, jež se stala rodištěm německé romantiky.

V následující kapitole rozebírá Horyna romantickou novou mytologii. Analyzuje chápání náboženství v romantice a jeho spojení s poezií. Právě na tomto základě může tvrdit, že toto pojetí upomíná ne na středověk, nýbrž na humanisty vrcholné renesance. V souvislost s tímto tématem si všímá Herdera jako myslitele, u něhož se objevily počátky nové mytologie, dále Hölderlina, Schellinga, Schlegela a Novalise. V kapitole o nové mytologii nalezneme také rozsáhlý rozbor romantického pojetí a užívání ironie. Konečně poslední kapitola je věnována především Novalisovu myšlení – jeho filozofii,

Redakci Universitas došlo

POKRAČOVÁNÍ ZE STRANY 64

Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané 10. – 12. února 2004. Ed.: Eva Minářová, Karla Ondrášková. Masarykova univerzita v Brně, 2004

Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, řada teoretická. Michal Radvan, Petr Mrkývka (ed.): Financování územní samosprávy ve sjednocující se Evropě. Masarykova univerzita v Brně, 2005

Spisy Právnické fakulty MU v Brně, řada teoretická. Renata Veselá, Karel Schelle: Římské právo a neprávnícké prameny. Masarykova univerzita v Brně, 2005

Spisy Právnické fakulty MU v Brně, řada teoretická. Ed. Karel Schelle: Vývoj právních kodifikací. Masarykova univerzita v Brně, 2004

Spisy Právnické fakulty MU v Brně, řada teoretická. Ivana Průchová: Aktuální otázky práva životního prostředí. Masarykova univerzita v Brně, 2005

Figurka Milan, Žitek Vladimír, Halámek Petr, Klímová Viktorie, Tonev Petr: Teoreticko-metodologická východiska hodnocení programů podpory regionálního rozvoje. Masarykova univerzita v Brně, 2005

Teorie řízení podniku. Sborník prací studentů doktorského studia. Masarykova univerzita v Brně, 2005

pojetí přírody, magického idealismu a románů Jindřich z Ofterdingenu.

Závěrečná stodvacetistránková textová příloha přináší úryvky z děl a z korespondence J. G. Fichte, Fr. Hölderlina, F. W. J. Schellinga, F. E. D. Schleiermachers a Novalise. Nejvíce místa v ní – více než 60 stran – je věnováno Fr. Schlegelovi.

Horynova práce předpokládá čtenáře alespoň trochu obeznámené s kulturním a historickým vývojem Evropy. Na druhé straně autor zasazuje zkoumané problémy do tohoto kontextu tak, že umožňuje poměrně snadnou orientaci v problematice. Práce Dějiny rané romantiky potvrzuje naše tvrzení o jeho širokém záběru. Pohybuje se na pomezí mezi filozofií, religionistikou a dějinami literatury; pro čtenáře bude bezpochyby

I. HOLZBACHOVÁ

*Praha, Vyšehrad 2005, 454 s.
(většinou textových příloh a obr.)

Jan Šmarda, Jana Šmardová: Cílené genetické a epigenetické modifikace leukemických buněk*

Problematika nádorových onemocnění je stále aktuální. V současnosti představují tato onemocnění jednu z hlavních příčin úmrtí v lidské populaci a počet nově diagnostikovaných případů i u nás každoročně narůstá.

Rakovina je jedním z nejtěžších onemocnění známých v klinické medicíně. Podle publikovaných statistických údajů způsobí více než 20% ze všech úmrtí a ve vyspělých zemích je zodpovědná za téměř čtvrtinu výdajů za lékařskou péči. Příčinou abnormální akumulace buněk, neoplázie, se stává porušení rovnováhy mezi buněčnou proliferací a buněčným zánikem. Selháním některého z mechanismů, kterými zdravá buňka přizpůsobuje rychlost svého růstu a dělení potřebám organismu, dochází k nekontrolovatelné buněčné proliferaci, která vede k vy-

tvoření nádorové tkáně. Mezi primární typy poškození genetického materiálu v nádorových buňkách patří poškození genetické informace v kritických lokusech genů, souvisejících přímo s rakovinou, protoonkogenů a nádorových supresorů. Po vzniku nádoru dochází zpravidla ke kumulaci dalších genetických poškození, např. mutací, nebo k aktivaci epigenetických mechanismů, vedoucích k potlačení exprese genů, které jsou významné pro reparaci poškozené DNA.

Pochopení vztahů mezi normální a nádorovou buňkou, odhalení molekulárních mechanismů maligní transformace buňky a funkce onkogenů a nádorových supresorů v těchto procesech, to je úkol řady vědeckých pracovišť na celém světě, kterému je věnováno obrovské úsilí a kterému je věnována i publikace autorů **Jan Šmarda, Jana Šmardová: Cílené genetické a epigenetické modifikace leukemických buněk**, shrnující výsledky experimentů s cílenou supresí onkoproteinu v-Myb v monoblastické leukemické linii BM2.

Suprese transformace v-Myb onkoproteinu byla experimentálně indukována transfekováním lipofekcí cDNA zvolených 9 genů do buněk monoblastické linie BM2 a byly hodnoceny důsledky exprese těchto genů pro fenotyp hostitelských buněk. Pro transfekci byly zvoleny geny kódující transkripční faktory (c-myc, RARa, RXRa, c-jun, c-fos), jejich deriváty (3-R, v-jun, v-fos) a gen pro histonovou acetyltransferázu (CBP), všechny byly začleněny pod kontrolu stejného promotoru.

Z hlediska sledované suprese transformační aktivity v-Myb byly velice zajímavé účinky exprese RARa a RXRa.

RARa a RXRa jsou představitelé dvou rodin jaderných receptorů, které po vazbě se specifickým ligandem, kterým je kyselina retinová (RA), aktivují transkripci svých cílových genů, takže dochází k indukci buněčné diferenciace. Oba receptory po aktivaci RA indukují diferenciaci monoblastické linie BM2 do stadia makrofágů a proliferace monoblastů byla zablokována ve stadiu G1 buněčného cyklu. Diferenciace byla doprovázena snížením transkripční aktivity onkoproteinu v-Myb. Antagonistický vztah mezi receptory RA a v-Myb ukazuje na možnost

cíleného vychýlení rovnováhy mezi těmito dvěma proteiny, kdy posílení funkce RAR vede k obnově přirozené diferenciální schopnosti monoblastů a k omezení jejich další proliferace.

Změny genové exprese a její regulace jsou ovlivňovány úrovní aktivace řady transkripčních faktorů, která je do značné míry modulována lokálními změnami chromatinu (především změny acetylace, fosforylace a metylace histonů). Zvláště histonová acetylace hraje významnou úlohu v regulaci hematopoézy. Předpokládá se, že remodelování chromatinu může být signifikantně významné v regulaci proliferace a diferenciace leukemických buněk, a tak se nabízí jako jedna z možností stimulace leukemických buněk nereagujících na přítomnost RA k indukci diferenciace posílením funkce RAR a zvýšením jeho exprese látkami měnícími strukturu chromatinu.

V pozici nového induktoru diferenciace leukemických monoblastických buněk byl testován trichostatin A (TSA), zvyšující míru acetylace histonů s prokazatelně pozitivními výsledky na potlačení transformační funkce onkoproteinu v-Myb.

Ektopická exprese genu c-myb v BM2 je kompatibilní s přítomností v-Myb onkopro-

teinu, aniž by došlo k potlačení jeho transformační funkce. Tento nález ukazuje na dominanci onkoproteinu v-Myb ve vztahu k proteinu c-Myb. Pro maligní transformaci buněk není tedy zřejmě podmínkou absence proteinu c-Myb, který se v některých experimentech jevil jako potenciální supresor, ale tato absence c-Myb v transformovaných monoblastech je zřejmě až důsledkem útlumu exprese genu c-myb během diferenciace.

Publikace velice přehlednou a srozumitelnou formou seznamuje čtenáře se společnými výsledky experimentů kvalitních pracovních týmů za poslední roky a naznačuje další směry, kterými se může ubírat lidské poznání v této oblasti tak, aby se možnosti boje člověka s rakovinou dostaly o krok dále. „Pochopení molekulárních mechanismů maligní transformace buňky je první podmínkou pro vypracování účinných protinádorových terapií,“ uvádějí autoři v závěru své práce. S tímto tvrzením nelze než souhlasit.

D. DVORÁKOVÁ

* Masarykova univerzita, Sborník prací lékařské fakulty 120, Brno 2005, 95s.

A. Sisley: Most u Villeneuve-Le-Garenne, 1872

KDO JSEM?*

Bud' mám jenom já tu smůlu, že mě v cizině skoro vždy považují za někoho jiného, než jsem, anebo i jiní především naši koncertní umělci při líčení svých zahraničních úspěchů neříkají vždy úplnou pravdu. Aby mi bylo rozuměno: ani chvíli nepochybuji o tom, že jsou na svých koncertních turné úspěšní, a věřím, že jsou u svých cizokrajných posluchačů známi i svými jmény, leč vědí v cizině přesně, odkud tito skvělí umělci přicházejí?

Tak já mám zkušenost nejhorší ze Švýcarska. Moje maličkost se dostala na pěkně vyvedené fotografii do Luzerner Nachrichten – byl jsem pod ní představen jako ruský skladatel. S potěšením jsem si četl v novinách zevrubný rozbor pražského jazzového festivalu. Vše bylo přesné a skutečnosti odpovídající, až na nadpis, kde stálo JAZZ AUS POLEN. Vrcholem pak byl jistý zvací dopis z Zurichu, řádně adresovaný do ČSSR a do Brna. V dopise dominovalo ujištění, že „v našich autorských profilech jsme umělce z Bulharska dosud neměli“. V italském Arezzu, dokonce na festivalu soudobé hudby se opět ke mně vine dáma z Říma a ubezpečuje mě „Já mám Čechy a českou hudbu ráda, já byla u vás nejen v Budapešti ale i v Debrecínu!“

Člověk snad pochopí arogantní nevědomost Švýcarů nebo takřka programově pěstovanou neinformovanost příslušníků románských zemí, ale rozhodně se zarazí, když ho osloví západoněmecká studentka Musikhochschule v Kolíně – „Aber das ist Herr Blatny – Prag – Jugoslavien!“

Ale něco také o Brně. Chtěl jsem svého času v Amsterdamu volat domů, a protože jsem se nacházel na procházce městem, šel jsme na hlavní poštu a objednal si do Brna hovor. Slečna u přepážky sice o Československu informována byla, ale o Brně prohlásila rozhodně, „že něco takového vůbec neexistuje“. Tak.

Ale konec vše napraví, takže historka závěrečná:

Stalo se, že mi hrála Česká filharmonie kantátu Vrba a já, jsa v sedmém nebi, jsem se po probuzení procházel městem. Potkal jsem při té příležitosti přítelkyni, které jsem nelenil velebit skvělé provedení skladby tímto znamenitým tělesem. Souhlasila a dodala: „Copak filharmonie, tou se cítí poctěni i zahraniční umělci natož pak skladatel z venkova!“

Takže je to jasné. Jestliže v cizině často nevím, kdo vlastně jsem, v Praze to vím jednoznačně: jsem venkovan.

* Ukázka z knihy „FEJE-TÓNY“, kterou v roce 1999 vydalo hudební nakladatelství EDITIO MORAVIA.

SNY

Karel Čapek to vystihl přesně: Zatím co v romantické literatuře jsou popisované sny vždy s bohatým často až komplikovaným obsahem, plným dějových zákrutů, skutečnost je jiná: sny jsou hloupé, nelogické, trapné, hambaté atd. Čapek to dokázal vyjádřit asi deseti slovy. Víím jen, že to končí „Nebo milujete ve snu nějakou bábu, o které říkáte, že byste ji ani ve snu nemohli milovat.“ Tak.

Já mám rovněž sny - řekněme trapné, ponižující, často navíc dosti rozsáhlé. Především jsou ovšem hudební a vycházejí z reality mého života. Tak několikrát se mi zdálo, že se účastním provedení své erbenovské kantáty Vrba. Musím předeslat, že toto dílo se před 25 lety setkalo s vřelým přijetím - díky vstřícnému hudebnímu jazyku, kterým jsem se odpoutal od svého „Třetího proudu“, avantgardní řeči mých 60. a 70. let. Leč ve snu je všechno jinak.

Dílo zde naráží na nepochopení, ba i odpor jak obecenstva, tak i interpretů. Rozeberme si situaci co by se stalo, kdyby tomu tak bylo ve skutečnosti. Kdyby se skladba nelíbila interpretům, tak by ji prostě nehráli, pokud by to byl příkaz „shora“, tak by to - jak praví profíci - provedli a ani okem nemrkli. Obecenstvo by nijak neprojevalo nelibost, jak se na českých luzích neprojevuje huronské „bravo“ při znaménku +, tak se u nás nevlízdá nebo nebučí (viz Berlín) při znaménku - . Takže obecenstvo by stejně zatleskalo, možná tzv. vlažně (aby nikoho neurazilo) a to by bylo vše. Ne tak v mém snu. Nespokojení posluchači mi vstávají a nejen odcházejí, dokonce se i procházejí (!) ve skupinkách v sále (ten silně připomíná pražskou Smetanovu síň) a vesele se navzájem baví. To ovšem není vše - stejně odcházejí členové smíšeného sboru (a přidávají se ke skupinkám posluchačů) a už na to navazují i hráči rozsáhlého symfonického orchestru. Nejstrašnější na všem je fakt, že já - zcela realisticky a v rámci snu zcela neuvěřitelně slyším přesně ochabování a ztenčování intenzity sboru, stejně tak odpadání jednotlivých nástrojů. Partitura řídne a řídne - smyčce se mění v jakýsi komorní soubor, z dechů nejprve zmizí žestě, pak dřeva, nakonec slyším jen pikolu a kontrabasy (a to přesně tam, kde skutečně hrají). Ale už zasahuji. Vbíhám do sálu s žalostným vytím „Sednout, to není konec, přijde ještě coda!“ Reakci na svůj pád už nezaregistruji, probouzím se zcela zničen. Naposledy to bylo už potřetí. Tento sen je ovšem ten nejstrašnější. Pak jsou takové, také nepříznivé, kdy se chystám vystoupit na koncertě jako dirigent, ale ne své skladby (což jsem dělal po celý život), ale rovnou Mahlerovy Symfonie tisíců, od které marně hledám partituru, skladbu tedy budu muset dirigovat z paměti. Rozlévá se po mně děs. Víím, že nevím, ani jak skladba začíná, a ze zákulisí sleduji pódium plné po okraj (orchestr, sbor, sólisté), šum přeplněného sálu - a už nastupuji. A tady se díky Bohu probouzím s radostí, že jsem si ušetřil nedozírný trapas. Podle

mého interpreta a přítele Petra Vronského je to typický sen dirigentů, který prý postihuje i jeho. Leč co dirigování? To jsem ještě v životě dělal. Často se mi ale zdá, že mám vystoupit s orchestrem jako sólista – houslista! To je ovšem doslova strašlivé. Na housle hrát neumím. Ani jako dítě jsem se je třeba ze zvědavosti nepokoušel vzít do ruky. A v tom snu jsem si toho také plně vědom! Už slyším potlesk – nějaká služba v zákulisí do mne strčí, abych už vyšel na pódium (sál připomíná náš brněnský Stadion), orchestr je připraven, ba i dirigent je již na svém místě a vyhlíží mě. A já jdu, jdu – a tady se probudím nejen s obvyklým jektáním zubů, ale i s otázkou k sobě samému: Proč já – trouba – si aspoň v tom snu nezahraji jednou pořádně na housle a nestřihnu si třeba Prokofjevův II. koncert?

OBHÁJCI

Nemyslím tím právníky, advokáty, tedy „osoby činné v trestním řízení“, nýbrž tzv. „spravedlivě rozhořčené“, kteří bojují „za správnou věc“. A to nikoliv za sebe, nýbrž za někoho jiného, za takového, kdo je neprávem obviňován, ostouzen, napadán, ponižován, pomlouván či všelijak nespravedlivě smýkáán životem. Budiž jim za to čest a chvála! Hned uvedu, že dnes chci vzdát hold právě takovým, kteří se „spravedlivě rozhořčují“ na poli hudebním a to ve jménu nespravedlivě stíhaných tvůrců – skladatelů – co bych zapíral – takovým, kteří vystupují na obranu mé vlastní maličkosti. Jako první bych uvedl záležitost z (dávné?) historie. Bylo to po válce a Rafael Kubelík – ještě před svou emigrací a jako šéf České filharmonie, podnikal turné s tímto orchestrem po Švýcarsku. A na jednom koncertě (kde to jen bylo?) byl už dopředu upozorněn, že v publiku sedí obávaný kritik – velký nepřítel Dvořáka (!) A Dvořák byl právě na programu – jeho překrásná V. symfonie G-Dur. A opravdu – po koncertě, kde navíc byl Dvořák odměněn bouřlivým aplausem, rozepsal se přísný kritik v duchu svých intencí: „Je to jen eklektická kapelmeistermusik, to nejlepší je jen převarěný Brahms.“ Zkrátka něco nevidaného. Dodejme, že Dvořák mívá ve světě pozitivní ohlas, to spíše na Smetanu míří lecjaké kritické soudy. Kubelík byl proto na pokraji mrtvice, a když ho už filharmonici odvrátili od inzultace neblahého kritika, za kterým se chtěl vypravit, museli mu rozmluvit i žalobu, kterou hodlal Kubelík jménem Dvořáka na kritika podat. – Při této příležitosti si hned vzpomínám, že něco podobného probíhalo rovněž v hlavách dvou Janáčkových žáků – skladatelů. Osvalda Chlubny a Josefa Blatného (což je můj otec) o dvacet let dříve. Tehdy Vítězslav Novák na semináři své mistrovské skladatelské třídy (prý?) prohlásil po provedení Janáčkovy Sinfonietta – že je to exemplární ukázka toho, jak se sinfonietta psát nemá. A v tom smyslu ji (?) i rozebíral. Otec a Chlubna byli až nepřítel bez sebe a od neuvážených kroků je zadržel sám Janáček. A tak konečně se přes svého tatínka dostávám až k sobě samému. Díky své pře-

pestré a rozmanité tvorbě jsem byl nejen porůznu chválen, holdován a veleben (kritiky, interprety, posluchači, kolegy etc.), ale i kritizován, haněn a shazován (kritiky, interprety, posluchači, kolegy etc.). To byla právě možnost pro vystoupení nejrůznějších obhájců – vždy dobrého mínění a spravedlivého rozhořčení, leč často problematického postupu. Co mám na mysli? Některé argumentace cílené na moji podporu se často nakonec mne dotýkaly i záporně – takže jsem z nich žádnou radost neměl. Tak třeba kolotoč kolem mého „Třetího proudu“ 60. a 70. let – což je snaha o syntézu jazzu s avantgardní vážnou hudbu té doby (tzv. Novou hudbou). Tak vznikla celá řada mých skladeb pro klasické a jazzové interprety dohromady, či jen prokomponované skladby pro jazzové orchestry a item pro symfonické s jazzovými vlivy. Díky poptávce po této mé hudební řeči jsem nejen poznal země evropské, ale i zámořské a zjistil, že existují státy jako Belize či nějaká jiná Tramtárie. I bylo hlasů kritických (např. jazzmani: „to nemá nic společného s jazzem“) a bylo rovněž hlasů hájících, takových, které mě potěšily (nové cesty hudby), i takových, co mě nepotěšily (je správné, že když nemá na velká symfonická díla, tak píše to, co píše). U toho jsem se ošival: Třetímu proudu 60. let totiž předcházela právě tzv. velká symfonická díla – koncerty pro orchestr, klavírní koncerty, komorní opera... A stejně tak tomu bylo, když v mém díle nastal v 80. letech návrat k tradici, kdy jsem vytvořil celou řadu kantát na erbenovské texty. I zde bylo mnoho zkratkovitých soudů: „Konec avantgardisty... našel se a pochopil, že dosud byl vše omyl...“ Žádný konec, žádný omyl. Kdo to říkal, nepochopil, že krok vzad byl vlastně krokem vpřed – směrem k postmoderně. Ostatně i koryfej Nové hudby (který mě i v začátcích Nové hudby ovlivnil) Krzysztof Penderecki napsal v té době jednu orchestrální skladbu, která jako by Mendelssohnovi z oka vypadla, a takřka wagnerovskou operu. Tak daleko zpět jsem zase nešel a zakotvil jsem v přístavu Janáčkově či Martinů. Nejvíce kritiků item největší počet obhájců jsem ale vyvolal tím, že v době svého erbenovského zaujetí jsem se psal Pavel Erben Blatný (uvádělo se to i na plakátech). Kolega skladatel a kritik Dalibor Spilka vymyslel pro to prostřední „Erben“ termín „mezzonomen“. A tu ve sborně konzervatoře prý vystoupila jedna moje obhájkyň s plamennou řečí hájící mé mezzonomen: „Tím jasně dokazuje, kde nyní stojí i hudebně. Skončil s těmi svými jazzovými pitominami a jde až k základům české hudby, ke Smetanovi, Dvořákovi...“. Tak u této obhajoby jsem se ošival víc než jindy. Netřeba opakovat, že svůj Třetí proud považuji ve svém vývoji za klíčový a zase až k drastickému návratu k těm „základům“ jsem také nijak nemsěřoval, naopak – moje první postmoderní skladba (po všech erbenovských kantátách) má název „Hommage a Gustav Mahler“. Přesto mé obhájkyňi ze srdce děkuji. Podle toho jak různí okoložijící nechápou ani to, co dělám dnes, je takových obhájců stále třeba! (Janáček by to hned 2x opakoval: stále třeba, stále třeba.)

KONCERTNÍ SÁL

Napsal mi můj bývalý žák, pocházející z blahobytné země konzumního evropského společenství. Projíždí Brno a chtěl by mě aspoň na pár hodin vidět. Také by se rád prošel po Brně – co se u nás změnilo, co je u nás nového a hlavně: rád by si prohlédl ten nový koncertní sál Brněnské filharmonie, co jsme mezitím, co tu nebyl, postavili. Jen jestli to půjde, projíždí dopoledne, a tak neví, zda bude vůbec otevřen. Zamyslel jsem se: Kdy tu vlastně ten chlapík naposledy byl? Aha – někdy v 80. letech. Seděli jsme tehdy venku na terase Internacionálu a pohlíželi na nevábne oloupané zadky domů nad nám dobře známým parkovištěm. Informoval jsem ho tehdy s nadšením, že tam právě bude postaven nový koncertní sál, na který jsem tehdy již viděl schválené návrhy důmyslného architekta. Ani po těch nejmíň 20 letech jsem nezapomněl na jeho živou reakci: „Já ten sál takřka vidím, tady je to opravdu ideální místo!“ Takže – co teď? Jak víme, na výstavbě koncertního sálu se od dob socialismu pokročilo jen v tom směru, že zadky domů již nejsou oprýskané, ale řádně kapitalisticky pomalované reklamami. Budu ho muset proto nějak rozptýlit. Zavezu ho domů a budu mu ukazovat hudebně nadaného vnuka a chlubit se rodinným domem. Je to daleko od středu města, a až bude muset jet na nádraží, tak řeknu – ten koncertní sál jsme už nestihli! Tak! Ale co když bude chtít setrvat ve středu města, zavzpomínat si znovu v Internacionálu a hlavně – podívat se na to již bývalé parkoviště? Pak nezbývá než prachobyčejné lhaní. A to bud': sál jsme postavili, ale je to až v sídlišti "Nové Brno," nebo "Nový svět," (tam se podíváme příště), anebo: výstavba se zdržela, komunisté ho jako kapitalistický přežitek zakázali, takže se to bude realizovat až nyní. ... No dobře, ale jak vysvětlím, že se nic nepohnulo ani za 15 let nového – jak právě on říká – swingujícího podnikání? Asi se budu muset přiznat: sál není a ani vyhlášený jasnovidec počátek jeho výstavby ve svých vizích nevidí. Jak je to možné? Inu, jsme asi v zemi neomezených možností. Neomezených možností věci různě pytlíkovat (to jsme se naučili za komunismu), a v tom jsme borci. Filharmonie hraje v divadle, a tak jakýpákcopak. A když divadlo vypoví svou pohostinnost, máme tu jiná řešení – např. historický objekt Vaňkovka – na symfonickou muziku jako stvořený. Nakonec mu dodám naději: Je mlád, jen ať přijede zase za 20 let, třeba – už v mé nepřítomnosti – ten koncertní sál Filharmonie uvidí.